

N.I. 20.

8

A
ROMÁNIAI MAGYARNYELVŰ
OKTATÁSÜGY ELSŐ TIZÉVE
1918–1928.

IRTA
BARABÁS ENDRE

KIADJA A „MAGYAR KISEBBSÉG“ NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

LUGOS, 1929.

HUSVÉTH ÉS HOFFER KÖNYVNYOMDÁJA

50885

ELŐSZÓ.

„Az erdélyi és magyarországi román egyházak és iskolák élete és szervezete a világháboru előtt” címmel megjelent tanulmányunk megállapításai után, önként tevődik fel a kérdés: milyen lehet a román források alapján vázolt, háboruelőtti magyarországi románnyelvű oktatásügy helyzetéhez viszonyítva, a háboru utáni romániai magyar nyelvű oktatás ügye?

E kérdésre kívánunk felelni lehetőleg a krónikás szürke tárgyilagosságával az alábbiakban. Tíz teljes esztendő mult el a román tündéri-álmok megvalósulása óta, amidőn egyszerre, miként a mesékben szokott történni, az összes románok egységes nemzetben és birodalomban egyesülhettek, sőt ezenfelül, a többek között közel kétmilliónyi magyar lélek is a román szuverénítás alá helyeztetett.

Az egész román nép és román nemzet nevében vezetett egységes román nemzeti élet első tizévének első évében, a román nép önkéntesen bizonyos becsületbeli kötelezettségeket vállalt Gyulafehérváron az együttlakó nemzetiségekkel szemben, míg a Román Királyság nemzetközi formák között Párizsban 1919 dec. 9-én szerződésileg biztosította az Egyesült-Államokat, Angliát, Franciaországot, Olaszországot és Japánt, hogy a nagy területi gyarapodásra való tekintettel, saját akaratából a szabadság és igazság határozott biztosítékait óhajtja megadni a hozzacsatolt területek lakóinak fajra, nyelvre és vallásra való tekintet nélkül és ezenfelül tizenegy cikkben még különleges kötelezettségeket is vállalt magára a nemzeti kisebbségeket illetőleg. Ez utóbbi szerződést a román parlament 1920 aug. 30-ikán ratifikálta és az 1920 szept. 4-én lépett hatályba. (Lásd Monitorul Oficial 1920. évi 140-ik számát).

Az alábbiakban azonban nagyon vázlatosan csak arról lesz kizárólag szó, hogy a román uralom első tíz éve alatt milyen volt a magyar nyelvű oktatásügy sorsa, itt is lehetőleg csak a román hivatalos forrásokra támaszkodva.

A
ROMÁNIAI MAGYARNYELVÜ
OKTATÁSÜGY ELSŐ TIZÉVE
1918-1928.

IRTA

BARABÁS ENDRE

KIADJA A „MAGYAR KISEBBSÉG“
NEMZETPOLITIKAI SZEMLE

I. A magyar kisebbséggel szemben gyakorolt oktatásügyi politika a trianoni békeszerződés ratifikálásáig.

A nagy világháború tulajdonképpen 1918. november első napjaiban a Diaz és Franche d'Espere-féle fegyverszüneti szerződésekkel véget ért. Mindenki várta a békeszerződések formális megkötését, mely hivatva volt dönteni nagy területek és emberek millióinak hovatartozása felett.

A fegyverszünet és békekötés között az átmeneti közigazgatás módjáról a fegyverszüneti egyezség és a hágai II. nemzetközi békeegyezmény (melyet Románia 1912. III. 11-én iktatott törvénytárába) intézkedtek, azonban a román politika akkori vezetői ezen egyezményektől eltérő eljárás követésére határozták el magukat. Így az 1918. december 1-én (nov. 17) tartott gyulafehérvári erdélyi román nemzetgyűlés kimondta a románok által lakott magyar területeknek Romániával való egyesítését, sőt az alakuló új román állam megalkotásának alapelveit is kijelölte: „Teljes szabadság az összes együttlakó népek számára. Minden nép a saját nyelvén, kebeléből való egyének által fogja művelni, kormányozni önmagát és törvénykezését ellátni”.

Az akkori, még háborús körülmények forgatagában, a román nemzeti határozatok fontossága csak akkor kezdett kidomborodni, amikor a román hadak, a fegyverszüneti egyezmények megkötése után, Erdély területére lépve, megkezdették előnyomulásukat nyugat felé és a megszállt területen mindenütt megszüntették a helyi magyar közigazgatás kapcsolatait a magyar központi kormányzattal. Így már 1918. dec. 11-én megjelenik a 3632 sz. törvényrendelet, mely a Romániával egyesített magyar területek kormányzását a Kormányzó-Tanácsra bizza, E Kormányzó-Tanács vallás és közoktatásügyi reszort-főnöke, Vasilie Goldiş, például már 1918. dec. 29-én kelt 1-ső számú körrendeletében tudatta a magyar egyházak konzisztoriumaival, hogy „az immár Romániával egyesült területek hatóságainak mindenemű egyházi, iskolai és kulturális ügyében való, kapcsolata megszünik a budapesti magyar köztársasági kormányral és a magyarországi hatóságokkal”, tehát egyházi és iskolai ügyekben ezután a román Kormányzó-Tanács kultusz- és közoktatásügyi reszortjához, Nagyszebenbe kell fordulniok. „El vagyunk

határozva – közli a rendelet – ezen ügyek legmesszebbmenő demokratikus és liberális szellemben való vezetésére, miként az a *gyulafehérvári nemzetgyűlés határozataiból is folyik*».

Az 1918/19. tanév még magyar impérium alatt indult meg Erdély iskoláiban, azonban a fenti rendelet megjelenése után, már 1918. december havában kezdenek megjelenni az egyes állami iskolákban a Kormányzó-Tanács állandó biztosai, akik az iskolák leltárait átveszik, a román nyelv tanítását elrendelik és a román tanulókat felmentik a magyar nyelv és irodalmi órák látogatási kötelezettsége alól. Ezek az iskolai biztosok a tanév végéig inkább csak mint a Kormányzó-Tanács bizalmi emberei és ellenőrzők folynak be az egyes állami jellegű iskolák adminisztrációjába.

Bár 1918. decembertől minden hivatalos kapcsolat megszünt a magyar központi kormányzati körökkel, mégis az egyes iskolák személyzete is, miként a többi szolgálatot teljesítő magyar tisztviselők, zavartalanul megkapták fizetésüket a közjöveldelmek fölötti rendelkezést is átvevő Kormányzó-Tanács utalványára.

Noha a békekötés még nem történt meg, mégis a közkormányzat irányzatát egészen megváltoztatta az Erdély, Bánát és Magyarország román részeinek kormányzásával megbízott Kormányzó-Tanács (Consiliu Dirigent) 1919. január 24-én kelt I. számú rendelete (Decret), melyben az új kormányzat oktatásügyi irányelveit az alábbiak szerint állapította meg.

A községi, felekezeti, alapítványi és magán iskolákban a tanítás nyelvét az iskolafenntartó állapítja meg. *Az állami elemi iskolákban* a tanítás a község lakossága többségének nyelvén történik, míg a kisebbségek részére, melyek legalább egy tanító foglalkoztatására elegendő növendéket állítanak ki, párhuzamos osztályok létesítendők, az illető kisebbség nyelvének megfelelő tanítási nyelvvel.

Az állami középiskolákban a tanítás a megye lakossága többségének nyelvén történik.

A felsőbb oktatásnál az illető kerület (vidék, országrész) lakossága többségének nyelve fog alkalmaztatni.

Kezdetben a közkormányzat összes ágaiban – a fegyverszüneti egyezményeknek megfelelően – a magyar kormányzat köztisztviselői továbbra is meghagyattak szolgálatukban, akik kifogástalanul el is látták tisztukat, kikapcsolva működésük kö-

réből minden politikai vonatkozást, miként az a hágai béke-egyezmény rendelkezéseiből is önként folyik, sőt még azt is megtették ahol megkivánták, hogy fogadalmat tettek hivatalos kötelességeik pártatlan teljesítésére.

Az új kormányzat mégis – főleg nemzeti hiúságból, mert egyéb oka nem lehetett rá – a közigazgatási magyar tisztviselők azonnali kicserélésére határozta el magát és ezért tőlük a Románia és I. Ferdinánd király iránti hűségeskü azonnali letévést követelte meg. A magyar tisztviselői-kar nagy része azonban semmi fenyegetésre se volt hajlandó új hűségesküt tenni *addig*, amíg erkölcsi alapot nem nyer arra, hogy a korábban letett hűségeskü kötelezettsége alól becsülettel feloldozottnak tekintheti magát. A trianoni békeszerződést Románia csak 1921. július 26-án ratifikálta s ezután a – hivatalukból már 1919. febr. márc. havában kiűzött – magyar köztisztviselők tulnyomó többsége önként jelentkezett a román tisztviselői hűségeskü letételére, de nem fogadták el őket, sőt minden korábbi szolgálatukból folyó jogigényüktől is megfosztották. És ezeknek a becsületes tisztviselőknek a mártírúma az első tíz év leteltével se ért véget.

E szellemnek megfelelően 1919. év február 16-án jelent meg Vasile *Goldiș* vall. és közoktatásügyi reszort-főnök 931. sz. körrendelete is (Lásd: *Gazeta Oficiala* 1919. II. 6/19. No. 11.) „a volt magyar állami iskolák tanszemélyzetéhez hűségeskü letétele tárgyában“, melyben az eskütétel határidejét febr. 15/28-ára tűzi ki. Akik leteszik az esküt – írja – azok „mindazon törvényes jogokat és kedvezményeket élvezni fogják, melyekben a magyar államon belül részük volt, míg akik az esküt megtagadják, állásukról önként lemondottnak tekintetnek, elveszítik jogukat a román állammal szemben fizetésükre, kedvezményeikre és nyugdíjukra nézve és Románia területén semmiféle hivatalra sem fognak elfogadtatni“. Mindennek dacára a magyar tanárok, tanítók a tanév végéig – hűségeskü nélkül is – megkapták fizetéseiket, taníthattak és visgáztathattak.

Valójában tehát az 1919/20. tanévvel kezdődik a Magyarországtól Romániához csatolt területeken a magyar kulturának élet-halálharca, az elnyomással szemben.

Az új román kormányzat az 1919/20. tanévvel legelőször is az összes magyar állami és az ugynevezett kir. katolikus oktatási intézeteket a román állam tulajdonának jelentette ki s

azokat birtokba is vette, legtöbbször formai erőszak alkalmazásával.

A felekezeti iskolákkal szemben pedig a kormányzat egyúttal beszüntette az államtól eddig járó törvényes tanári, tanítói fizetéskiegészítéseket és egyéb segélyek folyósítását és mindezeket tetézte még azzal is, hogy az agrár-reform előkészítése címén már 1919. év folyamán megkezdte a magyar birtokok kényszerbérletbe adását, miáltal a magyar egyházak és iskolák is egyszerre megfosztottak ingatlanuk jövedelmeitől.

Mivel az egyszerre románnyelvűvé tett állami iskolákban a magyar tanuló ifjuság nem tudta volna folytatni tanulmányait (mindössze 8 főgimnáziumban és 11 polg. iskolában tanítottak átmenetileg még magyarul is, a közokt. minisztérium által kiadott Anuarul Școalelor Secundare publice din 1922/23 tanúsítása szerint), a magyar egyházak, a magyar középiskolák nélkül maradt városokban az elrománosított állami főgimnáziumok és polg. iskolák helyett felekezeti iskolákat állítottak az esküt nem tett és állásuktól megfosztott tanárok alkalmazásával.

A magyar egyházak továbbá minden községre nézve, ahol valamikor olyan felekezeti magyar elemi iskola volt, melyet a háború előtt vagy alatt adtak át a magyar kormánynak olyan szerződészerű kikötéssel, hogy az átadott iskolában továbbra is magyar nyelven fogják terjeszteni a kulturát: az 1919/20. tanév kezdetére kimondották a régi felekezeti elemi iskola visszaállítását.

Hogy a magyar kulturáért mire volt képes ebben a politikailag reménytelen időben a magyar áldozatkészség az a románokat is bámulatba ejtette. Csak az 1919/20. tanévben – jelenti Anghelescu közokt. miniszter a román törvényhozásnak (lásd: *Proiect de lege asupra învăț. particular. București, 1925. Pag. 91*) – nem kevesebb mint 403 új elemi (23 unitárius, 319 ref. és 61 kath.) felekezeti elemi és 33 polgári iskolát, 7 liceumot, 7 felső keresk. iskolát, 4 tanítóképzőt és egy polgári felső tanítóképzőt létesítettek a magyar felekezetek.

Az iskolák létesítésénél az egyházak a magyar törvények rendelkezéseit pontosan betartották és tudomására is hozták a román közoktatásügyi reszortnak, kérve azok törvényszerű elismerését. E kérésekre 1919 szeptember 29-én 15.673 sz. alatt egy körrendelettel válaszolt a közoktatási kormány, melyben közli az érdekelt egyházakkal, hogy amennyiben az új iskolák

a hat pontban közölt feltételeknek (iskolai helyiség, tanítói fizetés, tandíj nem szedhető, alkalmazkodás az állami tantervhez, engedélyezett tankönyvek, képesített tanítók) megfelelnek s azokról a tanfelügyelők meggyőződnek, az iskolák megnyithatók.

Miután nagyon sok állami iskola (különösen állami kezelésbe adott volt felekezeti iskola) épülete maradt üresen a magyaroktól lakott falvakban, a közoktatásügyi reszort főnöke (Branisce) – annak kijelentésével, hogy a kisebbségi oktatást ugyis az egyházak útján kívánja megoldani a kormányzat – ezeket az iskolai épületeket a magyar egyházaknak bérbe adta, illetőleg visszaadta.

A középiskolákkal szemben az új román kormányzat sokkal szigorubb volt már kezdetben is. Így vette el a kormányzat azon ürüggyel, hogy a kir. kath. iskola nem felekezeti, hanem állami tulajdon: az aradi, máramarosszigeti és szatmári r. kath. főgimnáziumokat minden vagyonukkal és vette használatba, mint román állami és román tannyelvű liceumokat. A szatmárnémeti r. kath. főgimnázium (Pázmány Péter hercegprimás alapította 1636 szept. 16-án) elvételének rövid története pl. a következő:

1919 június 18-án megjelent *Breban Sándor* nagybányai gör. kath. esperes, mint a Kormányzó-Tanács megbízottja, két szuronyos román katonával az iskolában és *Bagossy Bertalan* áldozópap-igazgatót karhatalommal eltávolította és az intézetet román állami tulajdonba vette. A püspök többször fordult a Kormányzó-Tanácsához ezen tulajdonjogot sértő eljárás miatt, míg végül is a Közoktatásügyi Államtitkárság 18.772/IV.–1920. sz. alatt a kérdést így intézte el: „A szatmári katolikus liceum ügye már el van intézve és nem térünk arra többé vissza, mivel az említett liceum nem volt tisztán katolikus, hanem királyi katolikus s így a felette való rendelkezés joga a román államot illeti meg. A. Ciortea s. k. államtitkár“.

Az így iskola nélkül maradt 500 főgimnáziumi tanulót a püspök helyezte el a magyar katolikus vallásalaptól 1915. decemberében 181.991 arany korona kifizetése ellenében megvett püspöki épületben. Itt is működött a főgimnázium 1920. szeptembertől 1923. áprilisáig, amikor ezt az épületet is elvette minden előzetes tárgyalás, vagy értesítés mellőzésével a közokt. kormány azon a címen, hogy a magyar kormány 1912.-ben

nem volt joga azt eladni. Így a már püspöki katolikus főgimnázium, épületeitől három év alatt másodsor is megfosztva, 1923. július 1-én működését kénytelen volt beszüntetni (Az erdélyi katolicizmus múltja és jelene, Dicsőszentmárton 1925. Lásd: 468–469 lapokon). Közel azonos „jogi” elvek alapján fosztotta meg a román kormány a kolozsvári ref. leánygimnáziumot is saját épületeitől.

Az 1919/20. tanévnek tanulmányi szempontból egyik legfontosabb eseménye, hogy a felekezeti magyar iskolák kénytelenek voltak az ugynevezett román nemzeti tantárgyakat; a román nyelvet, a román földrajzot, a román történelmet és alkotmánytant rendes tantárgyul bevezetni. E két utóbbi tárgyat egyelőre anyanyelven, azaz magyarul is lehetett tanulni és tanítani.

Akadtak az újonnan szervezett román tanügyi közigazgatásban olyan férfiak is, akik a gyulafehérvári határozatokat szerették volna komolyan venni. Ilyen lehetett Dr. Wilt József, Kolozsvármegye román kir. tanfelügyelője is (a magyar uralom alatt is tanfelügyelő volt!) aki a kolozsvári *Keleti Ujság*-ban (1920. V. 2.) így nyilatkozott: Az 1919/20. tanévet úgy készítettem elő, hogy a magyar tankötelesek – a *gyulafehérvári határozat értelmében* – magyar tanításban részesüljenek. Távol volt tőlünk, hogy a magyar elemi iskolák a sovinizmusnak eszenek áldozatul és hogy a magyar falu minél több analfabétát neveljen iskola hiányában.

A kolozsvári, már román egyetem egyik ~~jogi~~ professzora (*Bogdan Duica*) is még így ír a *Patria*-ban (1920. VII. 10.) «*Mi szavunkat adtuk Gyulafehérváron s majdnem két éven át bizonyosságot tettünk szabadságszeretetről. A magyaroknak megvannak összes jogaik nálunk s csak az hiányzik, hogy nem lehetnek Magyarországon. A magyar uralom idején ők vádoltak bennünket elszakítási törekvésekkel. Azonban a mi separatisztikus törekvéseink csak következményei voltak a magyarok bánásmódjának. Mi azonban nem fogjuk példájukat követni, az etnikai kisebbségekkel szemben követendő állampolitikánkban.*

Még mások is hangoztatták a román nemzet jobbjai közül jóhiszeműen a gyulafehérvári román pontozatok komolyságát, de csakhamar új hangok hallatszottak, melyek bátrabban mutattak rá a román politika új irányelveire. Még nem történt meg a trianoni béke ratifikálása, amikor egyre több követője akadt

a kolozsvári, már román egyetem egy másik tanárának, aki magyar felekezeti egyetem felállításának még a gondolata ellen is tiltakozott, mert – mint írta a kolozsvári *Patria*-ban (1920. VII. 3.) – a magyar állam szokásos kormányrendszerei elnyomták a nemmagyar nemzetek kulturáját. Éppen ezért a *magyarságnak várnia kell kulturális fejlődésében, amíg a románság utol nem éri.*

A kormányzat újabb irányváltása abban nyilvánult meg, hogy mind gyakrabban kezdték hangoztatni az állami iskolák fontosságát, még pedig a *kisebbségi magyar kultúra szempontjából*. Közben arról is történt hivatalos nyilatkozat, hogy az 1918. után létesített felekezeti iskolák nem kaphatnak államsegélyt és ezt a kolozsvári közokt. államtitkárság az unitárius egyházzal 10.664–921. sz. alatt így tudatta: A békeszerződés 9. §-a és az 1868. XXX. t. c. 10. és 11. §-a alapján az imperium átvétele után létesült iskolák nem kaphatnak segélyt (!)

Az 1920/21. tanév elején már lehetett egyetmást hallani a párizsi 1919. dec. 9-iki kisebbségi egyezmény pontjairól (a román törvényhozás 1920. szept. 4-én ratifikálta, de a sajtó elhallgatta) s ezzel kapcsolatban a kormányzókörök azon hajlandóságairól is hírek terjedtek, hogy a román kormány – eltérőleg a magyar kormánytól – tisztán magyar nyelvű állami iskolákat fog felállítani, melyekben csakis magyar tanítókat alkalmaz, beszámítva a felekezeti iskolákból állami szolgálatba átlépő tanítóknak összes szolgálati idejüket. Hogy ez annál nagyobb hitelre tálljon, a kormány kimondotta, hogy tisztán magyar tannyelvű állami tanítóképzőt is állít fel, a magyar tanítóképzés utánpótlására. És tényleg az egyik volt magyar állami tanítóképző intézeti igazgatónak meg is jelent a magyar lapokban idevonatkozó felvételi hirdetménye (*Ellenzék*, 1920. IX. 16.) a következő értelemben: A közoktatási kormány a folyó 1920/21. iskolaévben Székelykereszturra hat évfolyamra tervezett magyar tannyelvű állami tanítóképző-intézetet szervez, melyben most egyelőre az alsó 5 osztály nyílik meg. Az I. osztályba olyan 12–15 éves fiú tanulók vehetők fel, akik legalább négy elemi iskolai osztályt végeztek és *sikeres felvételi vizsgát tesznek a magyar nyelv és mennyiség tan népiskolai anyagából.*

Sok volt az esküt nem tett, majd felekezeti iskolához került, de onnan – az új felekezeti iskola megszűnése, vagy megszüntetése miatt elbocsátott, kenyér nélkül nyomorgó tanító és

tanár, akik szerettek hinni a román kormány őszinte jóakaratában és a békeszerződések kisebbségeket védő cikkelyeiben. És a "divide et impera" kormányzati elv a már-már kiéheztetett, eddig hősiezen küzdött magyar tisztviselői-kar sorait megbontotta. Megkezdődtek a dezertálások s az így állami szolgálatba álló tanítók, tanárok jobb megélhetésbe kerültek ugyan a felekezeti szolgálatban nyomorgókkal szemben de...

A magyar felekezeti iskolák üldözése tehát a két első esztendőben még nem mondható általánosnak s így a kormányzat a törvénytelenségeket még ráfoghatta az egyéni tulbuzgóságra. Azonban csakhamar megkezdődött az érvénybenlevőknek hirdetett törvények cinikus elmellőzése. Az első idevágó kormányintézkedés (31.774. sz. alatt) 1920 év végén jelent meg, amelyhez magyarázatot Dr. Ion Mateiu államtitkár adott a Kolozsvárt megjelenő „Ujság” című lapnak (1921. I. 27.) ilyen formában:

A volt állami népiskolákat mind fenntartottuk s azokban a magyarok részére magyar osztályokat állítottunk fel. Ezzel szemben éltünk azon törvényes jogunkkal, hogy elrendeltük a román származású tanköteleseknek anyanyelvükön való tanítását.

A most beigért állami iskolai magyar tagozatokkal igyekezett a román kormány fegyvert kovácsolni a felekezeti magyar tannyelvű iskolák ellen, míg a „román származás” elsőizbeni kihangsúlyozása újabb lelkitorturájává vált a kisebbségeknek, a fokozatosan bevezetett *származás-, név-, vallás-vegyelemzés* formájában.

Ugyanezen rendeletben még a következő elvi kijelentéseket hozza tudomására a közoktatásügyi reszort a magyar egyházak püspökeinek:

Három püspök által aláírt memorandumot ezután a kormány nem fogad el, mert a közjog nem ismer „egyesült felekezeti”-et.

Az ujonnan felállított felekezeti iskolák szigorúan megfogának vizsgáltatni s ha nem felelnek meg a törvények (1868. XXXVIII. és 1923. XXVI. valamint az 1907. XXVII. t. c.) követelményeinek, működhetőségüket nem tűrjük el.

Miután az összes állami elemi iskolákat ugyanilyen jelleggel kívánja a kormány jövőre is fenntartani, tehát az épületek, butorzatok és felszerelések többé nem adhatók bérbe a felekezeteknek,

Az állami iskolák tannyelvére elrendeltük, hogy az a román mellett magyar, német, tót, rutén, cseh stb is lehet.

A felekezeti iskolákba csak akkor járhatnak román gyermekek, ha azok anyanyelvükön fognak taníttatni.

E kormányrendeletet aztán a tanfelügyelők igyekeztek tovább népszerűsíteni – magyar lapokban. Szatmár vármegye tanfelügyelője *Pop Darius* pl. a „Szamos”-ban (1921. júl. 6.) ilyen kijelentéseket tesz:

A békeszerződés imperatív intézkedése értelmében minden kisebbségnek módot kell adni ahhoz, hogy gyermekét saját anyanyelvén taníttathassa. Éppen ezért a magyar gyermekeket is az állami iskolákban magyar tanítók, magyar nyelven tanítják.

A törvény azonban nem engedi meg, hogy valamely kisebbséghez tartozó gyermek más kisebbség iskolájába járhasson(!).

Igy nem engedi meg a törvény, hogy zsidó gyermek pl. magyar kisebbségi iskolát látogathasson. Az 1907. XXVII. t. c. 18. valamint az 1868. XLIV. t. c. 14 §-ai azt mondják, hogy a felekezeti iskolák tannyelve vagy az állam, vagy az illető felekezet nyelve lehet.

Az állami iskolában minden gyermek saját anyanyelvén tanul, csak heti két órában tanul románul.

Ha valamely kisebbség nem akar saját nyelvén tanulni, akkor az *csakis az állam nyelvén tanulhat*.

A törvény imperatív rendelkezése értelmében ugyanis a zsidó gyermeknek vagy románul, vagy héberül, vagy jargonul *kell* tanulnia, de magyarul semmiesetre sem, mert a zsidót a trianoni és társbékeszerződések nemzetiségnek és nyelvűl a hébert ismerték el. Elő áll tehát az a helyzet, hogy a zsidó vallású gyermekek, kiknek szülei egyetlen szót se tudnak sem románul sem héberül, akik tehát csakis magyarul tudnak és magyar környezetben nőnek fel: kényszerítve vannak arra, hogy a román tannyelvű állami iskolába járjanak, vagy pedig a saját kisebbségi, héber vagy jargon tannyelvű iskolájukba. E helyzeten – mondja *Pop Darius* tanfelügyelő – nem lehet segíteni, mert a békeszerződés óta a zsidó, tankötelezettség szempontjából nem mint vallás szerepel, hanem mint nemzetiség és nyelve kizárólag a héber vagy az állam nyelve lehet.

Ezen kormányzati elvnek megfelelő rendelkezések következtében csakhamar előállott az a helyzet, hogy a magyar falvakban a már meglévő felekezeti iskola mellett egymásután

alakultak meg az új állami iskolák. A lakosság kezdetben az állami iskolákat elkerülte, már pedig, ha az állami iskolát az állami magyar tanító nem tudta benépesíteni, akkor – kilátásba helyezték az elbocsátását. Megindult ezzel a versengés a tanítványokért, aminek demoralizáló hatása csakhamar mutatkozott is.

Ahol a nép szilárdan kitartott felekezeti iskolája mellett, ott az állami tanító a román királyi tanfelügyelő segítségét vette igénybe. Ennek a gyámolító beavatkozásnak egyik bizonyossága *Popescu* háromszékmegei tanfelügyelőnek azon rendelete is (megjelent az *Ellenzék* 1921. I. 19. számában), melyben elrendeli a községi előjáróknak, a szolgáknak, nyugdíjasoknak, nyugdíjas özvegyeknek, vasuti közegeknek, munkásoknak, hogy gyermekeiket okvetlenül csakis állami iskolába járassák, különben *esküszegőknek* fognak tekintetni s mint ilyenekkel fognak velük elbánni.

Ilyen és még külbomb hatósági erőszak, terror, kulturvagyron elkobzás stb. ellen orvoslást sehol se lehetett szerezni. Történt 1921 nyarán, hogy Románia külügyminisztere, *Take Ionescu* átutazott Kolozsváron és hajlandó volt fogadni a kisebbségi egyházak (r. kath., ref. és unitárius) püspökeit. A küldöttség szónoka *Mailáth Gusztáv* gróf erdélyi püspök volt, aki a tanítás szabadságának biztosítását, az anyanyelv szabad használatát, az iskolák nyilvánossági jogát, az iskolák fenntartásához szükséges állami segélyek biztosítását kérte a kormánytól. Kérte továbbá, hogy a törvénytelenül, önkényesen és brutálisan eljáró, a kisebbségeket üldöző hatóságok utasíttassanak a törvényes eljárás betartására. *Take Ionescu* miniszter kijelentette (*Brassói Lapok*, 1921 VIII. 13.), hogy a román kormány liberálisan akarja értelmezni a békeszerződés követelményeit s így minden felekezet a saját költségén teljesen szabadon állíthat és tarthat fenn iskolákat. Az elemi iskolákat segélyezni fogják, míg a középiskolák átalányösszeget kapnak.

Az üldözések tárgyában kijelenti *Take Ionescu* külügyminiszter, hogy *a kormány nem vállalhat felelősséget az alantas közegek eljárásáért*.

II. A trianoni békekötés utáni iskolapolitika a magyarság kulturája ellen.

A békekötések ratifikálása (1921. VII. 26.) után mind mérszebb hangok hallatszottak a kormány köréből, hogy a párizsi 1919. dec. 9-iki kisebbségi nemzetközi egyezmény pontjai Romániát csak annyiban kötelezik, amennyiben az ország szuverenitását nem érintik. A kisebbségeknek nincs joguk privilégiumokhoz, mert az az állampolgári egyenlőség elve ellen volna.

Az 1921/22 tanévvel a magyarság iskolaügye még rosszabbodott. Az akkortáiban megalakult Magyar Szövetség első dolga volt, memorandumban fordulni a kormányhoz az iskolásérelmek ügyében, melyben szembeállította a magyarországi és romániai iskolapolitikát. E memorandumra Goga Oktávián, már mint miniszter nyilatkozott a Román Távirati Iroda útján (Keleti Újság 921. IX. 29.) kijelentvén:

Az ország nyugalma és különösen a csatolt területeken élő magyarság sorsára nézve nagyon jó volna minél kevesebbet beszélni a régi budapesti rezsim kormányzási módjáról. A régi Magyarország iskolapolitikája ránk nézve egyet jelent az ismeretes Appony-féle törvénnyel, amelyet sohasem fog alkalmazni egyetlen román kormány sem, mert ezzel csak bosszút állana a magyar népen. A budapesti politika módszerei nálunk nem találnak megértésre. A román politika *érettsége* visszautasítja azokat.

A magyarságot ez a nagyhangu nyilatkozat nem nyugtatta meg, mert megkezdődtek az iskola-bezárások és az elvileg megígért (a román és német felekezeti iskoláknak 1919 óta rendszeresen folyósított) iskolai államsegélyek sem folyósítottak, (nem, még 1928-ban sem!) a magyar kisebbségi sajtó pedig már aggodalommal kezdi emlegetni, hogy a kormány magániskolákká akarja visszafejleszteni a felekezeti iskolákat. A román kormányzat azonnal tiltakozott e feltevés ellen és igyekezett a román sajtó útján megnyugtanni, illetve félrevezetni a magyarságot.

Hisszük – írja a Patria (1922. XI. 16.) – hogy a magyar sajtó elkeseredése korai, sőt alapnélküli, Nagyromániában nem lehet senkinek szándéka a tanítás szabadságát korlátozni, annál-

kevésbé a régi magyarországi szabadság alá szállni. Már pedig Magyarországon a kormány a felekezeti iskolákat nem sülyesztette le a magániskolák szerepére s az azokban szerzett diploma államérvényességét elismerték.

Ugyanezen kérdéssel foglalkozik dr. Prie Octáv, közvetlen előzőleg volt közokt. államtitkár is az Indreptarea-ban (1922 VII. 26 – 29) „a kisebbségi és felekezeti oktatás ügye” címmel. Amikor – írja – a román állam kötelezi magát, hogy más népek kulturáját az általa fenntartott iskolákban, és az illető népek nyelvén ápolja: logikus, hogy megfontolás tárgyává tegye a felekezeti iskolák segélyezésének ügyét: vajjon van-e értelme és nem-e csak az állami költségvetés felesleges megterhelése e második sorozatu iskolák költségeinek viselése? A felekezeti iskolák segélyezése a román államban csak egyetlen esetben volna megengedhető: ha a román-állam, az összes állami iskolákba bevezetné a román tannyelvet, tekintet nélkül, hogy azok a székely vagy német vidéken vannak; ha a román állam alkalmazná – mutatis mutandis – a magyar államnak a felekezeti iskolákra vonatkozó összes törvényeit, rendeleteit és intézkedéseit. Ez azonban *Romániában képtelenség, mivel mindezen törvények célja a más népek elnemzetlenítése és erőszakos elmagyarosítása volt. Egy ehhez hasonló brutálisan hódító rendszer nem honosítható meg Romániában*, mivel szükségtelen és veszedelmes is az államra. Az államsegélyes oktatásügyi politika Erdélyben végrehajthatatlan s tekintve a felekezeti iskolák nagy számát, meg sem engedhető. Nincs más kivezető út e kaoszból, mint kimondani az elvet, hogy *a román állam állampolgárai oktatásáról állami iskolák útján gondoskodik*, azok jogos igényeinek figyelembe vételével.

Dr. C. Angheliescu a liberális kormány közoktatásügyi minisztere is, első minisztersége elején, 1922-ben, a választások előtt azt izente a magyarságnak, hogy ő a magyar iskolákat nemcsak üldözni nem engedi, hanem ellenkezőleg azon lesz, hogy *az erdélyi felekezeti iskoláknak még jobb dolguk legyen, mint amilyen a magyar világban volt*. Nem türöm – izeni – hogy bármely közigazgatási, vagy iskolai alárendelt hatóság jogtalanul bánják el iskoláikkal s hivatlanul beleavatkozzék az Önök ügyeibe. Minden igazságtalanságot szigoruan megtorlok, de ehhez szükséges, hogy bizalommal legyenek irántam. Forduljanak minden bajban azonnal és egyenesen én hozzám. (*Brassói Lapok* 1923. XII. 8.)

E hangzatos és sokatígérő nyilatkozat ellenére Anghelescu miniszterségének első éve, az 1922/23. tanév, forduló pontot jelent Románia kisebbségi politikájában. Eddig a kormányzó tényezők kisebbségi politikája csaknem egyéenként változott. Határozott kezdeményező lépést senki sem mert tenni bel- és külpolitikai okokból.

Az 1922. év tavaszán a kormányzatot a liberális párt élén Ion Brătianu vette át, aki 1919-ben éppen a kisebbségi szerződés miatt mondott le s helyette a Vaida-Voevod Sándor kormánya vállalta a párizsi kisebbségi egyezmény aláírását (1919. dec. 9.)

A liberális párt és vezére már nem tartva külpolitikai bonyodalmaktól a békeszerződések egyik-másik pontjának be nem tartása miatt, sajtójában a legvehemensebb hadjáratot indította a kisebbségi szerződés és a kisebbségek, főleg a magyarság ellen. Aki a kisebbségi jogokat hirdeti – szólt a közvéleményhez – az privilégiumokat kíván, ami pedig a polgári egyenlőség elve ellen van; ak kisebbségi jogokat követel, az a román nemzet integritását támadja meg, az irredentista, kommunista, az a nemzet testébe csempészett férget (kisebbségek) táplálja, stb. stb. A nemzeti (szinte örjöngő) sovinizmust oly magas fokra hevítette a kormány sajtója, hogy kisebbséginek, főleg pedig magyarnak lenni – valóságos önfeláldozást kívánt. Sem a közvélemény, sem a hatóságok semmi néven nevezhető kisebbségi életnyilvánulást meg nem tűrtek.

Az alkotmányozó országgyűlésen 1923. tavaszán az új alkotmányba még a nemzetközi szerződésekkel meghatározott *«valási, faji és nyelvi kisebbség»* és *«állampolgár»* fogalom se kerülhetett be, nemhogy helyet találtak volna benne a szerződésileg proklamált kisebbségi jogok. Az új, 1923. évi alkotmány nyíltan kimondotta, hogy Románia egységes nemzeti állam s abban csak a románok „faji, nyelvi és vallási különbségre való tekintet nélkül“ élvezik a lelkiismereti szabadságot, valamint a törvények által megállapított összes szabadságokat és jogokat.

Az oktatás terén csakhamar kezdette is éreztetni hatását az új, nyíltan és tudatosan pusztító sovynista irányzat. Ki is adta az új közoktatásügyi miniszter, dr. C. Anghelescu tanügyi-közigazgatási hatóságoknak, – akikkel bevezette a titkos bizalmas értekezletet, – a hazafias rendelkezést, hogy mindenkinek, aki román földön él, mielőbb románná keil lennie – legalább nyelviileg. S miután hazája jövőjét leginkább a magya-

roktól féltette, minden hatalmi tulkapást, erőszakot, igaztalanságot, törvényteleniséget, brutálitást meg tudott bocsátani bárkinek, ha az céljában és eredményében ártott a magyarságnak egészében, vagy legalább is egyes tagjainak.

Anghelescu közokt. miniszter olyan nagymérvű vak gyűlölettel viseltetik – szernte – a románság örök ellensége, a magyarság iránt, hogy emiatt önmaga is olyan dolgokat enged meg magának, amelyek az emberi etikával ellentétben vannak. Gyakran beteges gyönyört érez, ha magukat magyarnak valló nagy családú embereket (tanítókat, tanárokat) nyilvánvaló hazug ürüggyel megfoszthat kenyerüktől, ha fajtestvéreik előtt árulóként tünteti fel őket, ha kínos gyötrelmeket okozhat nekik, – mintha a magyar kinszenvedést megbomlott idegzete mindentnap megkivánná...

Ime néhány eset hosszú közoktatásügyi minisztersége ideje alatt kiadott intézkedései közül:

– A felekezeti (értsd: magyar!) iskolák tanszemélyzete vasuton féljeggyel nem utazhatik.

– A magyar felekezeti iskolákban sem vehető fel az abszolváló vizsga tárgyai közé a magyar nyelv.

– A magyar felekezeti iskolák nem kaphatnak államsegélyt. (A román, szász, sváb és mohamedán iskolák kezdettől fogva kapnak).

– A magyar felekezeti tanítók és tanárok nyugdíjigényét (de csakis ezeket!) az állam nem ismeri el.

– A magyar tanítók és tanárok a román nyelvből, alkotmánytanból, Románia földrajzából és történelméből románul tartoznak vizsgázni (e vizsgákat a csatolt románoktól nem követelte s a szászoktól is csak a románnyelvből!)

– Azon cimen, hogy az állami szolgálatba átment sokszor csak átcsalt tanítók és tanárok a románnyelvi vizsgán nem feleltek meg, gyakran százával bocsátotta el a szolgálatból minden ellátás nélkül, a legkétségbeejtőbb nyomornak téve ki őket és ártatlan gyermekeiket.

– A magyar felekezeti tanítók és tanárok okleveleit egyenjogusítottani kellett, míg ugyanolyan oklevéllel rendelkező román és szász kartársaiknak nem.

– A magyar határmenti városokban: Nagyváradon, Nagyszalontán, Nagykárolyban, Szatmáron, Máramarosszigeten, továbbá Aradon és Temesváron a közokt. min. elrendeli az összes

magyar óvodák beszüntetését. (7707/923. és 61.770/923. számú rendeletek).

– Az állami magyar iskolák ifjúsági és tanári könyvtárának magyar könyvei megsemmisítendőek és az értékeesebb darabok a román Tud. Akadémiának küldendőek meg.

– Az 1923/24 tanévtől az állami magyar iskolákban a román nyelv, történelem, földrajz, alkotmánytan, számtan és francia nyelv román nyelven tanítandó.

– Az izraelita elemi iskolákból 1923/24. szept. 1-től a magyar nyelv teljes kiküszöbölését rendeli el.

– Temesváron a róm. kath. fiu- és leányliceumban a városi felső keresk. iskolában, a zsidó liceum és felső keresk. iskolában a magyar tanításhoz 1923/24 tanéven kezdve román nyelven kellett felcserélni.

– Minden szerzetesi, apáca, községi vagy társulati középiskolába 1923/24. szept. 1-től az I.-s osztályban csakis román tannyelven szabad tanítani (10.596/923).

– A magyar felekezeti liceumok VIII. oszt. abszolváló vizsgáján a magyar nyelv sem a szóbeli sem az írásbeli vizsgán nem szerepelhet (58.886/924.)

– A magyar felekezeti iskolák más felekezeti tanulókat nem vehetnek fel.

– Az angol nyelv tanítását kitiltotta a magyar felekezeti iskolákból.

– Két ref. tanulóknak g. kath. vallásban való nevelését rendeli el (80.748/923. sz. rend.)

– Felekezeti iskolákban magántanulók nem vizsgázhatnak.

– A magyar középiskolai tanárok mozgósítás alkalmával a katonai szolgálat alól nem menthetők fel, mert nem nélkülözhetetlenek.

– Magyar felekezeti iskolákhoz csak olyan törvényesen képesített tanítók és tanárok alkalmazhatók, akiknek megválasztásához a miniszter *előzetesen* hozzájárul.

– A magyar felekezeti iskolák „Értesítői” román nyelven nyomtatandók ki, utána az iskola nyelvén is lehet. Az Értesítő szövege *előzetes hatósági cenzura* alá tartoznak.

– A magyar felekezeti iskolákban a koedukációt szigorúan tiltja, ugyancsak azt, hogy a leányiskoláknak férfi igazgatójuk lehessen (66.962/923. sz. rend.)¹

¹ A közokt. miniszter 1923-ban azon címen, hogy Románia törvényei nem engedik meg a koedukációt a középiskolákban, szigorúan tiltotta a ma-

– Az egyik ref. kollegium tanárai miniszteri dorgálásban részesültek, mert a kiránduló tanulók menetközben „magyar nótát” is énekeltek.

– Ref. iskolába csak református, kath. iskolába csak kath. tanuló vehető fel. Más vallásúak csakis külön miniszteri engedéllyel iratkozhatnak be.

– A magyar felekezeti iskolákban a más vallású tanító, tanár alkalmazása tilos.

A lavinaszerűen megindult iskolabezárások módjáról íme egy rendelet szóról-szóra magyar fordításban:

„Brassói Tankerületi Főigazgatóságtól. Sz. 2642 – 1923.

Tisztelettel értesítjük, hogy a miniszter ur 90.127 – 1923. sz. rendeletével intézkedett, hogy azonnal bezárassanak a következő községekben levő felekezeti iskolák: Eresztvény, Maksa, Dálnok, Kézdimárkosfalva, Albis, Alsócsernáton, Felsőcsernáton, Zabola, Kovászna, Páké, Barátos, Cófalva, Bita, Sepsiszentgyörgy, Réty. Az egyházközségeknek pedig *iskola fenntartó joga fenti községekben elvételüké».*

– Ref. falusi iskolákat azért záratott be a miniszter, mert unitárius, r. kath. és izr. növendékeket is felvettek.

– Egyes községekben a felekezeti iskola helyiségeit a helyi hatóság egyszerűen elrekvirálta más célra, gyakran állami iskola céljára.

– Magyar felekezeti iskola bezáratott, mert tanító nem léteben a lelkész tanított.

– A magyar felekezeti iskolákban a román nyelven és irodalomon kívül még Románia földrajzát, történelmét és alkotmánytanát is kizárólag román nyelven kell tanítani úgy a közép mint elemi iskolákban (100.088 és 100.090/1923. sz. rendeletek).

– Az óvodától felfelé minden kisebbségi iskolában tanítani kell a román nyelvet.

– Mialatt a magyar anyák küldöttsége a királynénál járt, átadva a 40.000 magyar anya által aláírt kérést, hogy gyermekeiket anyanyelvüktől ne fosszák meg, azalatt ugyanazon napi

gyar kisebbségi iskolákban. Azonban ugyanazon miniszter által kibocsátott: „Anuarul Inv. Secundar în România 1924/25 București 1925” című hivatalos kiadványban a miniszter ur pontosan 50 állami „vegyes” középiskolát és liceumot sorol fel s köztük kettő büszkén viseli Dr. C. Angheliescu miniszter ur nevét. — Ugyanitt 31 állami középiskolát és liceumot sorol fel a miniszter ur, ahol még két év múlva is férfi az igazgató, annak dacára, hogy a román törvények azt — szerinte — szigorúan tiltják — a kisebbségi magyarokkal szemben.

kelettel Háromszék megyében egyszerre tizenegy magyar iskola bezárását rendelte el, egyetlen szó indokolás nélkül.

Anghelescu román közokt. miniszter így váltotta be 1922-ben egyenesen a magyarsághoz intézett önkéntes ígérteit. Oly pokoli kegyetlenséggel bánt a magyar iskolákkal ez a beteg ember, hogy Ferdinánd király 1923 őszén (XI. 15.) az aradi pályaudvaron szelid figyelmeztetést intézett a hatóságokhoz: „Bánjanak megértően a kisebbségekkel, főleg az iskolakérdésben tanusítsanak conciliáns magatartást velük szemben“.

Dr. C. Anghelescu közokt. miniszter a tanügyi ellenőröknek és felügyelőknek egész seregével árasztotta el Erdélyt, akik kedveskedni akarván kényuruknak, annak egy-egy szempillantására 24 óra alatt a magyar felekezeti elemi iskolák 10–20-ában szüntették meg a tanítást s tettek földönfutóvá legalább is ugyanannyi tanítót. Egy intésre 3–400 éves multtal bíró középiskolák és kollégiumok kapui zárultak be s még jó volt, ha az épületeket üresen meghagyták a tulajdonosnak. (Ebben sincs nagy köszönet. A szászvárosi ősi ref. kollégiumot a kormány különböző ürügyek alatt végre is bezárta s az épületet is el akarta venni – a hatalom jogán. Az ügy a Népszövetséget is megjárta s a kormány erre alkudozni kezdett a tulajdonos egyházzal. A több mint 40 millió lejt érő ingatlant végre is megvette 8 millióért és azon koncesszióért, hogy a román kormány majd megengedi Szászvárosban egy ref. elemi iskola és árvaház létesítését, amelyekbe aztán távolabbi vidékekről való gyermekek is felvehetők).

Egymást érték az iskolákat megrendszabályozó, megintó, nyilvánossági-jogtól megfosztó stb. rendeletek. Már-már szédültek a magyar iskolafenntartó egyházak vezetői az állandó izgalmaktól – amikor Anghelescu miniszter nagy kegyesen kijelentette, hogy ő is szükségesnek tartja az iskolai adminisztráció terén egységet teremteni, mert mondhatja nem szívesen alkalmazza a magyarországi iskolaügyi törvényeket, hiszen ha szigorúan alkalmazná azokat, akkor hirmondó sem maradna a magyar iskolákból. (A szegény emberrel gonosz tanácsosai elhitették, hogy hajmeresztő rendelkezései a még érvényben levő magyar törvények szelidített alkalmazásai. Dr. Pteancu Sándor a legfőbb szakértője és egyuttal gonosz szelleme, aki a magyar uralom alatt a belényesi alapítványi román főgimnáziumnak volt a tanára, nyíltan bevallotta és hirdette (Mureşul 1923. IV. 22.): „A román uralomnak kellett jönnie, hogy itt a közoktatás európai méreteket ölt-

sön, mert a budapesti magyar kormányoknak nem a nép felvilágosítása, hanem elbutítása volt a céljuk, főleg a román népet illetőleg“.

Az ilyen feltétlen tárgyilagosnak elfogadott szakértők segítségével elő is készítette csakhamar Anghelescu miniszter a román közoktatás egységesítését célzó törvényjavaslatát.

E első törvényalkotása az állami elemioktatásról szóló törvényjavaslat, amelyből 1924. július 26-án törvény vált. Ez létesíti a hét osztályos elemi iskolát négy osztályos alsótagozattal és három osztályos felsőtagozattal, mely felső tagozat csakis román tanítá nyelvű lehet. Az alsótagozat lehet nem román tanítá nyelvű is. A magyar tanítá nyelvű állami iskolákra nézve maga Anghelescu közokt. miniszter rendelte el, hogy az 1923/24. tanévtől kezdve a román nyelven kívül román nyelven kell tanítani a történelmet, földrajzot, és alkotmánytant minden osztályban.

Különben sem a törvényben, sem a végrehajtási utasításban utalás sincs arra, hogy az u. n. kisebbségi iskolák tanítóinak ismerniök kell az illető iskola tanítási nyelvét. Amint tényleg vannak százával olyan állami kisebbségi iskolák, amelyek csak annyiban kisebbségiek, hogy kisebbségi polgárok gyermekei járnak abba, de maga, a benne tanító állami tanító egy szót se ért tanítványai nyelvén. E törvény proklamálja először, hogy „román származású állampolgárok“ gyermekei *csakis* teljesen román tanítá nyelvű iskolában tanulhatnak. Sajnos, annak, hogy mi a „román származás“ ismerve: se törvényben, se a végrehajtási utasításban megállapítva nincs s e tekintetben minden állampolgár ki van téve annak, hogy a legutolsó állami alkalmazott is kénye szerint és végérvényesen gázolhasson legszentebb benső érzelmeibe.

Ugyan e törvény 159. §-a mondja ki az elemi oktatás keretében törvényes formában a román kulturzóna létesítését, amelyet előbb az összes állami iskolákra vonatkozólag az 1924 évi április 12-én kelt (40.771. sz.) rendelet már létesített egész Románia husz megyéjében (ebből Erdélybe esik tiz), 79.589 (Erdélyből 47.415) km² területen 3,917.704 (Erdélyben 1,289.025 tulnyomólag magyar) vegyes nyelvű lakos elrománosítására. E románosító kulturzónába („zona eteroglota“) más vidéki, főleg régi királyságbeli születésű és nevelésű tanítók, tanárok nevezhetők ki: 50%-al magasabb fizetéssel, 1–2 évvel megrövidített előlépési igényvel s akik e nemzetiségi területen óhajtanak letelepedni,

azok még 10 hektár letelepedési birtokot is kapnak az állami tartalék földekből.

Hogy e románosító kulturzóna u. n. kisebbségi tannyelvű állami iskoláiban milyen embertelen munka folyik, arra csak két hivatalos tanut idézünk. A Maros-Torda-megyei román kir. tanfelügyelő 1924/25. évi hivatalos jelentésében (Megjelent Targu-Mureş 1925) beszámol arról az eredményről, melyet a megyébe küldött kulturzónai 120, magyarul egy szót se tudó királyságbeli fiatal tanító felmutatott, a románszót legfeljebb csak a jegyzőtől és csendőrtől halló magyar lakosság gyermekeivel. Ugy vergődnek, – jelenti – mint a szárazra tett hal, semmi eredményt sem érve el a legnagyobb buzgalom mellett sem.

A második tanu *Dan Pompiliu* tanügyi főfelügyelő, aki Bihar megye magyar elemi iskoláiban tett inspekciós körutjáról megtérve, a következő nyilatkozatot tette (Nagyvárad, 1926. XI. 16.): „Teljesen abszurd, pedagógia ellenes és még tájékozatlansággal se menthető az a követelés, hogy az elemi iskola harmadik osztályos tanulója ismeretlen nyelven tanulja meg az ország földrajzát és még ráadásul 29 történelmi leckét“. – Tessék csak megnézni egy „magyar tannyelvű“ elemi iskolát, micsoda viaskodás folyik ott az ismeretlen szavakkal. Micsoda erejüket felülmuló energiát fejtenek ki az apró emberkék, míg az általuk nem értett szótömegeből egy kerek egészét összedolgoznak, amit ők naivul leckének neveznek, de amelyet ha borzalmas kiejtésükkel elhadarnak, abból ugyan sem román, sem magyar nem ért egy kukkot sem. Szédületes memoriatorna ez! Hát így bővül-e a gyermek történelmi és földrajzi ismerete, amikor anyanyelvén semmit se tud elbeszélni abból, amit kénytelen hiba nélkül elhadarni román nyelven?!

A következő 1925. év elején Anghelescu közölte miniszter a magánoktatási törvényjavaslatot terjesztette be, a *magyar törvények tudatosan megváltoztatott szövegével* fűtött izzó magyar-ellenes gyűlölettel teljes indokolással. Ez a törvénytervezet foglalkozott a nemromán felekezeti iskolákkal is, mert ezek végleg a magániskolák közé osztattak be. A javaslat tartalma pedig mindaz, amit az előző 2–3 év alatt törvénytelen rendeletek alapján már rá erőszakolt a felekezeti iskolákra, azok autonómiáját számba sem véve.

III. A magyar kisebbségi kultura ügye a Népszövetség előtt.

Amint a magyar egyházak tudomást szereztek a készülő magánoktatási törvényjavaslat tartalmáról, látva abban a magyar-nyelvű iskoláztatásra mért végzetes csapást, 1925 májusában megpróbálkoztak a Népszövetségi Tanácshoz fordulni, felhiva figyelmét a párizsi szerződésben biztosított kisebbségi jogokat fenyegető veszélyre.

A magyar iskolákat fenyegető kormányintézkedésekkel szemben a Magyar Párt, mint a romániai magyar lakosság egyedüli politikai szervezete, már 1924 dec. 14-én Brassóban tartott gyűlésén tiltakozott. Most pedig a r. kath., ref. és unit. magyar egyházak törvényes képviselői 1925 május 14-én, külön-külön tartott gyűléseiken, egyértelmű határozatban tiltakoztak a tervbevett törvényes intézkedések ellen, egyuttal elhatározták, hogyha a kormányzati tényezőket nem sikerül meggyőzni a törvényjavaslat pusztító intézkedéseiről, akkor az iskolák létezését fenyegető veszedelem ellen a Népszövetséghez folyamodnak.

„Mi végleg beleilleszkedtünk a fennhatóság megváltozásába – írja a három egyház által a Népszövetséghez beadott panasz – és nincs más célunk csak az, hogy az isteni és emberi törvények, valamint az élethez, szabadsághoz és nemzeti kulturánk fejlesztéséhez való jogunk alapján az erdélyi magyar lakosság részére biztosítsuk új hazájában az őt megillető jogokat“.

Az erdélyi egyházak panaszát a Népszövetség kiadta észrevételezés céljából a román kormánynak s ez 1925 dec. 1-én terjesztette vissza terjedelmes Észrevételeit (Observations du gouvernement roumain a la pétition supplémentaire des églises reformée, unitaire et catholique de Transylvanie au sujet du projet de loi roumain sur l'enseignement privé. Société des Nations, Genève, le 3. décembre 1925. No. 41/48067/1481.)

A román kormány örömmel ragadja meg az alkalmat – írja az Observations (2. lap) bevezető részében N. P. Comnène Románia követe – „hogy a Népszövetség tanácsa elé

hozhatja a kisebbségek iránti liberálisizmusának eklatáns bizonyítékait“. Egyuttal rámutat Comnéne követ arra, hogy e választékok elkészítésére nyolc héten át a román kormány 46 kerületi és megyei tanfelügyelőt, iskolaigazgatót stb., 11 külügyi tanácsost, 8 külügyi titkárt és 9 gépirónót foglalkoztatott, „de örömmel tette ezt, mert ezen alkalommal is be akarta bizonyítani, hogy mennyire jogosult a Tanácsnak a kisebbségek ügyében tanúsított eddigi magatartása és hogy mennyire alaptalanok a Tanács és általában a Népszövetség ellen irányított támadások“.

A román kormány memoranduma (Observations 3. lap) e szavakkal vezetődik be: Meggyőződve, hogy egyedül a konkrét tények, a pontos bizonyítás és az objektív tárgyalás szolgálhatják a Népszövetség Tanácsa előtt az igazságos ügyet, mellőzni fogja azoknak nyelvi diszitéseit, hamis állításait és rosszakaratu insznuációit, kiket az igazság keresésén és a törvényesség érvényesülésén kívül álló célok vezérelnek. Különben is – írja továbbá – „a beadvány aláírói közül egyesek már beismerték tévedésüket és úgy írásban, mint szóbelileg kifejezték sajnálatukat“. (Lehetetlen és hihetetlen állítás!)

„Tehát a jelenlegi válasz feladata – fejeződik be a bevezetés – tárgyilagosan válaszolni a felhozott állításokra és bebizonyítani, hogy távol attól, hogy kisebbségellenes politikát kövessen, Románia tele van türelmességgel és előzékenységgel különösen a legujabb magyarnyelvű polgáraival szemben».*

A román kormány konkrét támadást intéz (5. lap) a magyar kisebbség ellen, amely – szerinte – iskoláit ki akarja vonni az államnyelv tanításának kötelezettsége alól. Különben is az államnyelv megtanulásának kötelezettsége nem jelenti egyuttal a kétnyelvű iskolázást. A kormány a legmodernebb pedagógiai elvektől vezetette, ahelyett hogy a román nyelv és irodalomnak mindennapos, elvont tanulását tette volna kötelezővé, azon célból, hogy megkönnyítse az ifju generációnak a tanulást,

* Az *Adeverul* bukaresti napilapban 1925 május 27-én egy román középiskolai tanár ezeket írta a magánoktatási törvényjavaslatról: „Oly rendelkezések vannak benne, amelyeket az erdélyi román iskolák nem ismertek a régi (magyar) uralom alatt. Vannak egyes rendszabályok, amelyek nem vesznek tekintetbe semmiféle pedagógiai elvet s amelyek alkalmazása a kisebbségi gyermekek lelki torturáját jelentik. A korlátozások és tilalmak oly nagy száma, hogy helyenként az az ember benyomása, hogy egy fogház rendszabályait olvassa. Ezek után egy új pör indul meg ismét közöttünk és a magyarok között, csak hogy ezuttal ők az elnyomottak“.

a román nyelv és irodalom tanulását hetenként csak 3 órán át tette kötelezővé és csakis a *nyelvgyakorlás céljából* kívánja az ország földrajzának és történelmének román nyelven való tanulását. „Megjegyzendő – írja a román kormány (6. lap) – Románia történelmének és földrajzának tanítása csak bizonyos osztályokban történik. Így pl. a történelem csak a liceum IV. és VIII. osztályaiban adatik elő heti 2–2 órában, míg az ország földrajza csak a IV. osztályban.¹ *Ime tehát mennyire távol állunk a régi magyar rezsimtől, mely kötelezővé tette a magyar nyelvnek minden osztályban való taníttatását és többek között nagyon sokszor megkövetelte a történelemnek, a földrajznak, a számtannak és az alkotmánytannak minden osztályban magyar nyelven való tanítását.*»

A liberális kormány brutális kulturpolitikája hátterébe a magyar – szerinte – elnyomó, elnemzetlenítő, a kultúrnépek megvetésére érdemes kulturpolitikát állítja be, állandóan ismételve, hogy a magyar kormányzat a román elemi iskolás gyermekekkel, saját jelekezeti iskolájukban is öt tantárgyat taníttatott – magyar nyelven. És mivel a „konkrét tények és pontos bizonyítás“ szolgálják az igazságot és győzik meg a Népszövetséget, úgy vélte, a pontos bizonyítás céljára egy-két magyar törvény megfelelő átalakításától sem szabad megijednie.

Ime, a liberálisok által hivatalosan meghamisított magyar törvényeket milyen változatokban találta fel a kormány a Népszövetség Tanácsa előtt:

„Apponyi grófnak (13. lapon) 1907-es törvényei szintén arra törekedtek, hogy az állami fizetésrendezés útján tönkretegyék a román oktatást. Abban az esetben, ha a román iskolák

¹ A román közokt. minisztérium kiadásában 1923-ban megjelent Ivaşcu-féle középiskolai törvény és rendtartás, tanterv gyűjtemény (Colecţie, Bucureşti, 1923) 129. lapján a román nyelv és irodalom heti óraszám: I/4, II/3, III/3, IV/3, V/3, VI/3, VII/3 és V.II/2 óra; a 163. lapon a románok történetének heti órája száma: IV/2 és VIII/3, és a 171. lapon Románia földrajzának heti óraszám IV/2 óra s így a románnyelvi kötelező óra 31, ezzel szemben pl. a sepsiszentgyörgyi ref. liceum 1925/26. évi órarendjébe 38 órai román nyelv volt beiktatva. A csikszeredai „magyar tannyelvű“ polg. leányiskolában az 1926/27. tanévben (I–IV. oszt.) a magyar nyelvet osztályonként heti 2 órában s ezen felül a IV. osztályban a kémiát heti 2 órában tanították magyarul, minden egyéb tárgyat – a hittant kivéve – kizárólag román nyelven tanították. A máramarosszigeti r. kath. polg. leányiskolában az 1927/28. tanévben az I–IV. osztályokban heti 30 órában tanították románul (román nyelv 14, földrajz 8, történet 8 óra).

elfogadták ezt az állami pénzsegélyt, bármilyen csekély volt is az, kötelesek voltak nemcsak Magyarország történelmét, földrajzát és alkotmányát magyarul tanítani, hanem a számtant is, továbbá az általános földrajzot és történelmet is. A középoktatást illetőleg példák erre azok az intézkedések, melyeket a magyar kormány tett a belényesi román gimnáziummal szemben, hol a magyar nyelvet bevezették mint az összes tantárgyak taníttatási nyelvét, kivéve a román nyelvet és vallástant.“²

„Ezzel szemben a román miniszter 100.088. sz. rendelete, melyre a panasz hivatkozik, csak a román történelemre, földrajzra és alkotmánytanra vezette be a román kötelező tanítási nyelvet.“

Az *Observations* 47-ik lapján ezt írja a liberális kormány: „Igaz, a magyar törvények elvileg megengedték az anyanyelven való oktatást az összes iskolákban (1868. XLIV. t. c.), azonban bizonyítást nyert, hogy e törvényt sohasem hajtották végre. Ami a felekezeti iskolákat illeti, az 1907. XXVII. t. c. kötelezővé teszi a magyar nyelvnek, a történelemnek, a földrajznak, a számtannak és az alkotmánytanak magyar nyelven való tanítását, bármilyen is lenne a használt tanítási nyelv.“

A 48 ik lapon ismét e kérdéssel foglalkozik: „A memorandum (t. i. az egyházak panasza) az állítja, hogy a magyar

² A román közokt. minisztérium által 1925-ben kiadott „Magánoktatási törvényjavaslat indokolása“ című hivatalos kiadvány 59. lapján ugyanezt az állítást még csak így fejezi ki: „a belényesi liceumnak több mint fele el volt magyarosítva“.

— Ghibu Onisifor: *Viața și org. Bisericii și Școlară*, București, 1915 című mű 137 lapján ez áll: „Ami a tanítás nyelvét illeti, a román liceumokban — Belényes, Balázsfalva g. kath., Brassó g. kel., Naszód alapítványi és Brád g. keleti — a tanítás nyelve a román. Kivételt képez Belényes, ahol a felső évfolyamokban a hittan és román nyelv kivételével magyar volt a tanítás nyelve míg az alsó évfolyamokon csak a történelmet és földrajzot tanították magyarul. Naszódon is a görög-pótló tárgyakat magyarul tanították“.

— „A románoktól lakott terület állami liceumaiban fakultative tanították a román nyelvet“.

— A brassói 75 éves g. kel. román liceum évkönyve — Brașov, 1925 — XVIII. lapján: „A brassói g. kel. román középiskolák az államiak mintájára voltak szervezve, azzal a különbséggel, hogy a tanítás nyelve a román volt és hogy tanítottuk a román nyelvet és irodalmat is, és minden joguk meg volt, ami az államiaknak“.

— XCIII. lapon: A tanárok 1906 július 1-től az állami tanárokéval egyenlő fizetést kaptak az állam által adott segélyből, amiért iskolánk autonómiaja semmi sérelmet se szenvedett.

törvények értelmében a felekezeti iskolák államsegélyt kaptak, ha négy tantárgyat magyar nyelven tanítottak. (Tévesen idézi itt a román kormány a magyar panaszt; előbb a 47-ik lapon még helyesen így idézte: „A magyar törvény szerint a felekezeti iskolák államsegélyt kaphattak, ha a tanterv szerint előírt négy tantárgyat tanították“). Valójában 5 tantárgyról van szó: a magyar nyelvről, a történelemről, a földrajzról, a számtanról, az alkotmánytanról.

— „Ami a román nyelven tanítandó tárgyakat illeti, megjegyzendő, hogy a magyar uralom alatti 5 tantárggyal szemben a román uralom alatt csak három kötelező (mellőzve lettek a számtan és az alkotmánytan) és csak az ország földrajzát és történelmét tanítják román nyelven, míg az ált. földrajzot és történelmet a kisebbségi nyelven tanítják. A román nyelven való oktatás óráinak száma hetenként 6, de csakis elvileg, mert ténylegesen a felekezeti iskolákban sokkal kevesebbet, vagy egyáltalán nem tanítanak románul“.³

Még a 148-ik lapon is ezt olvashatta a Népszövetség Tanácsa: „Mennyire távol állunk Apponyi jó uralmától, mikor a magyar nyelvet, a földrajzot, a történelmet, a számtant és némelykor a hittant is magyarul tanították! És a tegnap urai még fel merik jelenteni a román kir. kormányt kisebbségi üldözés címén“.

A magyar iskolapolitikának e lenéző ostromozása nemcsak a Népszövetség előtt történt meg, hanem a román törvényhozás mindkét háza előtt is a magyar kisebbség vezetői arcába vágták mindig az összes miniszterek, képviselők, valahányszor valamely iskolai sérelmet fel mertek hozni. Hiába akarták a téves állítást helyreigazítani, letorkolták minden esetben s a magyar arcátlanság terhére irták a vakmerőséget, amely a románosító magyar kulturpolitikát védelmébe merte venni Anghelescu közokt. miniszter pontos bizonyítékaival szemben.

Aki a román kamara és szenátus naplóit figyelemmel kíséri, méltán döbben meg a gyűlöletes hangon, amikor valamelyik ki-

³ A magánokt. törvény végrehajtási utasításához (lásd Monitorul Oficial 1926. III. 10.) csatolt függelék állapítja meg a „kisebbségi tannyelvű elemi iskolák“ román nyelvi heti órarendjét. Eszerint az egytanítós iskolában heti 12 óra, a kéttanítósban heti 20, a 3 tanítósban 26, a 6 tanítósban heti 38 a kötelező románnyelvi óra. Természetesen ezekhez jön még a román történelem és földrajz III. és IV. osztályokra megállapított heti 2—2 órája.

sebbségi, magyar kulturkérdésről van szó: Hát még mernek beszélni a magyarok, amikor a románok által fenntartott elemi iskolákban is öt tantárgy, illetőleg hét tantárgy (ált. földrajz és történelem) tanítását kívánták magyar nyelven s most három tantárgy románul tanulását is sokalják. Ime ilyen tárgyilagosa büszke magyar nép!!

Honnan eredt ez a célzatos hamisítás, amely az eidélyi magyar, átlagos képességű 7—14 éves gyermekeket elzárja az elemi ismeretek anyanyelven való megszerzésétől, csak azért, hogy csaknem hét éven át tanuljon földrajzot és történelmet — ezután megtanulandó nyelven, románul?!

Angheliescu közokt. miniszter óriási apparátussal készítette törvényjavaslatait és azok indokolásába mindent össze szokott hordani, ami a román közoktatásügyi rendszert magasztalja és rendesen a vonatkozó idegenországbeli adatokat is felsorakoztatja. Ezek között a legnagyobb tömegű „pontos bizonyítási adat” a magyarok elrománosító iskolapolitikájából kerül.

Igy került az 1907. XXVII. t. c. 20. §-a rosszindulatulag megváltoztatott formájában először román kormányi hitelesítéssel ellátva az 1924-ben benyújtott állami elemi oktatási törvényjavaslat miniszteri indokolásába (Lásd Desbat. Deputaţilor 1923/24 No. 111. — Képviselőházi Napló — 3058. lap, és Desbat. Senatului 1923/24. No. 69. — Szenátusi Napló — 1926. lap) ilyen szöveggel:

— «Az állam által segélyezett felekezeti iskolába be kellett vezetni öt tantárgyat magyarul (magyar nyelv, történelem, földrajz, alkotmánytan és számtan)». Itt hivatkozási jel alatt ez áll: Lásd Onisifor Ghibu: Viaţa şi organizaţia bisericească şi şcolară în Transilvania şi Ungaria, Bucureşti, 1915. Ha elővesszük a forrásul megjelölt illetékes könyvet, a 107. lapon tényleg megtaláljuk a magyar törvényre hivatkozást így: «Az állam segélyezi a felekezeti iskolákat, ha azok az általa kitűzött feltételeknek megfelelnek (megfelelő helyiség, képesített tanító, haladás a magyar nyelvben és hazafias nevelés), azonban ezen esetben öt tantárgy (magyar nyelv, történelem, földrajz, alkotmánytan és számtan) tantervét az állam állapítja meg». Tehát szó sincs a magyar nyelven való tanításról! Itt tehát nyilvánvaló, hogy a „változtatásért” Angheliescu miniszter (ő írta alá a törvényjavaslat indokolását!) a felelős.

Egy ilyen rosszindulatu „változtatás” másik alakját a ma-

gánoktatási törvényjavaslat miniszteri indokolásában (kiadta a román közokt. minisztérium, Bucureşti, 1925.) az 52. lapon találjuk így:

— «Az állam segélyezi a felekezeti iskolákat ... és ezen esetben a tantervet a miniszter állapítja meg, míg a magyar nyelvet, történelmet, földrajzot, számtant és alkotmánytant magyarul kellett tanítani».

Ugyanezen indokolás 50. lapján ezeket írja Angheliescu közokt. miniszter: — „A törvény (1907. évi XXVII. t. c.) állapítja meg a felekezeti tanítók fizetését és előlépési viszonyait s ez állapítja meg, hogy csak azon nemmagyar tannyelvű felekezeti iskolák tanítói kaphatnak államsegélyt, (következik román miniszteri idézés) akik magyar nyelven tanítják a magyar nyelvet, számtant, történelmet, földrajzot és hazai alkotmánytant a miniszter által megállapított óraszámában és jóváhagyott tanterv alapján és akik a miniszter által engedélyezett tankönyveket és tanszereket használják ... (20. §)”. A miniszter hivatkozik a magyar törvényszövegek idézésénél Triteanu Lazar (háboru alatt konzisztórium tanügyi előadó Nagyszebenben és az impériumváltás után Roman-megyei gr. kelet. püspök) 1907-ben Nagyszebenben megjelent Új iskolai törvény (Nouă lege şcolară) című füzetére, mely az 1907. XXVII. t. c.-et szó szerinti fordításban közli, s ahol a 20. §-ban szó sincs az öt tantárgy magyar nyelven való tanításáról, hanem csak öt tantárgy miniszterileg jóváhagyandó tantervéről.⁴

Nyilvánvaló ezekből a liberális kormány és közokt. miniszterének rosszindulatu idézése azért, hogy a párizsi kisebbségi szerződés pontjainak megszegéséről elterelje a román közvélemény és a Népszövetség figyelmét és a háboru előtti magyar is-

⁴ Az 1907. XXVII. t. c. 20. §-ának végrehajtására vonatkozólag, a nagy-szebeni román gör. keleti érseki egyházmegye által kiadott 1910. évi szept. 30-iki 11.410. számú körrendelet (közli: Onisifor Ghibu: Anuarul Pedagogic 1913. Sibiu, 1912, pag. 167) ezt mondja: „A mi felekezeti iskoláinkban, legyenek azok államsegélyesek avagy sem, az összes tantárgyakat kizárólag román nyelven kell tanítani, kivéve a magyar nyelvet, amelynek keretében számtani, történelmi, alkotmánytani és földrajzi dolgok is felvehetők... Mindaz ami e tárgyakból magyarul tárgyalhatik, csak azután tárgyalható, miután azt az illető tárgy tanítási óráján megtanulták... a számtani, történelmi, alkotmánytani és földrajzi órákon a tanítás kizárólag román nyelven kell hogy folyjon. Ezért nem is engedtetik meg ezen tantárgyak tanítására más, mint románnyelvű tankönyv, teljesen kizárva a kétnyelvű tankönyveket, melyek a tanulást gépíessé teszik».

kolapolitikával szemben emberségesnek, megértőnek, elnézőnek, szabadelvűbbnek tüntesse fel a saját politikáját: – *mert míg a magyar kormányzat a román felekezeti iskoláktól 5–7 tantárgy magyarul tanítását követelte meg, a román kormány csak három tantárgy románul való tanításával elégszik meg.*

A Népszövetség ezt elhitte és megdicsérte érte a liberális kormányt.

Lássunk még néhány esetet, hogyan védekezik ez a kormány a magyar kisebbség panaszával szemben.

Az akkori többség – írja a 7. lapon – *a mai magyar kisebbség* magának tartotta fenn az összes jogokat, a román kisebbség – *a mai többség* – egy lealázó alacsonyrendű helyzetben tartatott. Nem nyulni ehhez a helyzethez, nem kísérelni meg annak korrigálását, az utódló román kormánynak megbocsáthatatlan történelmi hibája lett volna. A román kormányok tehát megkísérelték, hogy eleget tegyenek a multban elnyomott román nemzet iránti kötelezettségüknek anélkül, hogy ezáltal igazságtalanok legyenek az új román állampolgárokkal szemben. A magyar memorandum aláhuzza, hogy „1918-ban a magyar iskolák száma (állami és felekezeti) 2583 volt, míg a következő évben ez a szám 1669-re csökkent és azóta még jobban csökkent. A magyar nyelvű iskolák 2583 száma magában foglalta az összes állami iskolákat, mert egyetlen egy román nyelvű állami iskola sem volt. Ezen iskolák legtöbbször a magyar rezsím által állíttatott fel, tiszta román központokban, ezen területek elmagyarosításának érdekében. Lehet-e követelni a román kormánytól ezen *idegen* iskolák fenntartását?”

A Népszövetség a dolgok ilyen állását ismét elhitte, pedig ıme, a román források is mit mondanak idevágólag: O. Ghibu: Școală Românească stb. București 1915. című mű 37. lapján írja: A románoktól lakott területen összesen 600-on felül van az állami iskolák száma. Magyarországon 2934 román tannyelvű iskola van: g. kel. 1640, g. kath. 1129 és községi 165. Tehát Magyarországon 1914-ben minden 1005-ik román lakósra jutott egy román tannyelvű autonóm iskola, míg ugyanekkor a szabad román királyságban csak 1418 lakósra jutott egy iskola. A Romániára vonatkozó 1914. évi adatok az Anuarul Statistic al României 1924. hivatalos kiadvány 11. és 234–5. lapjairól vannak véve!

Miért követelik vissza a magyar egyházak az államnak korábban átadott iskoláikat? Erre vonatkozólag a liberális kormány így világosítja fel a Népszövetséget az Observations 7. lapján:

„Némely községben a magyar kisebbségi egyházak még a régi uralom alatt megkísérelték a felekezeti iskolák felállítását, azonban nem sikerült. Magyar lakosság hiányában kénytelenek voltak átengedni azokat az államnak... Miért kellett kikötni „kimonddottan“, hogy ezekben a tanítás „magyar nyelven és szellemben“ folytattassék, hacsak nem azért, mert ez a nyelv és szellem *nem volt* a lakosság nyelve és szelleme és mert ezek az iskolák nem szolgálták a tanítás ügyét, hanem az elmagyarosításét.“

A memorandum felsorolja ezeket az iskolákat. Idézzünk egy pár beszédes esetet és adjuk melléjük a statisztikai adatokat: *Ketesden* (Kolozs vm.) van 420 román és nincs egy magyar se. (Itt tévedett a liberális kormány, mert bár igaz, hogy a hivatalos adatokat tartalmazó *Dicționarul Transilvaniei* e község egész lakosságát romának tünteti fel, de azért 1910-ben még 383 ref., 1 evang. és 4 izr. és mindössze 20 gr. kath. lakósa volt, ezekből aligha lett 420 román 1920-ra!) *Uzdíszentpéteren* (Kolozs m.) 832 román és 201 magyar lakós van, mondja a liberális kormány. (Hát akkor hogyan lehet benne 19 rkath., 466 ref., 5 unit. és 51 izr.? Különben is a községben az állami magyar iskola mellett gr. kath. román iskola is volt!) *Nyárádtón* (Maros-Torda m.) a liberális kormány szerint 919 román és 103 magyar van. (1910-ben 150 rkath., 124 ref., 3 ev., 20 izr. volt a lakósok között és az állami magyar iskola mellett volt gör. kath. román iskola is!) Hasonlóan a liberális kormány által példaképpen felsorolt és erősen leszállított magyar lakósu 29 község legtöbbszörében a románoknak volt felek. román iskolájuk és a magyar kisebbségnek állami iskolájuk, sőt *Brádon* a magyar állami iskola mellett két gör. kel. román iskola is volt 2–2 tanítóval; *Alamoron* is az állami magyar iskola mellett külön gör. kel. és gör. kath. román iskolák is megfértek. A magyar iskolapolitikára jellemző adatul azt is meg kell említenünk, hogy a felsorolt *Vingárdon*, *Fehéregyházán* a magyar kisebbségnek volt állami iskolája, a

románoknak gör. kel. román iskolájuk, míg a luth. szászoknak volt luth. német iskolájuk. Ezen adatokból is kitűnik, mennyire alapszik az igazságon a beadványnak következő diadalmas felkiáltása:

– „A magyar uralom alatt ezekben az állami iskolákban a gyermekeket magyarul tanították, csakis magyarul. A román uralom alatt megengedhető lett volna, hogy ezek magyarosítási munkájukat folytassák? Nem. – Tehát eltűntek“.

Nem csodálkozhatunk, hogy ez a kormány ilyen hangon folytatja írását (8. lap): – „A panaszlók másküőben pirulás nélkül állítják, hogy a magyar törvények „jók és szabadok“ voltak és hogy határtalan számú szabadságot biztosítottak a kisebbségek részére. Irónia ez?“⁵

„Az Apponyi gróf által bevezetett „kulturális zóna“ – ahol elrendelte 1917-ben az összes határmenti román iskolák bezárását és 1600 elemi és 800 állami óvoda általi helyettesítésüket – nem volt más, mint a magyar parlament által megszavazott azon törvények koronája, amelyek a régi Magyarország kisebbségeinek teljes kiirtását célozták“. Ime a magyar törvénykezésnek a kisebbségekkel szembeni szelleme! Ime az, amit feljelentőink „enyhe és liberális rezsimnek neveznek“!

Ezen beállítás kufforrását Angheliescu közökt. miniszter a már említett magánoktatási törvényjavaslat indokolásában (54–56. lap) idézi (*Triteanu: Școala noastră. Zona culturala, Sibiu, 1919*), csakhogy itt a Népszövetség előtt már mást mond, mint amit Triteanu az okmányok felsorolása mellett elmondott román nyelven. Tudvaleő ugyanis, hogy 1916-ban, amikor a román hadak először szállották meg Erdélyt, rövid idő múlva visszavonultak a központi hatalmak hadai elől. Az is megállapítást nyert, hogy

⁵ A román szenátus 1925 május 18-iki ülésén (Lásd *Desbaterile Senatului 1924/25. No. 88*) a magánoktatási törvényjavaslat tárgyalása rendjén dr. C. Angheliescu közökt. miniszter nyíltan kijelentette:

– „Megmondtam már és ismétlem ma is, hogy a javaslat azon §-ait, melyeket kifogásolnak (a magyarok), hajlandó vagyok a magyar törvényekből helyettesíteni (Nagy nevetés)“ – Amikor 1925 dec. 2-án *Sándor József* képviselő a román kamarában a magyar törvények megfelelő §-ait szó szerinti szövegben előterjesztette, hogy azok a miniszter ígérete szerint a tárgyalás alatti javaslatba felvétessenek annak kijelentésével, hogy *a romániai magyarok nem kívánnak többet az iskolaügy terén, mint amennyit a románok élveztek a magyar uralom alatt*, Angheliescu közökt. miniszter egyszerűen szembe nevetett az indítványozó magyar képviselővel és egyetlen § átvételéhez sem járult hozzá. (*Desbaterile Deputaților 1925/26. No. 15*).

az eltávozó román hadakkal nagyon sok román iskola (sok államsegélyes) tanítója eltávozott. Erre Apponyi gróf közökt. miniszter 1917-ben, a katonai hadvezetés őstönzésére a határmenti gör. kath. és gör. kel. hazafiatlan iskolák államosítása iránt indította meg az akciót. A gör. kel. román érseket Apponyi gróf miniszter még 1918 márciusában is csak figyelmezteti, hogy az érdekelt községekben levő gör. kel. román iskolák államsegélyét 1. 18. június végével beszünteti. Az állam megbizottja és a román egyház képviseleti hatóságai között az alkudozás több mint egy éven át eredmény nélkül folyt és még a hazaáruláson kapott tanítók román iskolái se zárultak be és nem is helyettesítette azokat 1600 elemi és 800 óvodával, mert annak sok törvényes akadálya volt. – Az *Observations* 13. lapján ismét vizsater a román kormány a kulturzónára: – „Jelenleg csak annak felemlítésére szoritkozunk, hogy Apponyi törvénye sokkal radikálisabban járt el az ő hires „kulturzónájával“, megszüntetvén egy tollvonással az egész román oktatást az összes határszéli erdélyi megyékben“. Hogy ilyen kulturzóna törvény nálunk nem volt, az nem fontos Angheliescu miniszter előtt, csak az a fontos, hogy a Népszövetség Tanácsa elhigye.

– A brassói gör. kel. román liceum államsegélyes tanárai tizen, az igazgatóval élükön 1916-ban a visszavonuló román sereggel szintén eltávoztak (Lásd: az iskola 75. évi jubiláris évkönyve, Brașov, 1925: – XXIX. lapon). Előzőleg pedig beigazolódott, hogy az intézet besorozott tanulói 1914 óta átszöktek Romániába s hogy az intézet cserkészei kémszolgálatot végeztek. És mégis, amint a magyar uralom visszaállott Brassóban, sem a magyar kormány, sem Apponyi gróf közökt. miniszter nem zárta be a román lakosság ezen nagyszabásu kulturintézményét sem, bár a nyílt hazaárulás számtalan bűnében találtattak tanárok és tanítványok, hanem továbbmüködését a kormány nem zavarta, megengedte, hogy a megszökött tanárok helyébe új tanárok alkalmaztassanak, sőt még az intézet államsegélyét se vonta vissza. A román hadsereg kivonulása utáni csonka 1916/17. tanévben is ezen iskolában 20 román tanuló tett érettségét. Ebben az egy román liceumban az utolsó tíz évi magyar uralom alatt (1909/10–1918/19-ig) 437 román ifju tett érettségét, tehát átlag évente 43. És ezzel szemben a román uralom alatt Erdélyben a r. kath. status mind a hét főgimnáziumának magyar ifjai közül összesen 1924/25-ben csak 30-an, 1925/26-ban 36-an és

1927/28-ban is csak 39-en (a ref. 6 főgimnáziumból is összesen 38-an) tettek érettségít, amiből egy-egy főgimnáziumra évente 5–6 ifju jut. Talán ebből is lehetne a két uralom közötti különbségre következtetni!

Még egynéhány nyilatkozat a liberális kormány részéről arra nézve, hogy mit hitt el a Népszövetség:

– „(11. lap). A román állam minden magyar községben megtartotta a magyar nyelvet magyar tanítási nyelvnek, egyes lakosságu községekben magyar tagozatokat létesített, ahová az átadó-egyházhoz tartozó tanítókat alkalmazott”.⁶

– „(16. lapon). A liberális kormány eleget tett a párizsi szerződés 10. pontjában foglalt és a magyar iskolák segélyezésére vonatkozó kötelezettségeinek. Tény, hogy nem ad szubvenciót, azonban – ami sokkal többet jelent – magára vette 762 elemi iskolának, 22 polgári iskolának, 9 liceumnak stb. teljes költségét, megjegyezve, hogy ezekben a tanítás magyar nyelven folyik és 1.586 tanítót és tanárt fizet. Nem lehet a román kormányt arra kötelezni, hogy olyan iskolákat segélyezzen, melyek teljesen feleslegesen alakultak és amelyek aláássák az állam tekintélyét”.⁷

⁶ Ime néhány ezen állításnak ellentmondó adat az 1927/28. tanévről: Az aradi Erzsébet-utcai elemi iskolában heti 40 órában (román nyelv 19, földrajz 9, történelem 9, alkotmánytan 3 óra) tanítottak románul. A nagyenyedi állami elemi iskolában heti 65 órában (román nyelv 42, földrajz 10, történet 10, alkotm. 3 órán) tanítottak románul. A nagyszalontai állami iskolában heti 48 órában (román nyelv 34, földrajz 6, tört. 6 és alkotm. 2 órán) tanítottak románul. A marosvásárhelyi elemi iskolákban (I–IV. oszt.) egyenként heti 36 órában (román nyelv 26, földrajz 5, tört. 5 órán) tanítottak román nyelven. Megjegyzendő, hogy mindezen iskolákban egyetlen lelket se tűrnek meg a hatóságok, ha bármely homályos jel is van arra, hogy az illető gyermek származásilag, anyanyelvileg, vallásilag és névleg nem kétségbevonhatatlan magyar (izraelita, gör. keleti és gör. kath. vallású egyén pl. nem lehet magyar, se magyar anyanyelvű, akárhogy is esküszik és bizonyít a magyarsága mellett!)

⁷ *Anghelescu* közölte. miniszter a számokat annyira nem veszi komolyan még a Népszövetség előtt sem, hogy az már a jóhiszeműség határait is messze túlhaladja. Itt még – 1925-ben – 22 állami polgári iskolát és 9 állami liceumot emleget magyar tannyelvvél, azonban a középiskolai törvényjavaslat indoklásához csatolt statisztikai kimutatásban (Desbaterile Parlamentara 1928. VII. 8. Ședința Senatului 1928 ápr. 2-án, 1471. lapon) az 1922/23. tanévre vonatkozólag állítja, hogy volt ez évben 9 magyar tannyelvű állami liceum 922 tanulóval és 59 tanárral, továbbá 6 (hat) állami, magyar tannyelvű polg. iskola 1398 tanulóval és 54 tanárral. Az 1926/27. tanévre szóló adatok között megmarad a 9 állami magyar liceum, itt azonban már 1186 magyar tanuló és 70 magyar tanár van nyilvántartásba véve. A polg. iskolák száma is megmarad 6-nak, de itt a magyar tanulók száma 1333-ra apad, míg az állami magyar tanárok száma 68-ra emelkedett 4 év alatt 54-ről – papíron.

És most ugyancsak *Anghelescu* közölte. miniszter hivatalos kiadásában

– „(16. lapon). A román törvény szerint a növendék azon a nyelven felel, melyen tanult. Tehát a baccalaureatusi vizsgálaton, ami a román nyelvet, az ország történe mé t és földrajzát illeti, román nyelven kell hogy történjék, a többi tárgyból azonban: a görögből, latinból, franciából, németből, magyarból, kémiából, fizikából, számtanból, földrajzból, történelemből stb. a magyar növendékek magyar nyelven vizsgáznak”. (*A liberális kormány nagy hevében a baccalaureatusi vizsga tárgyai közé felveszi a magyar nyelvet is, amiként annak helye is volna ott és elfeledi bevallani, hogy még gondolatában sem fordult meg, hogy a vizsgálóbizottságokba legalább szemszűrésből 1-1 magyar tanárt is kinevezzen.* Legtöbbször tolmács utján történik a felelés, aminek katasztrófális következményei voltak s ezért a magyar vizsgázók igyekeznek a román nyelven feltett kérdésekre – önként románul felelni).⁸

– „(29. lap). Az összes magyar iskoláknak kivétel nélkül

az 1924/25. tanévről megjelent *Középoktatási évkönyv* (Anuarul învățământului Secundar din România pe anul 1924/25, București 1925) szerint (X. lap) már egyetlen magyar tannyelvű állami liceum se működött, (mert a magyar tanulók ha állami liceumba iratkoznak be, akkor a román tagozatot látogatják – állítja az Anuarul), azonban a nagyváradai Gójdu-liceum mellett még fennáll egy teljes magyar tagozat és 9 helyen: Aradon, Petrozsényban, Nagyszalontán, Gyergyószentmiklóson, Marosvásárhelyen, Tordán, Szatmáron, Máramarosszigetén és Nagykarolyban a már csonka tagozatok megszűnőfélben vannak, amelyek tényleg meg is szűntek már régen. *Hol van tehát* – névszerint – vagy volt 1926/27-ben, avagy 1925-ben az a kilenc magyar tannyelvű állami liceum 70 magyar tanárral és 1186 magyar tanulóval?!

Sajnos a magyarnyelvű állami polgári iskolák is csak az *Anghelescu* miniszter fantáziájában működtek 1925-ben 22 példányban, hiszen 1922/23 és 1926/27-re is csak 6–6-ot mutat ki.

Hát szabad a Népszövetség jóhiszeműségével ennyire visszaélni?! Különb en csak az a fontos, hogy a Népszövetségi Tanács elhitte e meséket és a liberális kormányt megdicsérte kisebbségi politikájáért.

⁸ Az erdélyi ref. egyházkerület igazgatótanácsának (1927 június 24–1928 nov. 1-ig) jelentése idevonatkozólag még 1928-ban is így szól (21. lap):

– „Igazgatótanácsunk minden lehető törvényes eszközt igénybe vett, hogy a közökt. miniszter urat a bakkalaureatusi vizsgák rendszerének tarthatatlanságáról meggyőzze, de eredmény helyett csak sérelmeink gyarapodtak. Azt a törvényben lefektetett „előnyt” is, hogy az anyanyelven tanult tárgyakat anyanyelvükön felelhetik a jelöltek, illuzórikussá tette az a tény, hogy a legtöbb bizottságban a szaktárgyakra magyarul nem tudó tanárokat nevezett ki a miniszter, akik vagy tolmács utján vizsgáztattak (pl. a latin szaktanár tolmácsolta a természetrajzi feleleteket), vagy a jelölt próbált meg románul felelni, természetesen, mivel a tárgyat magyarul tanulta, a legegyszerűbb terminus technikusokat sem ismerhette román nyelven. Volt eset, hogy a latinból írt írásbeli dolgozatot „tolmáccsal” javította a szaktanár.”

mindenképpen az volt a céljuk, hogy Erdély lakosságát elnemzetlenítsék. Nem lehet csodálkozás nélkül tudomásul venni, hogy még a román uralom alatt is a magyar iskolák nagy száma tanulási előnyöket és kedvező bánásmódot biztosítottak sok száz román gyermek részére. Még olyan esetek is voltak, mikor a gör. keleti, vagy gör. kath. román eredetű gyermekek, tanítóik nyomása alatt, megtagadták apáik nyelvét és vallását. Romániának jóvá kell tennie a multak hibáit! Mindenkinek meg kell adni a saját nyelvén való oktatás lehetőségét. A román nemzet senkivel se akar erőszakoskodni, azonban meg kell neki engedni annak visszaszerzését, amit siralmas történelmének mostohasága folytán elvesztett“.

Ezen liberális nagylelkűség következményei: 1. Szatmár megye már román közíg. bizottsága 188/921. sz. alatt elrendelte 26 ugynevezett sváb községnek, hogy felekezeti iskoláikba vezessék be a német tanítási nyelvet. Minden családfő 1921. márc. 15-ig köteles volt nyilatkozni e rendelet tárgyára vonatkozólag. A családfők a magyar nyelv mellett nyilatkoztak. A nagykarolyi kerületben 10–15 család akadt, amely svábnak vallotta magát. E határozatra a román közigt. min. 33.356/922. sz. alatt kimondta: az iskolák tannyelve vagy az anyanyelv, vagy az állam nyelve. Most aztán az anyanyelvre nézve tartottak 1922 aug. hóban szavazást, az eredmény ismét az, hogy a tulnyomó többség a magyar anyanyelvhez ragaszkodott. Hat év óta erőlteti arra a „jóakaratu“ kormány a szatmármegyei svábokat, hogy nekik nem magyar az anyanyelvük, de a szegény emberek egyszerű paraszti eszükkel csak azt mondják, hogy ha az az anyanyelv, melyet szülőanyánktól tanultunk, akkor mi magyar anyanyelvűek vagyunk. Végre is a kormány 33.995/928. sz. alatt keményen elrendelte, hogy az érdekelt községekben levő r. kath. iskolákba vezessék be azonnal a német tanítási nyelvet. Erre négy község: Alsóhomoród, Krasznasándorfalu, Nagyszokond és Szinifalu lakossága „önként“ bevezette a német tanítási nyelvet, míg Sárköz, Csanáros, Kaplony, Kálmánd, Mezőfény, Magyarpetri, Mezőterem, Szaniszló, Erdőd, Gilvács, Krasznabétek, Krasznaterebes, Nagymadarász, Nagymajtény, Nántü, Józsefháza, Szinerváralja és Turterebes községekben az iskolatartó egyház és hívek ellenére vezették be a német nyelvű tanítást.

2. Temesváron a városi felső keresk. iskola magyar tagozatát 1923/24-től azért nem engedte megnyitni a miniszter, mert

az előző évben az I. oszt. 24 tanulója közül csak hatnak volt magyar neve. (65.440/923. közigt. min. rendelet).

3. Kolozsváron a bezárt magyar lutherános iskolából kirekedt gyermekek szülei azt kérelmezték, hogy gyermekeiket a ref. vagy unit. iskolába irathassák be, avagy engedjék meg iskolájuk megnyitását. Seni Valér főigazgató a kérvényt átvéve közölte, hogy a kormány az elmagyarosodott szászok visszánemzetítését határozta el. A németnevű lutheránusok nem számíthatnak kérvényük kedvező elintézésére. Ha gyermekeiket nem akarják német iskolába iratni, irassák akkor a románnyelvű iskolába. (Ellenzék, 1924. VIII. 15).

4. Ugyancsak Kolozsváron a magyar nyelvű keresk. tanonciskolából a miniszter kitiltotta azokat, akiket a tanügyi hatóság név-, vallás- és fajvegyelemzés címén nem-magyaroknak minősített. Ennek következtében a 120 tanulóból csak 38 maradt, de ennyi tanonc főnöke nem tudja fenntartani a „magyar“ iskolát s így az is megszűnés előtt áll (Ellenzék, 1928. III. 22.).

5. Kolozsvárt az állami felső keresk. iskolának van még magyar tagozata is (Anuarul șc. de Comerț superioare pe anii 1920–1927. Cluj, 1928.). Ebben a faji vegyelemzés már odáig fejlődött (Lásd 38. lap, 1925/26 tanév), hogy az „origina etnică“ faji származás szerint a román tagozaton volt: román: 50 orth., 47 g. kath., 4 r. kath., 1 unit., 2 ref., 4 ev. és 15 mózes hitű; míg a magyar tagozaton magyar származású: 72 r. kath., 9 unit., 35 ref. és 4 evangélikus.

6. Csikszeredában a r. kath. liceumba az 1927/28. tanévre két róm. kath. moldovai magyar ifju vétette fel magát. Nevüket a román hatóság egyiknél lefordítva s a másiknál román ortográfiával írta, de igazolta, hogy magyarok. A középiskolai inspektor kitiltotta a két fiut az iskolából s mivel az igazgató előzőleg jelentést akart tenni a püspöknek, ez a miniszter követelesére az igazgatót állásától kénytelen volt megfosztani s az iskola nyilvánossági jogát ahhoz kötötte a miniszter, hogy a szomszédos moldovai megyékből r. kath. tanulókat nem fog többé felvenni.

7. Szamosujváron az örmény r. kath. polgári iskolát be kellett zárni, mivel Anghelescu miniszter csak abban az esetben volt hajlandó megtérni továbbra is, ha örmény nyelv lesz a tan nyelv a magyar helyett olyan tanulók részére, akik egy szót sem tudnak örményül.

8. Ellenben semmi intézkedés se történt, hogy a moldovai magyar csángók magyarul tanulhassanak iskoláikban. Arról sincs hír, hogy Anghelescu miniszter gyermekeit görög tannyelvű iskolában taníttatná, sem arról, hogy Spiru Haret, P. Missir, Vasile Conta, Zadig generális stb. unokái *ezután csak* örmény nyelvű iskolában tanulhatnak.

A liberális kormány a Népszövetség elé terjesztett Observations 44-ik lapján a következőket írta: „A panaszosok azt állítják, hogy a magyar törvények elismerték az egyházaknak azon jogát, hogy önállóan vezethetik iskoláikat és a közhivatalok által tett intézkedések az egyházi hatóságok által közvetítettek. Ez az állítás téves, egyetlen felekezet sem élvezte ezt a jogot“.

Hogy a liberális kormány milyen alaposan informál, azt igazolhatjuk, dr. O. Ghibu: Anuar Pedagogic című 1913-ban Szebenben megjelent művének 152-ik lapján irtakkal, ahol a következőket olvashatjuk:

„A magyarországi és erdélyi román gör. keleti egyház, mint autonóm egyház, az 1868. évi IX. tc.-ben is biztosított egyházzjoga alapján – Őfelsége legfőbb felügyeleti jogának teljes fenntartása mellett – *önmaga kormányozza, igazgatja* és vezeti függetlenül egyházi, *iskolai* és alapítványi ügyeit minden lényeges részében és tényezőiben a képviseleti formának megfelelően“.

(Szervezeti Szabályzat I. rész).

Dr. O. Ghibu: Viața și organizația bisericească și școlară în Transilvania și Ungaria, București 1915. című mű 116–117. lapján pedig ezt írja:

– *A királyi tanfelügyelőnek iskoláink feletti közvetlen rendelkezési joga nincs.* A törvény szerint jelentést tesz észleleteiről a miniszternek, aki közli az egyházi konzisztoriummal a tanfelügyelő észrevételeit, míg a konzisztorium a saját szervei útján intézkedik az észlelt kifogások megszüntetése iránt.

– (46. lapon): „A panaszosok azt állítják, hogy a magyar törvények olyan határtalan jogot biztosítottak a felekezeti hatóságok részére, hogy iskoláik tantervét megállapíthatták és a tanítószemélyzet tagjait megválaszthatták. *Ez az állítás nem igaz*“.

Akkor dr. O. Ghibu, a kolozsvári egyetem tanára se mond igazat, pedig ő román érseki tanfelügyelő is volt a magyar uralom alatt, amikor azt állítja (Viața și organizația stb. în Transilvania. Pag. 138), hogy:

– Ami a tanárok alkalmazását illeti, a brassói és brádi gör. kel. román gimnáziumoknál az iskolaképviselet (Eforia)

választja és a konzisztorium erősíti meg; a gör. kath. liceumoknál a konzisztoriumok választják, míg a naszódinál a miniszter nevezte ki a fenntartó határőrvidéki-alap bizottságának ajánlataira. A többi felekezeti iskolákban a tanárokat a konzisztoriumok választják, míg az államiaknál működőket a miniszter nevezi ki.

– Az összes román liceumoknak is fizeteskiegészítési segílyt ad az állam. Így például a brassói tanároknak az állam 20.000 – s a balázsfalviaknak 16.000 – koronát ad. (Dr. O. Ghibu könyve 80. lapján közli, hogy a belényesi, balázsfalvi, brassói, brádi és naszódi román liceumok 426.360 – korona államsegélyt élveztek.)

– A román liceumok tanárai tagjai az állami nyugdíj-alapnak és szolgálati idejük 30 év.

Hogy az állami fizeteskiegészítési-segély az iskolák autonóm szellemére nem gyakorol befolyást, azt a brassói gör. kel. román liceum 1925-ben megjelent 75-ik évi jubiláris évkönyvében (XCIV.) is elismeri: „iskoláink szelleme és légköre és a tanárok magatartásának iránya semmiben sem változott a fizeteskiegészítés miatt alkalmazott szabályok következtében“. Ezen iskolának igazgatója és tíz tanára 1916-ban az akkori ellenséggel eltávozott s a magyar kormány ez iskolát mégsem záratta be, sőt a fizeteskiegészítési államsegélyt is pontosan fizette az iskolának 1918 őszéig. (XLX. lap.)

– (48. lapon) „Panaszosok azt állítják, hogy az 1868. XXXVIII. t. c. 11. §-a szerint a felekezeti hatóságok szabadon állíthatták össze tantervüket, csak hogy a törvény által előírt tantárgyakat fel kellett ölelniök“ . . . Erre a liberális kormány a Népszövetség Tanácsának felvidítására ezt a szellemes megjegyzést teszi:

– „Szabadság, amely éppen annyira rövid, mint amilyen rövid a szöveg! A panaszlók nem vették észre ezt a hasonlóságot“.

Nem C. Anghelescu volt közokt. miniszter ur. Őn meghazudtolja a brassói gör. kel. Andrei Șaguna román liceum 75-ik évi jubiláris évkönyvében (Anuarul, publicat de Dr. Iosif Blaga director, Brașov 1925.) a XVII. lapon közölt feljegyzést:

– Az 1883. évi XXX. t. c. alapján a román orthodox egyházunknak autonóm jog adatott arra, hogy az állami törvények alapján képesített tanárokat megválaszthassa, hogy döntsön a tanításhoz szükséges felett, az oktatás célja felől, a különböző fegyelmi ügyekben, a tanítási rendszer, a tanterv (Programa analitică) és

tanfolyamok ügyében, de esetről-esetre köteles tudomására hozni intézkedéseit a vallás és közoktatásügyi miniszternek. Az állam megkívánta, hogy a magyar nyelvet az összes középfokú iskolákban tanítsák, a VII. és VIII-ik osztályokban a magyar irodalomtörténetet, szintén magyar nyelven. Továbbá azt is megkívánta, hogy a IV. és VIII-ik osztályban tanítsák a magyarok történetét. Itt tudni kell, hogy a magyarok történetét a román tannyelvű iskolákban nem magyar nyelven, hanem románul tanították.

– (50. lapon) „A panaszlók azt állítják, hogy a magyar törvények a felekezeti tanszemélyzet fizetését végrehajtási kényszerrel biztosították. Ez a tény egyáltalában nem lep meg minket. A magyar felekezeti iskolák közigazgatási támogatásban részesültek, mert az elnemzetlenítő politika szolgálatában állottak“.

A liberális kormánynak ezen, sokszor ismétlődő alaptalan gyanúsítása ezuttal elmaradhatott volna, hiszen O. Ghibu, a kolozsvári román egyetem tanára, magyar uralom alatt az erdélyi román iskolák inspektora: *Viața și organizația bisericească și școlară*, București 1915. című műve 120. lapján megírta: ha a tanító fizetését nem kapta pontosan és az egyházi iskolai adót nem lehetett az egyház szervei útján behajtani, az adókimutatást a román egyház hivatalból tette át a főszolgabíróshoz s az végrehajtás útján beszédte azt.

– (52. lapon) „A törvénytervezet tiszteletben tartván a már megszerzett jogokat, megengedi, hogy az 1918-ban már létezett tanítóképzők működésüket folytathassák. *Nem engedi* újak felállítását, mert *azt tartja*, hogy a már létezők elegendők a felekezeti tanszemélyzet hiányainak kiegészítésére és mert az *állami tanítóképzőkben kisebbségi tagozatok állítottak fel*, melyekben az oktatás az illető kisebbség nyelvén folyik“. Hát így eltagadni az igazságot csak abszolút felelőtlenesség mellett lehetséges. Ugyanis az impérium átvételekor működött: *óvónőképző*: 3 r. kath. és 1 ref.; *tanítóképző*: 3 r. kath. 1 ref. és 7 állami; *tanítónőképző*: 4 r. kath., 3 ref., 2 állami; *polg. tanítónőképző*: 3 r. kath. összesen 27, – és ezek közül 1928-ban még működik: *óvónőképző*: 1 r. kath.; *tanítóképző*: 1 r. kath. és 1 ref.; *tanítónőképző*: 3 r. kath. és 1 ref. – *összesen 7*. Hogy az állami tanítóképzők mellett működne magyar tagozatok – erre a román kormány még reményt sem engedett táplálni, hiszen az 1920/21-ik tanévvel, nagy nemzeti dicsekvés között megnyi-

tott *székelykereszturi állami, egyetlen magyar tannyelvű tanítóképzőre vonatkozólag* is – a képző Comitetul Școlar-ja (iskolai bizottság) által 1926 II. 27-én kiadott jelentés szerint – Anghelescu közokt. miniszter személyesen rendelte el, hogy 1924 júniusában a képesítővizsgálatok kizárólag román nyelven tartassanak és hogy a képző 1925/26-tól mint román tannyelvű képző működjék. Tehát amikor a liberális kormány észrevételeit összeállította, akkor már az egyetlen állami, magyar tannyelvű tanítóképző is el volt teljesen románosítva, de tudta azt is, hogy magyarnyelvű tagozatu állami tanítóképző felállítását meg se kísérelték még sehol.

– (35. lapon) „Annak ellenére, hogy kerülni akarjuk a vitát ezekkel az urakkal (t. i. a r. kath., ref. és unit. püspökökkel!) nem állhatjuk meg, hogy fel ne említsük azt, hogy egyes kisebbségi iskolák az állam elleni izgatás központjai voltak, hogy a hatóságokat bojkottálták, hogy titkos egyesületeket alkottak, hogy összeesküvéseket és merényleteket szőttek“

Annak igazolására, hogy milyen összeesküvéseket stb. szőttek a magyar felekezeti iskolák és azoknak tanulóit, ime pár példa:

Az 1542 óta fennálló máramarosszigeti ref. liceumot a kormány 1139/1921. számú rendelettel bezáratta, mert igazgatóját komplott ügyben letartóztatták. A román hadbíróóság az igazgatót ugyan felmentette, de a kormány a többszázados iskola megnyitását többé nem engedte meg.

Az 1808 óta működő nagyváradi r. kath. liceumot 1923-ban a közoktatásügyi miniszter bezáratta, mert a tanulók és tanárok állítólag irredenta propagandát folytattak. A kormány nem tartotta szükségesnek hadbíróóság elé állítani (ostromállapotban tartott területről lévén szó) a hazaárulással vádolt tanárokat és tanulókat, hanem megelégedett annyival, hogy a magyar iskolát végleg bezáratta.

Az 1745-ben keletkezett aradi r. kath. alapítványi liceumot a kormány még 1919-ben elvette mindenestől, mert a katolikus tanulmányi alaptól is kapott segítséget. Az így hajlékából kiűzött 1100 tanuló részére a hívők bérházban nyitottak új iskolát. A kormány 1921-ben ezt az iskolát is bezáratta, mert szerinte 22 tanulója az iskolának a román állam ellen összeesküdött. A gyermekeket a hadbíróóság felmentette és az iskola megnyitását is ki lehetett eszközölni, de nyilvánossági jogát még 1929-re se kapta vissza.

Igen tanulságos volna ezeket az eljárásokat összehasonlítani az „elnyomó“ magyar kormányzatnak a brassói g. keleti román liceum 1916. évi magatartásával szemben tanusított eljárásával. Ennek a 75 éves román liceumnak igazgatója és tiz tanára önként eltávozott az akkor ellenségnek tekintett Brassóból kivonuló román hadsereggel. A magyar kormány ezért nemcsak nem zárta be az iskolát, hanem lehetővé tette a hazaárulás bűnébe esett tanárok pótlását, sőt a tanári fizetések ki egészítésére adott államsegélyt sem vonta meg. (Lásd idevonatkozólag az iskola 1925. évi jubiláris értesítőjét).

— (86. lapon) Az egyházak panasza szerint: „Brassóban a r. kath. liceum leánytagozatának 1922-ben visszavonták a működési engedélyét“. A liberális kormány felelete: „A román uralom alatt nyitott tagozat, nem lévén saját épülete, előadásait a kath. liceumban tartotta; miután több botrányos jelenet állapított meg és mert úgy az állami, mint a kisebbségi iskolákban *tilos a közös nevelés*, a tanítást be kellett szüntetni“. A liberális kormányt ismét félrevezették a „szakértők“. 1922-ben az a leányiskolai botrány nem Brassóban volt, hanem a szomszédos Sepsiszentgyörgyön és nem a brassói r. kath. leányliceumban, hanem a sepsiszentgyörgyi állami „Regina Maria“ tanítónőképzőben, ahonnan egyszerre 14 növendéket kellett a nagyszebeni kórházba szállítani.

Az állami iskolákban tilos a közös nevelés? Maga a román közokt. miniszter jelenti az 1923/24. középiskolai Anuarulban, hogy Bacauban az állami I–VIII. osztályos leányliceum a gyalogsági kaszárnya egyik pavillonjában van elhelyezve. Az 1924/25-iki Anuarulban egyenesen 50 középiskolát sorol fel, melyek nagyrésze még címében is nyíltan viseli, hogy „Vegyes középiskola“.

Nem volt saját épülete? Hát volt-e még az 1924/25-ik tanévben is a focsanii II. fokú állami leányközépiskolának? — amelyik 9 osztályának 456 leánytanulója a fiu liceumban volt elhelyezve (266. lap). Hát volt-e Buzeuban, éppen a C. Anghelescu közokt. miniszter nevét viselő I–VIII. osztályos leányközépiskolának? — amely 12 osztályával egy elemi fiuiskolában működött (258. lap). Hiszen a miniszter által kiadott középiskolai Évkönyv adatai szerint még 1924/25. tanévben éppen 164 állami román középiskolának nem volt saját helyisége. Hát akkor 1922-ben miért kellett a magyar kisebbségi iskolákat e címen bezárni?!

Az eddig előadottak, a liberális kormányának a Népszövetség elé terjesztett „Observations“-jából kiemelt részek és az ezek mellé állított ellenbizonyítékok eléggé tájékoztathatnak, milyen is volt az a kisebbségi helyzet, melynek megítélésére a Népszövetség figyelmét felhívták. Most álljon itt a Népszövetség kisebbségi tanácsának 1926. évi március 18-án felvett jegyzőkönyve, hogy ebből megállapíthatjuk az ezen testület előtt érvényes eljárás, milyen következtetésekhez vezethetett.

Jegyzőkönyv.

A Tanácsnak (t. i. a Kisebbségi Tanácsnak) Nagy-Britannia (elnök), Franciaország és Japán képviselőiből alkotott bizottsága, a Tanács 1920. okt. 25-iki határozata értelmében megvizsgálta az erdélyi kath., ref. és unitárius egyházak által a magánoktatásra vonatkozóan beadott petíciót, valamint a román kormánynak a petícióra vonatkozó megjegyzéseit. A Tanács elé terjesztett nagyon fontos bizonyítékok vizsgálata (C. 299, C. 337, C. 379, C. 555, C. 738 — 1925. I. C. 4 és C. 68 — 1926. I.) több összejövetelt igényelt. Ezen összejövetelek alatt a Tanácsnak alkalmat nyílt meghallgatni a román delegátusnak egyes pontokra vonatkozó szóbeli magyarázatait. Más részről pedig a Tanács a Kisebbségi Osztály Főtitkársága útján több alkalommal felhívta a román kormány figyelmét azokra a pontokra, melyek véleménye szerint külön figyelemreméltóak és melyekre vonatkozóan felvilágosításokat kívánt beszerezni.

A kérdéses petíció a romániai magánoktatásra vonatkozó törvénnyel foglalkozott és számos adattal szolgált arra vonatkozóan, hogy a román uralom alatt miként kezelik az erdélyi magyar iskolákat.

A román kormány megjegyzéseiben nem szorítkozott csak a kérdés megvizsgálására, vajjon a kérdéses törvény egyezik-e a kisebbségi szerződéssel. Alapos vizsgálat alá vette a petícionáriusok által felhozott összes konkrét eseteket, melyek közül egyesek már előzetes petíciók tárgyát képezték, anélkül, hogy a Nemzetek Szövetségének közbelépésére vezettek volna.¹

¹ A Tanács 1923. szept. 5-iki határozata értelmében egy kérvény elfogadásának feltételei:

1. A kérvény forrása: Egyedüli feltétel: ne eredjen névtelen vagy roszszul meghatározott forrásból.

2. A kérvény alakja: Ne legyen erőszakos nyelvezetű (sans violence de langage.)

3. A kérvény tartalma: a) kisebbségi kérdést tárgyaljon, b) ne legyen olyan tartalma, mely a kisebbség és az állam közötti szakadásra vezetne, c) olyan tényleket ne tartalmazzon, melyek egy előzetes petíció tárgyát nem képezték.

A Tanács köteletségének tartotta, hogy köszönetét fejezze ki a román kormánynak, azért a buzgóságért, mellyel közreműködött a kérvényezők által felhozott minden egyes pont megvilágítására. A román kormány megjegyzései egy tekintélyes és nagyon értékes munkát képviselnek, mely bebizonyítja jóakarát, hogy megvizsgálja mindazt, ami a kérvényezők panaszában alappal bír.

A törvénytervezet, mely ellen a kérvényezők panaszt emeltek már azelőtt, hogy a panasz a Titkársághoz érkezett volna, több módosításon esett át. Később is újabb módosítások történtek. Románia képviselője kijelentette a Tanács előtt, hogy a törvénytervezetet nemcsak a panaszos egyházakkal tárgyalták meg hosszasan, hanem az ország többi kisebbségeinek képviselőivel is és hogy tekintetbe vették a kisebbségek mindazon panaszait, melyek összeegyeztethetők a szerződéssel és az ország felsőbb érdekeivel. Ezzel kapcsolatban a Tanács speciálisan megfigyelte azokat a tárgyalásokat, melyek 1925. november elején folytak Bukarestben a panaszos egyházak és a román kormány képviselője között. Ezen tárgyalások következtében 1925. nov. 6-án egy jegyzőkönyvet vettek fel, melyben a kormány kötelezte magát, hogy a parlament előtt egyes kívánatosnak tartott utólagos módosításokat fog eszközölni. Saját részükéről pedig az egyházak képviselői kötelezték magukat hogy felsőbb egyházi hatóságaik előtt támogatják a kérdéses rendelkezéseket „kijelentvén, hogy ezeket a pontokat ők elfogadták azzal, hogy ezzel megváltoztatják a törvénytervezettel szemben tanúsított magatartásukat és a kérdést megoldottnak tekintik“. Eltekintve attól a tényről, hogy a panaszos egyházak a továbbiakban úgy találták, hogy ez a jegyzőkönyvi megállapodás nem tartotta be egészében, mégis nem kevésbé igaz, hogy a jegyzőkönyv a Tanács véleménye szerint egy nagyon is elfogadható (appreciable) eredményét jelenti a kormány és az érdekelt kisebbségek képviselőinek direkt érintkezésének.

A kérdéses törvény a parlamenttel megszavaztatott és szankcionáltatott. Francia fordítása a Tanács C. 4. 1926. I. számú okmányához csatoltatott.

A Tanács úgy találta, hogy a törvény végleges szövege nem tartalmaz egyetlen egy olyan rendelkezést sem, mely helyt adna annak, hogy a Népszövetségi Tanács figyelmét felhívja, hogy az ebben az ügyben intézkedéseket tegyen. Lehetnek egyes

kételyek egyes pontokra vonatkozóan, főként ami azt illeti, hogy a szerződés 9. cikke teljességében tiszteletben tartott-e? Ez a cikk egyenlő jogi és ténybeli elbánást ír elő az ország összes polgárai részére és kijelenti, hogy a kisebbségekhez tartozó személyek „egyenlő joggal bírnak arra, hogy saját költségükön fenntartsák, vezessék és ellenőrizzék iskoláikat azzal a joggal, hogy ők szabadon használhassák saját nyelvüket“. A panaszosok ezt a cikket akként értelmezik, hogy egyenlőséget állít fel az állami iskolák és a kisebbségek magániskolái között. Követelik, hogy ezen cikk értelmében a kisebbségek felekezeti iskolái is autonómiában részesüljenek és az állami iskolákkal azonosíttassanak. A Tanács nem helyezkedhetett arra az álláspontra, melyre a panaszosok a követeléseiknek legnagyobb részét alapítják. Véleménye szerint a 9. cikkben foglalt egyenlőség a kisebbségi magániskolák és a többség magániskoláira vonatkozik. Miután a törvény meghatározott feltételek mellett elismerte a kisebbségek felekezeti iskoláinak azon jogát, hogy hivatalos érvénnyel bíró diplomákat állítsanak ki — az következik ebből a nagyon fontos rendelkezésből — hogy a törvény nagyon is nagylelkű volt a kisebbségekkel szemben, amíg nem szorított csak a szerződés előírásainak szigorú végrehajtására. Más részből felvetődhetik az a kérdés, vajon nem ellenkezik-e a szerződés 9. pontjával a törvény azon intézkedése, mellyel kötelezővé teszi a kisebbségek iskoláiban egyes tantárgyaknak a román nyelven való tanulását.

A román kormány magyarázataival kiegészített végleges szöveg olyan természetűnek tűnik fel, hogy megnyugtathatja a panaszosokat.

A Tanács megállapította, hogy a törvény nagyon szigorú ellenőrzést ír elő az állami közegek részéről. Tényleg, az ellenőrzés gyakorlása — mely vitázhatatlanul az államot illeti — difikultálásokat idézhet elő és a panaszosok kifejezik azon aggodalmukat, hogy iskolájukat nagyon szigorú bánásmód alá vetik. Erre vonatkozóan a Tanács annak a kinyilatkoztatására szorított, hogy korai a jelenben még beszélni arról, ami a jövőben fog történni, ha szerencsétlenségből bekövetkeznének a panaszosok aggályai. A román kormány egy végrehajtási utasítást fog közzé tenni a törvény 114. cikke értelmében és a Tanács biztos abban, hogy ez a végr. utasítás teljesen magában foglalja a román kormány azon ismételt biztosításait, miszerint a ki-

sebbségi iskolákkal szemben általában megértő szellemben fognak eljárni.

Ami a mellékletekben felsorolt nagyszámu egyéni eseteket illeti, melyekkel a panaszosok igyekeznek bebizonyítani a román kormány ellenséges magatartását az erdélyi magyar iskolákkal szemben, a Tanács megjegyzi, hogy Románia képviselője Genfben hozta és rendelkezésre bocsájtotta a *minden egyes esetre vonatkozó hivatalos okmányokat*, mint: bírósági aktákat, jegyzői aktákat, az érdekelt lakosság petícióit, jegyzőkönyveket, tulajdonjogi igazolványokat stb. *A Tanács megvizsgálta a román kormány által előterjesztett dokumentációt és megállapította, hogy az esetek egész tekintélyes számánál a panaszosok állításai nem felelnek meg a valóságnak*, ami kitűnik a megvizsgált aktákból és dokumentumokból és vizsgálatokból. A Tanács tagjai hangsúlyozzák annak a nagy fontosságát, hogy a kisebbségek panaszai a legnagyobb gonddal legyenek megszerkesztve, hogy a *Nemzetek Szövetségéhez ne érkezzenek valótlan állítások*.

Általában a Tanács azon reményének ad kifejezést, hogy a román kormány és a kisebbségek közötti viszonyban megnyugvás fog létrejönni és hogy a román kormány nagylelkű (généreuse) politikája a kisebbségek között nyílt jóindulatra fog találni az együttműködésben és egy őszinte lojalitási érzelemben fog megnyilvánulni.

Befejezésképen a Tanács tudomásul veszi Románia képviselőjének azon kérését, hogy a Tanács ezen indokolása ne tekintessék továbbra is bizalmasnak.

Genf, 1926. III. 18.

IV. A magyar kisebbségi oktatásügy helyzete a Népszövetség megalapítása után.

A liberális kormány „nagylelkű politikáját” a magyar kisebbség egész fenéig kiélvezhette. A népszövetségileg „nagylelkű törvény” végrehajtási utasítása és a tényleges végrehajtás teljes egészében indokolta a panaszosok aggályait. *A sokat hangoztatott és sok dicsekvés tárgyát képező állami magyar tannyelvű iskolák jórésze* – a románnyelvi vizsgák miatti magyar tanító-elbocsátások és minden utánpótlást kizáró intézkedések következtében, az egyetlen állami magyar tannyelvű tanítóképző

teljes elrománosítása, a már meglévőnek állított tanítóképzői magyar-tagozatok soha fel nem állítása, továbbá a románosító kulturzónába beosztott magyar megyék iskoláinak a régi királyságból importált születésileg is román tanítókkal való elárasztása miatt – maholnap csak az emlékezetben fog élni. A magyar nyelvűnek jelzett középiskolák is így alakultak át kénytelenül tisztán román nyelvű iskolákká (Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Nagyszalonta, Nagykároly, Arad stb. Még csak Nagyváradon működik egy tagozati magyar iskola!) Az 1918-beli 54, az 1919-beli 44 és 1924-beli 25 magyar tannyelvű főgimnáziumból (liceum) 1927/28-ra csak 18 maradt életben. A polgáriskolák közül 1918-ban magyar tannyelvű volt a román kormány szerint 109, a Népszövetség előtti tárgyalás idejében 47 és 1927/28-ban már csak 34 tengődik.

A magyar tanítóképzők száma 1918-ban 24 volt, ebből a népszövetségi tárgyaláskor még 13 működött, míg 1927/28-ban már csak 6 tanító- és egy óvónőképző. Az 1918-beli 22 magyar felsőkereskedelmi iskola 1922-re 19-re, 1925-re 7-re és 1927/28-ra 5 felekezetre és egy állami iskola melletti tagozatra apadt le. Hogy az 1918-beli 11 felsőipariskolából 1922/23-ban 10-ben lett volna magyar tagozat, az sajnos csak álom lehet, mert egyben sincs magyar tanítás. Mindezek azt bizonyítják, hogy a liberális és avereszkánus kormányok tovább is alapos pusztítást végeztek a magyar iskolákban.

*

A román impérium kezdete óta eltelt tíz esztendő legutolsó, fontos közoktatásügyi törvény-alkotása a közepoktatási törvény, mely az eddigi nyolc osztályos középiskola helyett az alsó három és felső négy osztályra tagozódó hétosztályos iskola-típust vezette be Romániába. E törvény tárgyalása rendjén az egyetlen kisebbségi szenátor, dr. Gyárfás Elemér szólalt fel az 1928 április 3-iki szenátusi ülésen (lásd: Desbaterile Senatului 1927/28. No. 58/1928. VII. 12.), amikor a következő jellemző szóharc folyt le (1603–4. lapon) közte és Anghelescu közokt. miniszter között:

Gyárfás Elemér: Ionescu szenátor ur azt mondta e helyről, hogy a kisebbségek boldogok lehetnek, mert a 11. §. szerint kisebbségi tagozatokat állítanak fel számukra. Sajnálattal nem látunk semmi garanciát arra nézve, hogy ezeket tényleg fel is állítják. A javaslat azt mondja, hogy ezeket felállíthatják

oly helyeken, ahol a kisebbségi lakosság tulsulyban van. Mit jelent ez? Gyergyóban pl. hol a kisebbségek nemcsak tulsulyban vannak, hanem a lakosság kizárólagosan magyar, kértük a kisebbségi tagozat felállítását s bár eleget tettünk annak a kívánságnak is, hogy 35 első osztályos tanuló iratkozzék be, a kisebbségi tagozatot még sem állították fel (t. i. a gyergyószentmiklósi állami liceumban).

Anghelescu közökt. miniszter: Engedjen meg, az állam nem köteles középiskolákat felállítani. Az állam csak arra kötelezhető, hogy elemi iskolákat állítson fel.

Gyárfás Elemér: De nem tesznek Önök eleget e kötelezettségüknek az elemi iskolákat illetően sem! Ott sem, ahol tulnyomó, sőt kizárólagos a magyar lakosság. Idézem ennek igazolására Csíkvármegye megyei tanácsának most hozott határozatát, mely konstatálja hogy: „a kormány megszüntette a magyar tannyelvet a vármegye területén az összes állami iskolákban, bevezette a román tannyelvet, a tanítók csak románul tudnak s nem ismerik a gyermekek nyelvét úgy, hogy a tanító nem tudja megértetni magát a tanulókkal s a gyermekek nem értik, hogy mit ad elő a tanító, amiért aztán a harmadik tanévben sem tudnak a gyermekek sem írni, sem olvasni.

Anghelescu közökt. miniszter: *Hatszáz magyar tannyelvű állami iskolánk van és önök nem tartottak fenn egyetlen román iskolát sem, holott csak egy millió magyar van és három és félmillió románunk volt nekünk.*⁶

Gyárfás Elemér: Miniszter ur, nincs Önöknek még háromszáz magyar tannyelvű iskolájuk sem...

Anghelescu közökt. miniszter: Hátha csak 300 van, legyen, de Önöknek nem volt egy sem, egyetlen állami iskolájuk sem volt, melynek ne lett volna magyar a tannyelve.

Gyárfás Elemér: Állami iskola nem, de volt azért több mint háromezer román felekezeti iskola.

⁶ Lásd: O. Ghibu: *Viața și org. biseric. și școlară din Ungaria și Transilvania*, București 1915. A 118—120. lapon: Minden állampolgár az elemi iskola fenntartására 50%-ot tartozik fizetni egyenes adója után. Ha valamely faluban az egyház nem tart fenn iskolát, az 50%-ot az állami iskola javára kell fizetni. Az állam által a román elemi iskoláknak adott segély e pillanatban kétmillió koronára becsülhető. 46—47. lapon: A gör. keleti három egyházi megye iskolái legtöbbszörnek államsegélye van, mely közel 1½ millió koronára megy fel.

Anghelescu közökt. miniszter: Azokat mi tartottuk fenn! A magyar állam nem adott egy fillért sem román tannyelvű állami iskolákra s Önök jönnek és magyar állami középiskolákat kérnek tőlünk!

Gyárfás Elemér: Rátérek most a 11. §-ra, mely a tanulókról beszél s azt mondja, hogy a kisebbségi tagozatokba csak azok a tanulók vehetők fel, akik *ugyanahhoz a nemzeti séghez* tartoznak és akiknek anyanyelve azonos az iskola tannyelvével. A magánoktatási törvény csak azt kívánja, hogy az anyanyelv azonos legyen az iskola tannyelvével, Önök itt bevezettek egy új szempontot is: a *nemzetiséget*. Mi, a magánoktatási törvény vitájánál azt kértük és végül meg is ígérték *írásban is* — de sajnos nem teljesítették — hogy azok a gyermekek is felvehetők legyenek, akik ugyanahhoz a vallás felekezethez tartoznak. Átadok itt a miniszter urnak egy kimutatást 218 kath. gyermekről, akiket a folyó évben zártak ki az erdélyi kath. egyházmegye katolikus iskoláiból, *noha mind* kath. vallásuk, noha a szülők nyilatkozatokat tettek, sőt hatósági bizonyítványokat is hoztak arról, hogy ők magyar nemzetiségűek.

Kérem a miniszter urat, adjon alkalmat, hogy ezt a kérdést itthon oldhassuk meg. Nem akarunk senkít elmagyarosítani, csak biztosítani akarjuk gyermekeink nyugalmát.

Anghelescu közökt. miniszter: Abban a listában, melyet Ön most átadott, csupa román nevek vannak, elmagyarosítva az Önök — egész világ által ismert — szokása szerint. Így pl. a *Mihai*-ból *Mihályt*, a *Simon*-ból *Simonyt* csináltak s így tovább. (Nevetés.)

Gyárfás Elemér: A második kérdés, amiről beszélni akarok, a nyilvánossági jog kérdése. E javaslat 137. § a elismeri a balázsfalvi, belényesi és brassói román felekezeti középiskolák nyilvánossági jogát.

Anghelescu közökt. miniszter: Ezek a mi iskoláink!... Román iskolák. Miért elegyíti össze őket a többiekkel? (Taps.)

Gyárfás Elemér: Kisebbségi szempontból súlyosan kifogásolnom kell azt a *kulturális zónát*, melyről a javaslat indoklása beszél.

Anghelescu közökt. miniszter: A törvény szövegében nincs róla szó.

Gyárfás Elemér: Örülök, hogy törölték a törvény szövegéből, de benne van az indokolásban s így kérdelem fizetik-e még Önök az 50%-os többletet ezeken a vidékeken?

Angheliescu közokt. miniszter: Nincs szó kulturális zónákról a törvényben.*

Angheliescu közokt. miniszter 1928. április 5-én válaszolt Gyárfás Elemér beszédére (lásd: Desbat. Senat. 1928. No. 60/III.) s választát *így* vezette be:

Gyárfás ur tegnapelőtt este egy nagyon tendenciózus beszédet mondott. Nem a törvényjavaslathoz szólott, hanem mellékes kérdésekkel jött elő. Ezt a beszédet ő Budapestre való tekintetből tartotta és semmiesetre sem az ország érdekében. Nem volt neki más célja, mint ébren tartani — a bizonyos idő óta észlelhető — izgatást és lelki nyugtalanságot...

* Azonban van szó az indokolásban, még pedig következőleg:

Kulturzóna-ügy a középiskolákban. (Lásd: Monitorul Oficial, Desbateri Parlamentară 1928. VII. 8. Şedinţă Senatului 1928. apr. 2. Pag. 1508.) Nemzeti szempontból nagyon fontosak azok az intézkedések, melyek az 1924. évi elemi-oktatási törvény (159 §.) alapján alkalmaztatnak az elemi iskolai tanítószemélyzet érdekében, míg a liceumi és gimnáziumi tanítószemélyzetnél ezen intézkedések csakis a költségvetés alapján tételnek meg, melyben az e célra szolgáló összegek évente irányoztatnak elő. Eszerint azon középiskolai tanárok, akik az ország határszéleire valamint Csik, Háromszék, Udvarhely és Maros megyékbe. (E négy megye székely lakosságának az 1919. december 9-iki párizsi kisebbségi egyezmény 11. §-a kulturális autonómiát biztosított!) — ahol nemzeti és kulturális munkára van szükség — küldöttek 50%-os pótdíjat kapnak alapfizetésükre és első-átköltözési költséget. Ez a kedvezmény a tanítószemélyzetnek csakis azon tagjait illeti meg, akik nem az illető területről származnak. (Ami a gyakorlatban azt jelenti, hogy az illető tanító, vagy tanár ne tudjon a helyi őslakosság nyelvén beszélni!)

A kulturzónai-pótdíjakra előírányoz az 1928. évi közokt. miniszteri költségvetés (lásd: Ministerul Instrucţiunii: Proect de Buget pe anul 1928, Bucureşti 1927.)

86. Iapon:	A fia liceumok és gimnáziumok tételei között	1,000.000	Lejt
90. "	A leány középiskolák	300.000	"
92. "	A közép- és polgári iskolák	100.000	"
80. "	A tanítóképzők	1,500.000	"
76. "	Az elemi iskolák	8,000.000	"
	Első átköltözési költségekre	2,000.000	"

Együtt 12,900.000 Lejt

Tehát a magyar nép adójából is évente közel tizenhárom millió lejt fizet a román kormány a *származásilag* is román tanároknak és tanítóknak *vérdíjnak* is beillő különjutalmul, amiért a nemzeti kisebbség köztük a *magyar* kisebbség lelkének elrablására (ez Iorga N. megállapítása!) vállalkoztak. A miniszter a genfi Népszövetség előtt azzal dicsekedet el, hogy 1372 magyar tanító és 300 tanár fizetését teljes egészében a román állam viseli. Ez az 1672 tanító és tanár csak annyiban *magyar*, hogy a *magyar* lelkek elrablásáért kapnak jutalmat — a magyarok adójából.

Ezért nem jut tehát a román állam egész költségvetéséből egy bani sem a kétmilliónyi magyar nyelvű román állampolgár kulturájára!

V. Néhány illetékes nyilatkozat a romániai kisebbségi kulturpolitikáról.

1. Az erdélyi ref. egyházkerület igazgató-tanácsának 1928. évi jelentéséből.

És hogy áll a magyar kisebbségi oktatásügy Romániában a második tízévi kezdetén? Erre feleletül egy kis izelítőt kapunk az erdélyi református egyházkerület igazgató-tanácsának 1928. évi jelentéséből, (Cluj-Kolozsvár, 1928.) Ime ebből néhány adat:

a) Középiskolákra vonatkozólag:

A *névelés* alapján iskoláinkból egyre nagyobb számmal tiltják ki a tanulókat, hiába meritünk ki minden jogorvoslati lehetőséget, fájdalommal kell látnunk, hogy magukat református magyaroknak valló szülők református gyermekei elvitetnek iskoláinkból.¹

Az államsegély még mindig csak ígérlet! Csak elkeseredéssel tudunk megemlékezni e kérdés körüli eljárásokról, hitegetésekről, „elvi“ kiutalásokról. Az elmúlt években a közoktatásügyi kormány rendeletileg úgy intézkedett, hogy átmenetileg az állami illetményekkel egyenlő tanítói és tanári fizetések adásának kötelezettségétől eltekint; azonban 50502-1928. számú rendeletével ismételtelen követeli az állami illetmények megadását. E

¹ Az 1928. év őszén kormányra jutott nemzeti-parasztpárt a kisebbségi kérdésnek a gyulafehérvári határozatok és a nemzetközi kisebbségi szerződések szellemében való kezelését ígérte meg. *Costachescu*, az új közokt. miniszter körrendeletet is adott ki arról, hogy a magyar anyanyelvű gyermekek bármilyen magyar iskolába beiratkozhatnak. Ennek dacára a névvegyelemzési visszaélések tovább folynak. Így 1929 február 19-iki kelettel Háromszék megye román kir. revizora rendeletet küldött a nagyajtai unitárius elemi iskolának, hogy onnan tizenkét tanuló azonnal távozzék és jelentkezzen továbbtanulásra a helybeli állami iskolában, mivel a Kozma, a Vajda, a Máthé stb. nevű unitárius tanulók — román származásúak. Hogy a tanulók szülei magyaroknak érzik magukat és 150 esztendőre visszamenőleg okmányokkal tudják igazolni családjáik magyar és unitárius voltát s hogy sem ők, sem gyermekeik, sem semmi néven nevezhető rokonságuk románul sem tud és nem is tudott — az nem indok és nem bir fontossággal a román kir. revizor egyéni megállapításával szemben. (Brassói Lapok, 1929. II. 27.)

rendelkezés végrehajtására a földbirtokaitól megfosztott, hiveiben egyre szegényedő egyház megfelelő államsegély nélkül sohasem lesz képes.

Iskoláink anyagi helyzetét megnehezítette az is, hogy a magánoktatási törvény végrehajtási utasítása megvonta az iskoláktól a *portómentességet*, ami súlyos ezrekkel terheli iskoláink költségvetését.

Elrendelte a közoktatásügyi miniszter ur az *évvégi értesítő* előzetes kéziratot cenzuráját, bekéri a vizsgai jutalomkönyvek jegyzékét, elrendelte az iskolai ünnepélyek programjának előzetes approbálását, szóval iskoláink vezetését a legaprólékosabb dolgokban is kiveszi az egyház kezéből. Maholnap már csak annyi jogunk marad, hogy előteremtsük a tanerők fizetését.

Az inspector generalok, inspector șefek, inspector secundarok, a latin nyelv, zene stb. szakma inspectora és inspector-nője szorgalmasan végzik az állam ellenőrzési jogának gyakorlását. Egyik iskolánk évvégi vizsgálatán egyszerre négy ellenőrző közeg találkozott össze. Vizsgálatuk eredményéről egyoldalu jegyzőkönyvet vesznek fel, s ha valamelyik megállapításuk rektifikálására van szükség, hosszú, legtöbbször személyes intervienciókat kívánó eljárást igényel.

Internátusainkra nézve követeli a közoktatásügyi kormány, hogy az eddigi *cellarendszer alakittassék át* dolgozó-hálószoza rendszerre. Ennek a sok költséggel járó átalakítási parancsnak is alávetették magukat iskoláink, a lehetőség szerint minden internátus így rendezkedett be.

Igazgató-tanácsunk minden lehető törvényes eszközt igénybe vett, hogy a közoktatásügyi miniszter urat a *bakkalaureatusi vizsgák* rendszerének tarthatatlanságairól meggyőzze; de eredmény helyett csak sérelmeink szaporodtak, azt a törvényben lefektetett „előnyt“ is, hogy az anyanyelven tanult tárgyakat anyanyelvükön felelhetik a jelöltek, illuzóriussá tette az a tény, hogy a legtöbb bizottságban a szaktárgyakra magyarul nem tudó tanárokat nevezett ki a Miniszter, akik vagy *tolmács útján vizsgáztattak* (pl. a latin szaktanár „tolmácsolta“ a természetrajzi feleleteket), vagy a jelölt próbált meg románul felelni, természetesen mivel a tárgyat magyarul tanulta, a legegyszerűbb terminus technikusokat sem ismerhette román nyelven. Volt eset, hogy a latinból való írásbeli fordítást tolmáccsal javította a szaktanár. (Lásd 20–21. lapokon.)

Egyházkerületünk 5 fiu és 1 leányfőgimnáziumába, az 1927–28. tanévre, a VIII. osztályba összesen 134 tanuló iratkozott be, ezek közül 1928. júniusában bakkalaureatusi vizsgára jelentkezett 91 és 20 ismétlő jelölt, összesen 111-en, akik közül csak 38-an nyerték el a diplomát. (A brassói gör. kel. román liceum, a *magyar u-alom* alatti utolsó tíz éve alatt *egymaga* évenként *átlog 417* román érettségi bizonyítványt adott ki, még hozzá elsősorban román nyelven!)

b) Elemi iskolákra vonatkozólag:

A magánoktatási törvény 107. §-a alapján minden iskolánk még 1926. március havában beadta az *iskola- és a tanerők működhetési engedélyre* iránti kéréseket; de bár a törvény ugyan-ezen §-a kimondja, hogy a miniszterium *egy év alatt* dönteni fog, a helyzet az, hogy a mai napig egyetlen iskolánk kérése sem intéztetett el, tanítóink közül is csak páran, hatan kapták meg végleges tanítási engedélyüket. E helyett az történt, hogy a múlt év folyamán ismételtén bekérték az autorizációs iratokat; ismét osztályrészül jutott a sok munka, bélyegköltség.

A tanítás, a magánoktatási törvény rendelkezéseinek megfelelően, teljesen az állami tanterv alapján történik, egyre jobban kitűnik az alkalmazás rendjén, hogy követeléseit képtelenség végrehajtani, a gyermek egészsége forog kockán, hogy valamelyes eredményt el lehessen érni. A III. osztályban kezdődik a román nyelv tanulása, de már ugyanabban az osztályban román nyelven kell tanulni Románia földrajzát és történelmét; természetesen csak gépiesen, mert szerencsétlen gyermekeink nem értve a nyelvet és nem ismerve a tárgyat, órákhoz magolják mondatonként e tantárgyakat... Hiába minden érvelés, hiába az arravaló hivatkozás, hogy ez nemcsak pedagógiai abszurdum, hanem nem méltó ahhoz a két tantárgyhoz sem, amelyeket ilyen módon tanítanak!¹

¹ Jellemző a liberális román kulturpolitika erőszakosságára, hogy ezen keresztül-erőszakolt tanítási rendszer ellen maguk a román nemzetiségű állami tanítók is többször tiltakoztak. A többek között a nagyváradi állami iskolai tanítók kulturális-köre már 1927 febr. havi ülésében alapos tárgyalás után kimondotta Ioan Barbulescu elnökle mellett, hogy már nevelési szempontból is fontos, hogy Románia földrajza és történelme a tanulók anyanyelvén taníttassék. A tanítók megállapítását a jelenlevő Dan Pompilius inspector is helyesnek ismerte el. (Nagyvárad, 1927. III. 5.)

Ezen kérdéssel foglalkozott az 1927 áprilisban Nagyváradon tartott román királyi tanfelügyelői értekezlet is. E kerületi tanfelügyelői értekezlet a

Iskoláink életének megnehezítése már megkezdődik a *beiratásoknál*. Ismeretes, hogy a gyermekeket református iskolába járatni akaró szülők minden év elején (szept. 1–10. között) bélyeges deklarációt tartoznak letenni az állami elemi iskola igazgatójánál. Az igazgató urak e napokon vagy nem tartózkodnak a községben, vagy nem tartanak hivatalos órát; vagy más eszközökkel megtagadják e deklarációk átvételét, de szeptember 11-én mindenik a helyén van és „hivatalból” beírja az állami iskolába a „nem jelentkezettek”.

Az ellenőrzést végző revizorok tanítóinktól követelik az *autorizációt*, iskoláinktól a *működési engedélyt*, holott a kérésünk már régóta az illetékes fórumok előtt fekszik. Az állami elemi oktatásügyi törvény értelmében a főgimnáziumot, tanítóképzőintézetet végzett (nem okleveles) sőt a négy középiskolát végzett egyéneket is lehet *kisegítő tanítókul alkalmazni*, nálunk azonban követelik minden esetben a teljes képesítést.

A revizori vizsgálatnak az is rendes velejárója, hogy az állami elemi iskolai törvény 8 §-ára való hivatkozással néhány *református vallásu gyermeket román eredetűnek deklarál* a kir. revizor és azokat nyomban a román tannyelvű állami iskolába küldeti át. Hiába tiltakozik ez ellen a szülő, a főhatóság! Már százakra megy az így elvesztett református tanulók száma (közülük nem egy református presbíter gyermeke). Ezt az eljárást különösen ott alkalmazzák intenzíven, ahol ez által meg lehet fosztani az iskolát a törvény által követelt minimális tanulói létszámtól.

Iskoláink belső életébe nyult bele a 70423—1926. számú miniszteri rendelet, mely elrendelte, hogy mindenfoku iskolánkban a hét három napján, a tanulók kizárólag, még *a tízperces szünetekben is csak románul beszélhetnek egymással is*. Ezt a parancsot a tanerőknek kell szigorúan ellenőrizniök. E rendelet

leszűrt tanügyi tapasztalatok alapján határozatul mondotta ki, hogy a kisebbségi felekezeti és állami elemi iskolákban a román nemzeti tárgyakat (Románia történelme, földrajza és alkotmánya), az 1927/28-ik tanéven kezdve a tanév első felében a tanulók anyanyelvén kell tanítani és a félév alatt és csak a már anyanyelven megtanultakat lehet a következő félévben rövid összefoglaló román mondatokban betanítani a növendékeknek. A jelenlevő miniszteri vezérinspektor a határozathoz megértéssel hozzá is járult — azonban Anghelescu közokt. miniszter megtiltotta minden jóakaratu, pedagógiailag is indokolt kísérletezést, egy jöttányit se engedve az erőszakos romanosítás szolgálatába állított butító tanítási rendszerből. (Keleti Ujság, 1927. V. 19.)

végrehajtása lehetetlen és törvényekbe ütköző, ezért hatályon kívül helyezését nyomatékosan kértük is.

Más vallásu magyar anyanyelvű tanulókat is több helyt kitiltottak iskoláinkból, bár a magánoktatási törvény 35. §-a és a panaszainkra adott 33920—1927. számú és a 13502—1928. számú miniszteri döntés világosan rendelkezik. Mig jogorvoslatot keresünk és mire jogorvoslatot kapunk, a kitiltott tanulók ott ragadnak az állami iskolában.

Bár az állami iskola építéséhez való hozzájárulással hiveink nagyon meg vannak terhelve, mégis minden áldozatot meghoznak, hogy megfelelő új iskolai épületeket emelhessenek. *E két tanév alatt 27 iskolai épületet emeltek* 5,804.477 lej értékben az egyházközsegeink; amelyhez még hozzá kell adnunk, hogy kisebb-nagyobb javításokra is másfélmilliónál többet költöttek.

E két év alatt ismét *több elemi iskolánk zárult be*. A *sajóudvarhelyi* iskolánkat 1926 aug. 27-én zárta be a minisztérium rendeletére az odavaló jegyző, a tanulók kicsiny létszáma miatt, ugyancsak emiatt záratott be a *buzásbocsárdi* és a *feldobolyi* elemi iskolánk.¹

A nyilvánossági joguktól megfosztott *parajdi* és *alsósófalvai* iskoláink az állami-vizsgáztatás költségei és kimélettensége miatt elnéptelenedve megszűntek. *Marosgezei* iskolánkat a tordamegyeyi revizor zárta be a közokt. miniszter ur 141.132—1927. sz. rendeletére kevés tanulója miatt, ugyanez okból megszűnt a *mezőcsáni* iskolánk is. (35.989—27. min. sz.) A két tanerős *zágoni* iskolánk 1927 ápr. 14-iki becsukásának egyik indoka:

¹ A magyar kisebbségi anyanyelvi oktatás megszüntetésének és az erőszakos románosításnak egyszerű s már általánosan gyakorolt módja: a magyar felekezeti iskola tanulóit a hatóság név-vegyelemzés alá veszi s ennek alapján a magyar tanulókat átkényszeríti a román állami iskolába. Ily módon a magyar felekezeti iskola elnéptelenedik s mint ilyent „kénytelen” a hatóság bezárni. A további románosító munka folytatása az állami iskolában így megy: a régi magyar tanítót áthelyezik a Regátba, vagy nyugdíjba küldik, vagy elbocsátják mint aki nem tud elég jól románul — miután az állami magyar tanítóképzőt is 1924-ben Anghelescu közokt. min. bezűntette — a magyar tanító helyébe a tanulók nyelvét nem ismerő, királyságbeli fajromán tanítót küld a miniszter, a rendes tanítók fizetését 50%-al meghaladó kulturzónai fizetéssel. E tanítók csak jelekkel és a suhogó nád-pálca nyelvén érintkeznek tanítványaikkal. Ha s'kerül a szegény magyar gyermekekbe a román nemzeti himnusz *beleverni*, akkor az illető tanító dicséretet kap a közokt. miniszter-től, habár tanítványai se írni se olvasni nem tudnak, sem anyanyelvükön, se az állam nyelvén.

„van a községben 6 tanerős magyar tannyelvű állami iskola“. Kézdimártonfalvai iskolánkat az inspektorátus rendeletére 1927. sz. alatt zárták be.

Bár nem egy egyházközségünk épített új iskolát és az iskola megnyithatása engedélyezésért szabályszerű időben beadta kérését, kérésük máig sincs elintézve, így épületük üresen áll. (Kolozspata, Harasztos, Retteg, Kökös, Héjjasfalva, Sepsiszentgyörgy, Zernest, Málnás, Bukarest stb.)

Az állami iskolába járó tankötelesek vallásoktatása terén is van itt-ott panasz, a közokt. miniszter ur 54.930–26. sz. rendeletével kifiltja a bukaresti állami iskolákból a hitoktatókat, máshelyeken pedig nem adnak e célra megfelelő helyiséget és elég időt stb.

2. Az erdélyi r. kath. Státus vezetői memorandumban sorolják fel iskoláik sérelmeit a Maniu-kormány előtt.

Az Erdélyi Tudósító, kath. egyháztársadalmi hetilap 1929. I. 27. száma után.

Mailáth püspök, tanügyi referenseink, a szenátus és a képviselőház kath. tagjai 1929. I. 22-ikén memorandumokat nyújtottak át a Maniu-kormánynak, melyekben feltárták azokat a sérelmeket, melyek különösen a nevelés és iskolaügyeinket bénítják immár tíz év óta.

A memorandumok rámutatnak arra a tényre, hogy már az előző kormányok által alkotott törvények is a bizalmatlanság jegyében fogantattak. Addig is míg ezek megváltoztatásáról szó lehet, arra kéri a magas kormányt, hogy legalább a törvény értelmezése az emberiség, a kultúra és a vallásos nevelés tisztelete jegyében történjék.

Alábbiakban ismertetjük a memorandumok főbb pontjait:

1. 1926 március 15-ig beterjesztettük a minisztériumnak a nyilvánossági jog megadására vonatkozó és a törvény által előírt összes kéréseket, a szükséges okmányokkal együtt azon iskolákra vonatkozólag, melyek a törvény előtt élvezték már ezt a jogot. A Consiliul Permanent iskoláink nagy részére nézve a mai napig sem döntött még.

2/a) Hogy jövőre az anyanyelvre vonatkozó kellemetlenségek elkerültesse, ismerje el a miniszter hivatalosan, hogy a szülőknek a joga az anyanyelvet meghatározni és senki sem hivatott ezt felülvizsgálni. E tekintetben névelemzés semmi körülmények között sem tűrhető meg. Erdélyben, ahol 3 nemzet

él együtt, nem lehet valakinek anyanyelvét nevének hangzása után megállapítani.

2/b) Kérjük, hogy a törvény értelmében a szülőknek joguk legyen gyermeküket abba az iskolába iratni, amelybe óhajtják, akár kath. akár állami iskolában jártak legyen az előző osztályokat.

2/c) Az elemi iskolai törvény 19-ik cikkelye értelmében előírt szülői nyilatkozatot (t. i. hogy gyermeküket felekezeti iskolába kívánják járatni) az állami iskolai igazgatónak a szülők nevében a hitvallásos iskola igazgatói is átadhassák, mivel a szülők ilyenkor rendszerint mezei munkákkal vannak elfoglalva. Az állami igazgató legyen köteles szept. 1–10 között a hivatalos órákban hivatalában tartózkodni, hogy a nyilatkozatokat átvehesse.

2/d) Ne kényszeritessenek állami hivatalnokok, különösen vasutasok gyermekei arra, hogy csak állami iskolába járjanak, ha a szülők hitvallásos iskolába akarják járatni őket.

3. Állítsák vissza az iskola fenntartónak a törvény által is elismert azon joga, mely szerint a hitvallásos iskolákban az adminisztrálás, vezetés és pedagógiai irányítás a fenntartót illeti. Az állami felügyelet terjedjen ki csak az állam biztonságát érintő pontokra és annak ellenőrzésére, hogy az állami tanterv lényeges pontjai betartatnak-e.

4. A kath. iskolák fenntartásának terhét viselő hívők sehol se köteleztessenek állami- vagy községi-iskola fenntartására és építésére.

5. Azok a tanerők, akik eddig eredménnyel tanították a rajzot, éneket, tornát és kézimunkát, kapjanak végleges autorizációt e tárgyak tanítására.¹

¹ A közoktatásügyi miniszter az állami és így feltétlenül nyilvánosság-jogu liceumokkal szemben nem ilyen szigorú. Ime néhány adat a közoktatásügyi minisztérium kiadásában az 1924/25. tanévről megjelent romániai közoktatásügy évkönyvéből. (Anuarul Învățam. Secundar din România 1924/25):

— A bukaresti «Gh. Lazar» liceumban a tornát egy tisztán négy liceumi osztályt végzett tanár tanítja 1886 óta, míg a zenét egy első éves konzervatóriumi növendék. (224–225. lap).

— A bolgrádi fuiliceumban a zenetanár képesítése: egy szeminárium osztály elvégzése; míg a tornatanár is mindössze 4 gimnáziumi osztály 1925. évi elvégzésével tanítja a tornát (301. lap).

— Az erzsébetvárosi «Timoteiu Cipariu» liceumban a tornát egy négy elemi osztályt és katonai testgyakorló (?) iskolát végzett tanár tanítja 1922 óta (146. lap).

— Segesváron a fu-liceum tornatanárává egy nyugalmazott ezredes

6. Azok, akik eredménnyel tanították a középiskolákban a román, franciát és beszélnek is e nyelveket, szintén taníthatóknak, bár formális képesítésük nincsen, legalább addig, míg tanárjelöltjeink végzik az egyetemüket.¹

7. Kérjük a külföldi diplomák akadálytalan nosztrifikálását.

8. Megszüntetendő az a visszásság, hogy a román egyetemeken abszolvált kisebbségi tanároktól megtagadják a román nemzeti tárgyak és a francia nyelv tanítására jogosító autorizációt.¹

van kinevezve, míg a leány-liceumban egy négy polgári osztályt végzett „munkatanító” tanít (142—143. lap).

— Szászvároson az állami liceumban a rajzot és geometriát 1919 óta egy olyan „tanár” tanítja, aki csak 1920-ban tett érettségét és 1921-ben kurzust végzett Kolozsvárt; a tornát tanító tanár ur is *theológiát végzett csak* a kolozsvári kurzus mellett. (129. lap).

— Sălajta-i leány középiskolában a kézimunka-tanítóhölgy képesítése mindössze 4 elemi osztály — 4 clase primare — (135. lap). stb. stb.

¹ Ugyancsak a közoktatásügyi miniszter 1924.25. közoktatási évkönyvéből:

— A bukaresti «Gh. Lozar» liceumban a francia nyelvet a közokt. minisztérium egyik aligazgatója tanítja, míg az angol nyelvet egy berlini keresk. iskolát végzett egyén. (225. lap).

— A bukaresti «Matei Basarab» liceumban a francia és román nyelvet egy „Student” képesítésű egyén tanítja. (227. lap).

— A foksani «Unirea» liceumban a román nyelvet egy II. éves joghallgató tanítja, aki 1922-ben végezte a liceumot. (265. lap).

— A pataragelei «Dr. C. Anghelescu» gimnaziul mixt-ben a francia nyelvet egy olyan hölgy tanítja, akinek képesítése mindössze: *reáliskolába járt.* (261. lap).

— A nagyszebeni fiú-középiskolában egy olyan nő tanítja a francia nyelvet, akinek képesítése mindössze az, hogy 1902-ben *tanítónőképzőt végzett.* (139. lap).

— A giurgiu-i fiú-liceumban az angol nyelvet 1923 óta egy olyan hölgy tanítja, akinek a képesítése csak annyi, hogy a gráci Sacre Coeur-ben végzett. (248. lap).

— A craiova-i «Carol I» liceumban az 574 tanulótl számláló „extrabugetar” tíz osztályban a földrajzot tanító tanár képesítése: *hajózási iskolát végzett*; ugyanitt a matematikát tanító tanár képesítése: *tanítóképző-intézet.* (174. lap).

— A bolgrádi fiú-liceumban a román nyelv tanárainak összes képesítése: elemi isk. tanítóképző elvégzése; az egyik 1927-ben s a másik 1915-ben végzte a képzőt. (300. lap).

— A sorocai «A. D. Xenopol» liceumban a földrajz tanára tanítóképzőt és földmives iskolát végzett. (369. lap).

— A Târgu-ocnei-i școala secundare de fete gr. I-ben a történelmet és földrajzot 1922-től egy 1863-ban született erdészeti iskolát végzett ur tanítja. (325. lap) stb. stb.

9. Azoknak a tanerőknek, kik már elérték a korhatárt, de még munkaképesek, engedjék meg, hogy mint óraadók tovább alkalmaztassanak, ahol a szükség megkívánja.

10. Kérjük a hitvallásos iskolák tanító-személyzetének a vasuti féláru-jegy váltására szóló jogosítványt, mint az meg van az államiaknak.¹

11. Kérjük az államsegélynek haladéktalan kiutalását, hogy a törvény 30. cikkelyének eleget tehesünk.

12. Ismerje el a miniszter ur, hogy a törvény értelmében az iskolafenntartónak a joga megállapítani a püspökség, vagy egyházközsége által fenntartott iskolák előadási nyelvét még az esetben is, ha a tanerők szerzetes rendek tagjaiból állanak.

Szó van még ezen kívül a memorandumokban a portómentes levelezésről, óvodák felállításáról, magántanulókról, nyugdíjintézményekről stb.

Meglepő, hogy ezeknek a sérelmeknek nagy része onnan származik, hogy az állami iskolai főhatóságok s maguk az eddigi kormánykörök még a különben ellenséges irányu s maguk alkotta törvényeket sem tartották be, illetve a legnagyobb mértékben ellenünk magyarították. Ha a Maniu-kormány egyebet nem tesz, mint a különben rossz törvényt a megértés szellemében alkalmazza és a békeszerződésben biztosított államsegélyt megadja, már sokat tett egy olyan atmoszféra megteremtése érdekében, amelyben egymásra találhatunk új hazánk konszolidációja és békés fejlődése érdekében.

3. A kisebbségi egyházak jogainak védelmére alakított amerikai komité 1928. évi jelentése a romániai kisebbségek helyzetéről.

A kisebbségi egyházak jogainak védelmére alakított amerikai komité közzé tette jelentését annak a tanulmányi bizottságának a tapasztalatairól, amely 1928. év tavaszán Romániában járt, hogy megvizsgálja a felekezeti és faji kérdést és előterjesztéseket tegyen a kisebbségi jogok védelmére.

Az amerikai komité, amely 30 kimagasló egyénből áll, a következő tagokból álló bizottságot küldte Romániába: Henry Atkinson dr., a Felekezeti Béke Uniójának vezértitkára; Goovan katolikus lelkész, Howland Lethrop unitárius pap, Graham

¹ Miként a magyar uralom alatt a román felekezeti iskolák tanítói és tanárai oly mértékben élvezték az állami kedvezményeket, mint akármelyik magyar felekezet iskoláinak tanítói és tanárai.

Hempter református lelkész, valamint *Berton Desequel*, a két utóbbi a Felekezeti Béke Uniójának párizsi delegátusai. A küldöttség tárgyalt a kormány tagjaival és az egyházak vezetőivel is és teljesen pártatlan javaslatot terjesztett elő, melyet *Brown* előadó a következőkben foglalt össze:

A bizottság romániai útja. „A delegátusok hat hétig voltak Romániában, ahol autón keresztül-kasul bejárták az ország kisebbségi vidékeit meglátogatván úgy a városokat, mint a községeket. Az előterjesztett jelentés az utóbbi tíz év tapasztalatait tartalmazza és megjegyzi, hogy az utóbbi tíz évben többször felhívták a komité figyelmét a különböző európai államok helyzetére, miért a komité elhatározta, hogy megbízottakat küld ki abból a célból, hogy azok az illetékes kormányokkal és egyéb illetékes tényezőkkel tárgyaljanak és előterjesztést tegyenek a teendőkre nézve.

Az antiszemita mozgalom. „A delegáció egybehangzóan azt állapította meg, hogy az antiszemita mozgalom, mely Romániában felütötte fejét, felekezeti és faji gyűlöletnek a következménye. Románia nem egyedül részes ebben és bár a komité tisztán csak Romániával foglalkozik ebben a jelentésben, szükségesnek tartja kijelenteni, hogy évek óta Magyarországon is antiszemita mozgalmak vannak és ez is igazolja, hogy mennyire el van terjedve ez az elítélendő mozgalom Európa ezen részében.

Románia kisebbségi politikája. A romániai kisebbségek védelme és joga a békeszerződések rájuk vonatkozó részében van lefektetve. Romániának nagyszerű alkalma volt bebizonyítani, hogy ez a kérdés, mely természetesen kényes és nehéz, praktikus megoldást nyerhet. Románia megoldhatja a problémát ha akarja, mert amikor a békeszerződést aláírta, erre kötelezettséget is vállalt.

„Alkalmunk volt tanulmányozni a romániai helyzetet, figyelembe véve a Népszövetség jelentését is, valamint a román részről kiadott új történelmet és propagandaanyagot is. Ennek ellenére úgy látjuk, hogy bár bizonyos fokú javulás állott be, mégis *a helyzet rendkívül súlyos. Ugy látjuk, hogy Románia nem hajlandó megadni a kisebbségeknek a békeszerződésben előirt összes jogokat, amelyeket minden civilizált államban egyformán élveznek a szabad népek. A bizottság úgy találja, hogy nagy különbség van az alkotmány elvei és azoknak a hatósági közegek által való alkalmazása között. Az alkotmány sok tekintetben mo-*

dern, de az alkalmazása rendkívül visszamaradt. Ez elmondható azon törvényekről is, melyek a polgári szabadságjogokra vonatkoznak. *Egyes csoportok a bíróságokat is saját céljaikra használják fel. Codreanu és Totu gyilkosok, akik meggyilkoltak egy prefektust feladata teljesítése közben és egy ártatlan diákot, a legkreatívabb példák erre. Egyébként a zsidókkal szemben való bánásmódra nézve számos dokumentum fekszik a bizottság asztalán.*“

Romániával egy véleményen vagyunk abban a tekintetben, hogy hazafias érzésben neveljék a fiatal generációt. Egyes törvények nagyszerűen szolgálják ezt a célt, de ugyanakkor a törvények alkotói nem tulajdonítanak kellő fontosságot annak a körülménynek, hogy *lojalitást nem lehet hatalmi szóval létrehozni.* A hazafiasságot széleskörű engedmények erősítik meg és nem jogmegvonások. Olyan iskolatípusokat létesíteni a kisebbségek számára, melyek nem az egyenlőség elvén épülnek fel, súlyos hiba egy olyan nemzet részéről, amely a kisebbségekből lojális polgárokat akar nevelni. Ha tovább folytatódik az a kísérlet, hogy *előszakkal elrománosítsák a kisebbségi népeket és tönkretegyék a felekezeti iskolákat*, ennek az lesz a következménye, hogy azon államok, melyek szimpatizálnak Romániával, el fognak hidegülni tőle. Mi azt hisszük, hogy Románia azt akarja, hogy jó színben legyen feltüntetve a külföld előtt. Ez pedig megköveteli, hogy *tényleges autonómiát adjon a felekezeti iskoláknak.* A kisebbségeknek lehetővé kell tehát tenni, hogy olyan iskolákat tartsanak fenn, amilyenekhez szokva vannak s *engedjék meg nekik, hogy saját nyelvükön taníthassanak az iskolában*, ahol a román nyelvet is tanítják. *Az ellenőrzést redukálni kell*, hogy az ne akadályozza ezen iskolák működését, hanem *ellenkezőleg csakis az irredentizmus megakadályozására irányuljon.* Az iskolai hatóságok annyira túl vannak halmozva, hogy a kisebbségi iskolák sok esetben egy éven belül sem kapnak választ vitális érdekű előterjesztéseikre. A nagyszerű katolikus, református, unitárius és zsidó iskolák, melyek közül többnek 100–200 éves multja van, nyereségei az országnak.

Felhívjuk a görög-keleti egyház figyelmét arra, hogy a felekezeti megegyezés ellenére a kisebbségi iskolák még nem kaptak államsegélyt, holott a keresztény államok között volt egy kongresszus, amelyen létrejött egy ilyen megegyezés.

A bizottság felhívja a figyelmet arra, hogyan alkalmazzák az állampolgársági törvényt a tisztviselők Romániában. Sok-sok

ezer embernek nincs állampolgársága, jóllehet erre meg van a joguk. A bizottság konstatálta a szörnyű antiszemita propagandát. Igaz, hogy ez a mozgalom nem növekszik, ez azonban annak tudható be, hogy először a propaganda miatt az egyetemen nincsenek zsidó hallgatók, másodszor a propagandának számos következményei voltak a külföldön Romániára nézve, harmadszor a liberális kormány választási egyezményt kötött a zsidókkal és ígéretet tett arra, hogy megakadályozza az antiszemita propagandát. Reméljük, hogy amit a liberális párt pártpolitikai szempontból megígért a zsidóságnak, az országos politikává válik.

4. Az édes anya átká – a nevelézés miatt.

A brassói „Erdélyi Tudósító”, katolikus egyháztársadalmi hetilap
1928. dec. 9-iki közlése alapján.

Csikszeredában történt. Egy szegény özvegy anya igen jó tehetségű fiát beíratta a csikszeredai (magyar, katolikus) főgimnáziumba. Az volt a terve, hogy fiából papot neveltessen, aki szegénynek, gazdagnak hirdesse majd az Ur Jézus igéjét. A szegény özvegy azt is remélte, hogy öreg napjaiban pap fia majd támogatója, eltartója lesz. Mivel földhöz ragadt szegény volt, a taníttatás költségeit sem tudta előteremteni. Egyebet nem tehetett, egyszerű jó lelkével imádkozott azokért a jó lelkekért, akik közadakozásból lehetővé tették, hogy vallásosságban nevelt fia a papi pályához vezető tanulmányait katolikus intézetben megkezdhesse. A szegény csángó fiút *Gyüttő György* nek hívták. Ős időktől fogva Gyüttő néven nevezte az egész falu. A román anyakönyvvezető, (mivel *gy, ü* és *ő* hangok a román nyelvben nincsenek, no meg szándékosan is), a születési bizonyítványban Gyüttőt Ghitiu-nak írta. Jött az inspektori látogatás. Azon a címen, hogy *Ghitiu* román név – és *Kádár* Péter társának, akit a román anyakönyvvezető *Doğar* Petru-ra fordított le s még egy VI-ik és egy V-ik osztályosnak, akiknek a szülői szintén magyaroknak és római katolikusoknak vallották magukat s akik ellen eddig senki kifogást nem tett – az inspektor ur a magyar tannyelvű iskolából való azonnali kitételüket és a román tanítvány nyelvű liceumba való átküldésüket követelte. Hiába volt a magánoktatási törvény 35. cikkelyére való hivatkozás, mely a magyar nyelvű tanulóknak magyar tannyelvű intézetben való tanulását kifejezetten megengedi, hiába a két tanu előtt tett szülői nyilatkozat, amely szerint a szülők magukat magyaroknak és római katolikusoknak vallották, sőt nem vették tekintetbe a – mind a négy tanulóra vonatkozó – román hatósági hivatalos bizonyítványt sem, melyek mind igazolták a kifogásolt tanulók ma-

gyarságát és katolikus vallását. *A négy fiunak távoznia kellett.* Ha Anghelescu miniszter ur és Rusu vezérigazgató ur ott lettek volna és látták volna a négy fiu sirását, zokogását, talán megeseett volna rajtuk a szívrük!

De nemcsak a fiuknak, hanem az igazgatónak is távoznia kellett a magyar iskola éléről, amiért lelkiismerete s az igazoló okmányok, a törvény, az igazság és főhatósága utasításai alapján az inspektori rendeletet azonnal nem hajtotta végre.

A szegény *Gyüttő* György és társai előtt, katolikus és magyar létükre, nem nyilhatnak többé a kath. és magyar intézetek kapui. *Gyüttő* György előtt a jövő reménye is szétfoszlott. Az édes anya forró vágyát keserű csalódás váltotta fel.

Elment a csángó község szegényes, kis temploma elé, nem törődve a szent misére összegyűlt néppel, letérdelt, kezét össze kulcsolva ég felé emelte és megátkozta azt és azokat, akik tönkretették a – maga előtt oly szépen megrajzolt – reményét. És fiacskája, aki előtt lehetetlenné vált, hogy valaha, mint az Ur Jézus papja oltárhoz léphessen cipészinas lett. Vajjon el fogja-e felejtetni azt a méltatlanságot, azt az igazságtalanságot, amit vele szemben elkövetett: a minden isteni, természeti és emberi törvényt lábbal tipró vak sovinizmus?!

De az édes anya átká elhangzott, az kereng a levegőben, fölhatolt az igazságos Isten trónja elé s jaj annak, akire lesújt! Minden átok nem fog, de az igazságtalanul meggyötört édes anyáé igen!

5. Egy román tanügypolitikus képviselő nyilatkozata a liberális kormány által meghonosított kisebbségellenes kulturpolitikáról.

A Nemzeti Parasztpárt iskolaügyi szaktekintélye, *Pop Ghiță* képviselő, az egyik újságban (*Keleti Újság*, 1929. II. 1.) nyilatkozott a kisebbségi oktatás hivatalos kezeléséről. Nyilatkozatában ezeket jelentette ki:

– Régen, a magyar uralom alatt, a román és szász középiskolákban a magyar nyelvet csak tantárgyként tanították, míg a többi tárgyak előadása az illető iskola tanítási nyelvén történt, kivéve a magyar irodalom-történetét, a középiskolák utolsó két osztályában.

– Hibás a mai kétnyelvű rendszer. Szerintem az oktatás főcélja, az ismeretek megszerzése és nem a román nyelv elsajátíttatása. Ezt, mint jó román mondom, aki nem felejtí azonban azt, hogy az egyetemes emberi kulturával szemben, nemzetiségre való tekintet nélkül, kötelességeink vannak. Kétségtelen, hogy mi románok jó szemmel nézzük azt, hogy a kisebbségek elsa-

járatják az állam nyelvét... A nyelvtanulás tekintetében azonban nem szabad a kényszer eszközeit használni.

– Az emberi kulturközösséghez csak az anyanyelven való oktatás vezet. Nagy hibának tartom, hogy magyar vidékekre olyan tanítókat küldenek ki, akik nem tudnak magyarul, amiből az tűnik ki, hogy a tanítás kizárólagos célja: a román nyelv elsajátíttatása, a többi tárgyak teljes elhanyagolásával. Mert legyenek bármilyen kitűnő tanárok is, de ha a gyermekek nem értik meg őket, a tanítás illuzóriussá lesz, nagy szellemi kárára úgy az államnak, mint az illető kisebbségnek. Egyáltalában – szerintem – a kétnyelvűség elítélendő. Egy iskolában nem lehet két nyelven tanítani. Ez természetesen nem zárja ki a román nyelvnek tantárgyként való tanítását. Felfogásom szerint az iskolának az a célja, hogy az illető népet belevonja az emberi kulturközösségbe és nem az, hogy onnan kizárja. Ez pedig csak az anyanyelven való oktatással érhető el.

– Az iskolának nem az a feladata – s ebben különbözik a sovínistáktól – hogy a kisebbségeket elnemzetlenítse. Aki tehát őszintén és minden hátsó gondolat nélkül lemondott a denacionálizálási törekvésekről, az könnyen be fogja látni, hogy a kétnyelvű oktatásnak semmi értelme sincsen és csupán csak az elnemzetlenítés céljait szolgálja.

– Az államsegélyhez feltétlenül joguk van a felekezeteknek. *Ha a kisebbségek résztvesznek az állami terhek viselésében, akkor joguk van arra is, hogy az állam kellő mértékben támogassa őket.*

– A baccalaureatus mellett vagyok, csak meg kell változtatni a végrehajtását úgy, hogy a jelölt saját liceumában, saját tanárai előtt és az illető iskola nyelvén vizsgázzon le, természetesen állami ellenőrzés mellett.

– *A magyarellenes tendenciával megirt iskolai könyvek* használata kvalifikálhatatlan módszer, mégpedig annál is inkább, mivel ezelőtt két évvel egy genfi nemzetközi kongresszus alkalmával *Kiriaşescu*, közokt. államtitkár Románia részéről hivatalos formában hozzájárult ahhoz a határozathoz, mely kimondta, hogy az iskolákból a más nemzetek ellen való gyűlölködés kiirtandó és a fiatal lelkekbe a nemzetközi béke gondolatát kell oltani. Az igazi nacionalizmus – végzi Pop képviselő nyilatkozatát – nem egy agresszív fogalom, hanem az emberszeretet legszebb formája.

Ugyanezen politikus – Pop Ghiţă – 1929 febr. 19-én a román parlamentben (kamara) a baccalaureatusi-vizsgarendszer megváltoztatását követelte. Ezzel kapcsolatban tette a következő nyilatkozatot:

– „Én is a régi Magyarországon tanultam, egy román liceumban és az érettségi vizsgámat, az összes tárgyakból, román nyelven tettem le, kivéve a magyar nyelv és irodalmat. Lehetetlenség az, hogy *mi kevesebb jog t adjunk a kisebbségeknek*, mint amennyi jogunk nekünk volt a magyar uralom alatt“. (*Brassói Lapok*, 1929. II. 22.)

VI. Románia állami költségvetése nem gondoskodik még tíz év után sem a magyar kisebbség kulturájáról.

1. Az egyenlő elbánás elve hogyan érvényesül a román uralom alatt? A román Astra és a magyar EMKE.

A nagyszebeni *Astra*, az erdélyi román nép országos közművelődési egyesülete, a magyar uralom alatt közel 60 éven át működött irodalmi, történelmi és tudományos, iskolai és gazdasági szakosztályokkal. 1882-ben Nagyszebenben egy tisztán román tannyelvű (a magyar nyelvet csak mint tantárgyat tanították benne!) leány középiskolát (polg. isk.) külön továbbképző tanfolyammal létesített internátussal kapcsolatban, melynek még romániai növendékei is voltak. 1896-ban alapította és építette fel 158 ezer korona költséggel a román Nemzeti Házat Nagyszebenben s abban történelmi és ethnographiai muzeumot helyezett el. Megíratta és kiadta 1904-re, 8 évig tartó munkásság árán az első s mai napig az *egyetlen román Lexikont* (Enciclopedia Română). Működött 52 vidéki fiókja, közel kétezer taggal. Az egyesület különböző rendeltetésű alapjai és 26 alapítványa, (köztük több aktív és nyugalmazott magyar állami tisztviselő alapítványa!) 885 ezer arany koronát tett ki.

Az erdélyi magyar népnek is volt egy közművelődési egyesülete, az EMKE. Ennek alapítványi vagyona érték apirokban és földbirtokban volt elhelyezve. A papirok elértéktelenedtek, az alapítványi ingatlanokat – a román állam az agrár-reform rendjén – elvette s egyuttal az egyesület működését beszüntette. *És 10 év se volt elegendő, hogy az egyesület működési szabadságát visszaszerezhesse.* Az EMKE a magyar nép számára, az

algyógyi alapítványi birtokon székely-földmives iskolát tartott fenn, de a román állam a birtokkal együtt az iskolát is birtokba vette és azt román iskolává alakította, a kegyes alapító intenciói ellenére.

Romániában az alkotmány szerint a törvény előtt mindenki egyenlő és egyenlő kötelességek mellett egyenlő jogok gyakorlására jogosult. Az 1920 aug. 30-án ratifikált párizsi kisebbségi egyezménye 10. cikkében Románia megfogadta egyebek mellett azt is – tekintettel a Romániának juttatott nagy területi gyarapodásra – hogy «a kisebbségeknek méltányos részt kell biztosítani mindazoknak az összegeknek élvezetéből és felhasználásából, amelyek a közvagyon terhére állami, községi vagy más közköltségvetésben nevelési, vallási vagy jótékony célra fordítatnak».

Nohát Románia, ezen önként vállalt kötelezettségének tíz év óta, a kétmilliónyi magyarsággal szemben eleget tenni meg sem próbálta, sőt a magyar kulturális intézmények korábbi lét-alapjait is „kisajátította.”

Az egyenlőtlen elbánás egyik szemléletes példája a magyar uralom alatt keletkezett és fejlődött román és magyar közművelődési egyesületekkel szemben román uralom alatt tanusított eljárás.

A magyar Emke: vagyonától megfosztva, még működési engedélye sincs, tíz évi szakadatlan utánjárás dacára sem.

A román Astra – ezzel szemben – a közvagyonból következőket élvezte a román uralom tizedik évében (az Astra egyesület Transilvania folyóiratának 1928 decemberi számában közölt beszámoló szerint):

1. a közoktatásügyi költségvetésből segély	600.000 lej,
2. a kultuszárca	” ” 2,085.750 ”
3. a földmivelésügyi	” ” 200.000 ”
4. a közegészségügyi	” ” 300.000 ”

5. az Astra fiókok a megyei, városi és községi közvagyonokból további 1,031.164 lej segélyben részesültek (pl. a tiszta magyarnak tekinthető Csikmegye községei is 34.414 lejjel „támogatták” az Astrát!)

Az 1926. évi színházi törvény alapján 1927-ben kiadott mozisabályrendelet a koncessziók kiadásánál előjogot biztosít «az ország közművelődési és jótékonykodó egyesületeinek». Ter-

mészetesen ezen törvényes „előjogból” magyar egyesületek ki vannak zárva!

6. Az Astra egymaga 125 mozikoncessziót kapott az elmúlt két év folyamán. Ezek után pedig az 1928. évben 1,249.418 lej tiszta jövedelem volt. (Az 1929. évre 3,500.000 lej bevétel van előirányozva e címen a költségvetésben, melynek évi bevételi összege ezzel 7 millióra emelkedik!)

7. Az Astra javára Erdélyben eddigelé 685 községben 302 kat. holdnyi belsőséget sajátítottak ki „Nemzeti Háza”-inak céljaira és adtak át az egyesületnek. A kimutatás szerint a székely Csikmegyében is 34, Udvarhelymegyében is 19 községben van már Astra-telek, amikor Csikban mindössze 13 községben lakik százonfelüli számban román lakos, míg Udvarhelymegyében csak 8 községben. A tiszta magyar lakosságú községekben a magyar lakosságtól miért sajátítanak ki belsőségeket „román nemzeti kulturházak” céljaira, amikor ugyanott a magyar kulturintézmények vagyonát elveszik („kisajátítják”) és működésüket elgáncsolják...?!¹ A jogegyenlőség nevében?! És az Astra évi jövedelmének nem egészen 3 (három) százaléka van tagdíjban előirányozva...

Érdekes volna továbbá részletesen ismertetni a magyar uralom alatt román és magyar helyi kulturális célokat szolgáló nagy kollektív vagyonok román uralom alatti sorsát is. Elég legyen azonban tájékoztatásul, hogy az egyidőben, egy célból és egy célra létesült Csikmegyei Magánjavak (Székely katonaság közös vagyona) összes vagyonát a román állam elkonfiskálta, míg a naszódvidéki és karánsebesi román katonai vagyonok meghagyattak régi rendeltetésük szolgálatában.

Hát ilyenyszerűek minden egyéb téren is a román és magyar jogok érvényesülési lehetőségei – a román szuverénítás óta!

¹ Az Astra csikszeredai tagozata – olvassuk a „Csiki Lapok” 1928 január 22-iki számában – tudomásul adja Csikszereda, Jenőfalva, Szentdomokos, Göröcsfalva, Csomortán, Szentmihály, Gyimesközéplak, Gyimesfelsőlak, Delne, Pálfalva, Borzsova, Szentmiklós, Szépvíz, Gyimesbükk, Szenttamás, Gyergyó-alfalu, Remete, Vasláb, Bánkfalva, Jakabfalva, Csekefalva, Csátószeg, Szentsimon, Kászonnattiz, Feltiz, Kozmás, Verebes és Tusnád községek érdeklődő közönségének, hogy ezen községekben levő földjeit, házhelyeit 1928 évre bérbe adja. A tavalyi bérösszegek minden községhezán megtudhatók. Az ajánlatok ezen árakon felül az Astra csikszeredai központjába küldendők.

2. Románia 1928. évi közoktatásügyi költségvetésébe a magyar kisebbség kulturája támogatására semmi sincs felvéve, míg de-nacionálizálására, kulturzónai jutalmakra milliók vannak elő-
irányozva.

A román állam 1928. évi költségvetéséből a közoktatási tárca 4,732.289.000 lejt foglalt le, melynek legalább 10%-a a magyarnyelvű kisebbség adózásából folyt be a román kincstárba. Ebből az összegből azonban egyetlen banit se fordított a román kormány a magyar kisebbség kulturájának nem a gyarapítására, de még a fenntartására sem, míg ellenben annak elnyomására – főleg a kulturzónabeli intézkedésekkel – milliók vannak felvéve.

Lássunk csak néhányat, a közel öt milliárdos közoktatás-
ügyi költségvetés tételei közül, amelyek közé nem lehetett a magyar lakosság céljaira egy bánit se felvenni:

(Art. 13.) Szubvenciókra 34,487.055 lej. Ebből kapnak:

a párizsi és római román iskolák 1,800.000 lejt;

a 632 erdélyi szász és 126 sváb tanító 5,000.000 lejt;

az erdélyi, állami kezelésbe átnemvett tanítóképzők 419.000 lejt. (Nem magyar képzők ezek!);

a kolozsvári Tanítók Háza 1,135.000 lejt, a kolozsvári Ta-
nítók Leányotthona 235.000 lejt, a temesvári Tanítók Háza 430.000 lejt, az aradi Tanítók Háza 365.000 lejt együtt 2,400.000 lejt.

(Tévedések elkerülése végett meg kell itt jegyeznünk, hogy a háboruelőtti *kizárólag* magyar tanítóegyesületek által saját fil-
léreikből létesített és 1919-ben a magyar tanítóktól elvett Tani-
tók Házairól van itt szó, melyeket a kormány a román tanító-
egyesületeknek adott át ingyen, mint sajátját. A *tulajdonos* ma-
gyar tanítóegyesületeket azonban a hatalom nem kérdezte meg
a tulajdonjog változása felől. Dr. O. Ghibu egyetemi professzor
hiába hirdette I. Ferdinánd őfelségéhez intézett felfolyamodásá-
ban, hogy a Tanítók Házaihoz a román tanítóknak sem anyagi,
sem erkölcsi tekintetben semmi közük nincs, mert anyagilag
egy fillérrel se járultak azok létrehozásához és erkölcsileg a
magyar tanítók egyesületi életében nem is vehettek részt, mert
a román nemzeti szellem és közvélemény őket ettől eltiltotta. Az
idegen vagyon elkobzása helyett O. Ghibu azt ajánlotta a ro-
mán tanítóknak, * hogy kövesse a magyar tanítókollegák szép
példáját, akik több mint harminc évi önmegadóztatás útján
gyűjtötték össze az Eötvös-alap vagyonát, amely alapját képezte

* Lásd O. Ghibu: Universitatea din Cluj și institutele ei de educație.
Cluj, 1922.

a Tanítók Házainak. Aki azt hiszi, hogy a közvagyonból itt fel-
vett évi 2,400.000 lej, a vagyonuktól, fizetésüktől, nyugdíjalap-
juktól, vasúti kedvezményüktől stb. megfosztott, nyomorgó ma-
gyar tanítókat megillető, kárpótlás részlete – az alaposan csalódik!

(Art. 13.) Az erdélyi román kultúra támogatására és ter-
jesztésére 1,000.000 lej.

A bukaresti Spiru Haret diákotthon segélye 300.000 lej.

A nagyszebeni Astra segélye 600.000 lej.

(Art. 14.) A román szociális intézet segélye 1,000.000 lej.

(Art. 15.) A szegény tanulók segélyezésére 500.000 lej.

Egyetemi hallgatók ösztöndíjára 58,210.000 lej. (Ebben van
a tisztviselők gyermekei ösztöndíjára szolgáló 50 milliós alap
is, melynek negyedrésze a tanítótestület tagjainak gyermekeit
illeti meg.

Külföldi egyetemi tanulmányi-segélyekre egyenként évi
12–18–20–30 ezer lejjel, együtt 1,788.000 lej.

(Art. 32.) A nagyváradi, belényesi és balázsfalvi gör. kath.
és a nagyváradi, belényesi és nagyszebeni gör. kel. felekezeti
internátusok fenntartási alapjára egyenként 500.000 lej.

Az erdélyi állami liceumok internátusi tanulóinak segélyző
alapjára 3,000.000 lej.

Középiskolai ösztöndíjalapra 1,200.000 lej.

A modern nyelv tanárainak külföldi segélyalapjára 600.000 lej.

Középiskolai tanárok alapja nemzetközi kongresszus céljaira
2,000.000 lej.

(Art. 33.) A balázsfalvi, belényesi, aradi és brádi felekezeti
leányinternátusok segélye 200.000 lej.

Az erdélyi, bukovinai és besszarábiai leányinternátusok
segélyalapjára 1,400.000 lej.

A középiskolai tanulók iskolaközi levelezésére és művészi
nevelésére 300.000 lej.

(Art. 34.) Erdélyi és besszarábiai polg. isk. tanulók inter-
nátusi és ösztöndíj alapjára 1,000.000 lej.

(Art. 36.) Diák Otthonokra 37,710.000 lej. (A kolozsvári
egyetemi diákotthon 7,800.000 lejt kap, a bukaresti 18 milliót!)

(Art. 37.) Leány-ipariskolai internátusoknak 685 tanuló
tartására 4,156.400 lej.

(Art. 38.) Ipariskolák tanulóinak internátusi ellátására, 6830
tanuló és 690 személy részére 31,761.770 lej.

(Art. 39.) Keresk. iskolai tanulók internátusi ellátására
730.000 lej.

(Art. 44.) A görögországi, albániai, bulgáriai román iskolák dologi és személyi kiadásaira 36,047.361 lej, ebből a bukaresti minisztériumbeli központi igazgatásra 3,840.093 lej esik.

(Art. 46.) Tanítók nyári tanfolyamaira, képzőintézeti tanárok külföldi pedagógiai továbbképzésére 2,500.000 lej.

(Art. 82.) Tankönyvek iratására és kiadásukra 2,000.000 lej.

(Art. 83.) Nemromán tankönyvek szerzőinek segélyezésére 200.000 lej.

(Art. 93.) A bukaresti társulati tanítóképző részére négy ösztöndijra 40.000 lej.

(Art. 94.) Külföldi tanulmányalapra 400.000 lej.

(Art. 105.) A gyermekek és ifjak könyvtára segélyezésére 2,000.000 lej.

(Art. 106.) A Népszerű Könyvtár segélyezésére 2,000.000 lej.

(Art. 110.) A Román írók műveinek kiadására 2,200.000 lej.

(Art. 116.) Az iskolán kívüli oktatás segélyezésére 9,000.000 l.

(Art. 1.) A kisebbségi magánoktatás központi szerve 19 személyből áll és 433.200 lej alapfizetést huz.

(Art. 33.) Itt tudjuk meg (74. lapon), hogy a tanítói státusban 50 „vegyesnyelvű“ (?) tanító van egyenként 200 lej alapfizetéssel,

8 török nyelvű tanító 800 lej alapfizetéssel,

4 román nyelvű tanító a mohamedán iskoláknál 800 lej alapfizetéssel.

(Art. 3.) A kulturzónabeli tanítók 50%-os többfizetésére 8,000.000 lej,

a kulturzónabeli tanítók átköltözési segélye 2,000.000 lej.

(Art. 4.) Képzőintézeti tanárok kulturzónabeli többfizetésére 1,500.000 lej.

(Art. 5.) A balázsfalvi és belényesi gör. kath. fiuliceumok 26 tanára 1,200.000 lej állami fizetést kapott 1927-ben.

A kulturzónabeli liceumi tanárok 50%-os többfizetésére 1,000.000 lej.

(Art. 6.) A balázsfalvi és belényesi felekezeti leányliceum 22 tanára 800.000 lej állami fizetést kapott 1927-ben.

Kulturzónabeli leányliceumi tanárok 50%-os többfizetésére 300.000 lej.

(Art. 7.) Kulturzónabeli polg. isk. tanárok 50%-os többfizetésére 100.000 lej.

(Art. 10.) Kulturzónabeli leány ipariskolai 50%-os többfizetésére 200.000 lej.

(Art. 11.) Kulturzónabeli ipariskolai tan. 50%-os többfizetésére 300.000 lej.

(Art. 12.) Kulturzónabeli keresk. iskolai tan. 50%-os többfizetésére 200.000 lej.

Tehát a kulturzónabeli – születésileg is románfajú – tanítószemélyzet a *denacionalizálás külön munkájáért* a rendes fizetésen felül *1928-ban 13,600.000 lej külön jutalomban is részesült* az állami költségvetés terhére, amikor a *magyar kisebbségi tanítószemélyzet fizetéskiegészítésére nem jutott abból egyetlen báni sem!*¹

Tehát a magyar adózók verejtékéből könnyen jut az erőszakkal románosító munka jutalmazására is, de az Anglia, Franciaország, Olaszország, Egyesült Államok és Japán – továbbá Románia között tíz év előtt létrejött nemzetközi egyezmény kötelezettségeinek betartására – melyeket még a Népszövetség is garantál – nincs pénz és egyetlen román kormány sem vállalkozik, legyen az reakciós-, avagy demokratikus-mezbe öltözve, a nemzetközi közösséggel szemben, *önként* vállalt nemzeti kötelezettségek teljesítésére!

¹ A magyar felekezetek képviselői által 1925-ben a Népszövetséghez beadott panasz is rámutatott a kulturzóna törvényellenes és demoralizáló hatására. A román kormány a Népszövetséghez intézett Észrevételeiben (Observations 16. lap) így kerüli meg a kérdést:

— „Ami a régi királyságból áthelyezett román tanítók fizetési többletét illeti, ezt könnyű megérteni, ha tudjuk, hogy milyen nehéz a szükséges számú tanerők előállítására, különösen most, amikor a háború következtében a kormány csakis nagyon minimális fizetést biztosíthat részükre. Ez a nehézség súlyosabbá válik, ha azt követeljük tőlük, hogy távoli vidékekre menjenek, ahol a lakosság idegen és nagyon sokszor fellázítja a papok és egyházatyák. Erdélyi tartózkodásuk azonban feltétlen szükséges, mert bizonyos magyar tanítók nagyrésze egyáltalán nem tud románul és ezért azoknak kötelességük biztosítani a növendékek minimális román nyelvi tudását. Itt egy olyan circulus-viciosusról van szó, melyből a román kormány csak úgy kerülhet ki, ha az oktatás ezen igazi apostolai részére jövedelmi többletet biztosít. Máskülönben ez a többlet soha sem haladja meg a havi 10 arany frankot (!!), így tehát kérdésessé válik, vajjon érdemes-e ezt a pontot a Népszövetség előtt tárgyalni.

Kötelességünk megemlíteni, hogy Majláth püspök ur több ízben kért román tanítókat a román nyelvnek a római kath. felekezeti iskolákban való tanítására. A Tanács rendelkezésére bocsátjuk ezen kérések eredetijét. Legyen szabad csodálkozásunknak kifejezést adni, hogy ezt a kérdést is a Népszövetség elé vitték.“

VII. A magyar tannyelvű iskolák számában beállott változások 1918–1928-ig.

A) Főiskolák.

1. *Kolozsvári Tudomány-Egyetemnek* (1872), az 1918/19. tanévben tanulmányi élete még magyar; az 1919/20. tanévvel a román állam átvette s bevezette a román tanításhelyet.

Hallgatók megoszlása:

	r. kat.	ref.	ev.	unit.	izr.	g. kat.	g. kel.	összesen
1918/19-ben	819	691	226	110	394	189	153	2.582
1919/20-ban	83	19	186	3	458	595	838	2.182
1921/22-ben	130	52	75	8	555	625	984	2.429
1922/23-ban	205	101	81	25	509	629	1.028	2.578
1923/24-ben	162	70	44	11	224	510	946	1.967
1924/25-ben	219	100	71	9	158	527	1.091	2.175
1925/26-ban	224	120	87	25	150	690	1.001	2.297
1926/27-ben	313	156	103	32	182	710	1.070	2.566
1927/28-ban	330	180	109	25	151	819	1.118	2.722
1923–1927. évi átlag:	249	107	82	20	151	651	1.045	2.305

Az «*idegen*» (így nevezi a *Societatea de Măine* c. előkelő folyóirat is a nem-román nemzetiségű román állampolgárokat!) hallgatók öt évi (1923/1927) átlaga: **609**. (Az 1923/24–1927/28. tanévi adatok a *Societatea de Măine* c. folyóirat 1928. XII. számából valók. Pag. 448.)

2. *Kolozsvári Gazdasági Akadémia* (1869), az 1918/19. tanévben még magyar, 125 hallgatóval: a román állam átvette 1919/20-ban, s kezdette működését magyar-román tagozattal, 1920/21-ben folytatta román-magyar tagozattal és 1921/22-től csak románnyelvű.

3. *Kolozsvári Kezdeti Akadémia* (1902), az 1918/19. tanévben még magyar, 1919/20-ban a román állam átveszi és a magyar mellé román tagozatot állít; az 1920/21. évben az I. oszt.-ban szűnik meg a magyar tagozat és az 1921/22. tanév végén teljesen megszűnik a magyar tanítás.

4. *Nagyvárad Kir. Jogakadémia*, az 1918/19-ben még magyar tannyelvű; 1919/20-tól román tannyelvű.

5. *Máramarosszigeti ref. jogakadémia* (1837), 1921 júniusban beszünteti működését és 1921 július 1-től Hódmezővásárhelyen folytatta, hol az 1923/24. tanévvel egyelőre beszüntette működését.

6. *Kolozsvári r. kath. polg. iskolai tanítóképző* (1919), a román kormány 1923-ban bezárta.

7. *Nagyszebeni r. kath. polg. isk. tanítóképző* (1914). Bezárattott 1923-ban.

8. *Szatmárnémeti r. kath. polg. isk. tanítóképző* (1892). Bezárattott 1923-ban.

9. *Temesvári r. kath. polg. isk. tanítóképző* (1894). Bezárattott 1923-ban.

10. *Kolozsvári ref. tanárképző* (1920). Az 1920/21. tanévben 198 hallgatója volt. 1921-ben bezárattott.

B) Középiskolák.

Államiak:	Alapítás éve	Tanár 1912/13-ban	Tanuló
1. Arad, főreáliskola	1874	16	330
2. Arad, felsőbb leányiskola	1907	10	172
3. Brassó, főreáliskola	1885	16	240
4. Dés, főgimnázium	1897	14	327
5. Déva, főreáliskola	1871	20	311
6. Erzsébetváros, főgimnázium	1842	18	198
7. Fogaras, főgimnázium	1898	18	351
8. Gyergyószentmiklós, főgimn.	1908	11	123
9. Karánsebes, főgimnázium	1907	13	253
10. Kolozsvár, felsőbb leányisk.	1880	18	184
11. Lugos, főgimnázium	1837	16	325
12. Máramarossziget, f. leányisk.	1877	14	185
13. Marosvásárhely, közs. felsőbb leányiskola	1907	9	120
14. Nagybánya, főgimnázium	1887	18	361
15. Nagyszeben „	1692	23	435
16. Nagyszalonta „	1700	17	304
17. Nagyvárad, főreáliskola	1873	19	335
18. Petrozsény, főgimnázium	1894	14	185
19. Szamosujvár „	1871	16	349
20. Székelyudvarhely, főreálisk.		16	144
21. Temesvár, főreáliskola	1870	19	482
22. Temesvár, főgimnázium	1897	20	427
23. Temesvár, felsőbb leányisk.	1884	13	122
24. Torda, főgimnázium	1908	19	296
25. Resicabánya, főreáliskola	1918	–	–

1919-ben a román állam tulajdonába vette át és magyar tan-nyelvűket megszüntette.

<i>Felekezetiek:</i>			
	Alapítás éve	Tanár 1912/13-ban	Tanuló
26. Arad, ¹ Bibich-alap rk. főgimn.	1745	21	553
27. Máramarossziget ¹ „ „	1730	15	287
28. Máramarossziget, ref. „	1542	14	334
29. Nagykároly, ² r. kath. főgimn.	1720	14	345
30. Nagyvárad, r. kath. főgimn.	1699	20	610
31. Szatmárnémeti ³ r. k. főgimn.	1634	27	669
32. Szászváros, ref. gimnázium .	1663	19	369
33. Szilágysomlyó, ⁴ r. k. főgimn. .	1835	14	256
34. Székelyudvarhely, ref. főgimn.	1670	17	302
35. Temesvár, ⁵ r. kath. főgimn. .	1750	17	611
36. Temesvár, ⁵ r. k. fels. leányisk.	1892	11	224
37. Szatmárnémeti ⁶ ref. felsőbb leányiskola	1862	9	280

A román kormány által elvett, bezárt megszűnésre kényszerített középiskolák pótlására létesített s később vagy bezárt, vagy megszűnt felekezeti magyar középiskolák:

Római katolikus: 38. Brassó, leányliceum. 39. Déva, reáliskola. 40. Nagyszeben, főgimnázium.

Református: 41. Fogaras, főgimnázium. 42. Dés, főgimn.

Unitárius: 43. Torda, főgimnázium.

Az 1927/28. tanévben még részben magyar tanítási nyelvel működő középiskolák:

	Alapítás éve	Tanár 1912/13-ban	Tanuló 1927/28-ban	Tanár	Tanuló
1. Brassó, r. kath. főgimnázium	1837	16	263	19	195
2. Csíkszereda, r. k. „	1727	20	388	17	246
3. Gyulafehérvár „ „	1579	16	381	15	253
4. Kézdivásárhely, r. k. „	1696	15	239	16	208
5. Kolozsvár „ „	1579	19	513	24	403
6. „ r. k. leánygimnázium	1911	7	93	22	368
7. Marosvásárhely, r. k. főgimn.	1704	16	293	17	243
8. Székelyudvarhely „ „	1653	15	296	17	259

¹ Állami tulajdonba véve, román tannyelvűvé tették.

² Államivá és román tannyelvűvé tették.

³ Államivá és román tannyelvűvé tették.

⁴ Megszűnésre kényszerítve.

⁵ Teljes román tannyelvre kényszerítve.

⁶ Polgári iskolává visszafeljesztve.

	Alapítás éve	Tanár 1912/13-ban	Tanuló 1927/28-ban	Tanár	Tanuló
9. Arad, r. k. új főgimnázium (nyilv. jog nélkül)	1745	21	553	20	206
10. Kolozsvár, ref. főgimnázium	1631	16	414	30	489
11. „ „ leánygimn. .	1918	—	—	21	319
12. Marosvásárhely, ref. főgimn.	1557	16	413	23	379
13. Nagyenyed „ „	1622	20	483	23	310
14. Szatmárnémeti ref. főgimn. (nyilv. jog. nélkül)	XVI. sz.	15	420	17	228 ¹
15. Zilah, ref. főgimn. (nyilv. jog nélkül)	1646	15	317	14	175
16. Sepsisztgyörgy, ref. főgimn.	1859	16	276	18	294
17. Kolozsvár, unit. főgimn. . .	1566	16	335	22	193
18. Székelykeresztur, u. főgimn.	1794	9	217	17	173
19. Nagyvárad, állami liceum . .	1923	—	—	Gojdu liceum csak magyar tagozatu.	

Az átkapcsolt részek magyar tannyelvű középiskolái:

	1918-ban	1919-ben	1927-ben
Állami jellegű	24	7	1 (csak tagozat!)
Községi „	1	2	—
Róm. kath. jellegű	17	20	9
Református „	10	13	7
Unitárius „	2	3	2
Együtt	54	45	19

C) Polgári iskolák.

Magyar tannyelvétől megfosztott vagy szünetelésre kényszerített polgári iskolák.

Állami, fu: 1. Abrudbánya (122); * 2. Bánffyahunyad (258); 3. Barót (84); 4. Brád (115); 5. Detta (1914-ben létesült); 6. Dicsőszentmárton (121); 7. Ditró (118); 8. Felsővisó (83); 9. Gyergyóalfalu (63); 10. Gyulafehérvár (63); 11. Hosszufalu (194); 12. Karánsebes (98); 13. Kézdivásárhely (151); 14. Kolozsvár (491); 15. Lippa (182); 16. Marosujvár (46); 17. Marosvásárhely (383); 18. Nagykároly (225); 19. Nagyszeben (249); 20. Nagy-

¹ Közokt. min. rendelettel 1928/29-től már csak mint háromosztályos középiskola vezetél nyilv. jog nélkül.

* A zárjelben a tanulók száma 1912—13 tanévben,

-zentmiklós (275); 21. Orsova (186); 22. Perjámos (108); 23. Sepsiszentgyörgy (177); 24. Szatmárnémeti (148); 25. Szászrégen (); 26. Szilágycseh (140); 27. Torda (151); 28. Ujszentanna (323);

Állami, leány: 29. Bánffyhunrad (34); 30. Belényes (107); 31. Beszterce (179); 32. Brassó (295); 33. Déva (150); 34. Dicsőszentmárton (); 35. Fogaras (147); 36. Hosszúfalu (120); 37. Karánsebes (126); 38. Kézdivásárhely (186); 39. Kolozsvár (403); 40. Nagybánya (199); 41. Nagyenyed (197); 42. Nagy-károly (240); 43. Nagyszeben (176); 44. Orsova (108); 45. Segesvár (109); 46. Sepsiszentgyörgy (166); 47. Szamosújvár (151); 48. Szászváros (96); 49. Székelyudvarhely (184); 50. Szilágy-somlyó (69); 51. Torda (243); 52. Zalatna (42); 53. Zilah (186);

Községi, fiu: 54. Arad (427); 55. Beszterce (215); 56. Hátszeg (127); 57. Lugos (191); 58. Máramarossziget (264); 59. Nagyvárad (799); 60. Oravicabánya (206); 61. Resicabánya (177); 62. Zilah (154); 63. Zombolya (218).

Felekezeti, fiu: izr.: 64. Nagyvárad (300);

Községi, leány: 65. Csák (70); 66. Csikszereda (169); 67. Dés (176); 68. Halmi (43.); 69. Hátszeg (68); 70. Nagyszalonta (112); 71. Nagyvárad (372); 72. Székelykeresztur (72); 73. Vajdahunrad (74);

Magán, leány: 74. Barót (68); 75. Brád (44); 76. Lugos (76);

Felekezeti, leány r. kath.: 77. Oravicabánya (125); 78. Zombolya (162); 79. Perjámos (123); 80. Nagyszeben, Orsolyák (118); 81. Nagyszentmiklós (106); 82. Temesvár-Belváros (261); 83. Temesvár-Józsefváros (145); 84. Máramarossziget (160); 85. Dés (47); 86. Kolozsvár (329); *izr.:* 87. Nagyvárad (171).

A kormány által elvett, bezárt, megszűnésre kényszerült polgári iskolák pótlására létesített és később bezárt vagy megszünt felekezeti magyar polgári iskolák:

Róm. kath.: 88. Beszterce, 89. Csikszépvíz, 90. Hátszeg, 91. Kolozsvári fiu, 92. Kolozsvári leány, 93. Medgyes, 94. Segesvár, 95. Szamosújvár, 96. Szászváros, 97. Vajdahunrad, fiu, 98. Vajdahunrad, leány, 99. Barót,

Református: 100. Bánffyhunrad, 101. Barót, 102. Beszterce, 103. Dicsőszentmárton, 104. Fogaras, 105. Kézdivásárhely, 106. Kolozsvár, 107. Marosújvár, 108. Nagyenyed, 109. Szászváros, 110. Sepsiszentgyörgy, fiu, 111. Székelyudvarhely, 112. Zilah.

Ág. hitv. evang.: 113. Kolozsvár.

Unitárius: 114. Torda, 115. Székelyudvarhely.

2) Az 1927/28 tanévben még részben magyar tannyelvvél működő polgári iskolák:

	Alapít. év	Tanár		Tanuló	
		1912/13-ban	1927/28-ban	1912/13-ban	1927/28-ban
<i>Róm. kath. fiu:</i>					
1. Arad (nyilv. j. nélkül)	1919	—	—	11	206
2. Brassó 1928/9-től beolv. r. k. lic.	1918	—	—	8	131
3. Ditró	1878	8	118	6	92
4. Gyergyóalfalu (vegyes)	1919	—	—	6	90
5. Karcfalva (vegyes)	1919	—	—	6	63
6. Nagyszeben (Teréz árvaház)	1919	1928/29	elemiisk.	6	51
7. Petrozsény	1920	—	—	6	127
8. Szászrégen (vegyes)	1919	—	—	8	69
9. Temesvár-Belváros (nyilv. j. nélkül.)	1919	—	—	8	180
<i>Ág. hitv. ev.</i>					
10. Hosszúfalu (vegyes)	1919	—	—	10	89
<i>Róm. kath. leány.</i>					
11. Arad (nyilv. j. nélkül)	1916	—	—	8	240
12. Brassó (1928/29-től beolv. a lic.)	1875	6	136	10	183
13. Dés		7	47	6	80
14. Felsőbánya (nyilv. j. nélkül)	régi	—	—	5	23
15. Gyergyószentmiklós	1892	7	96	9	148
16. Gyulafehérvár (nyilv. jog nélkül)	1896	11	146	8	73
17. Lippa	1894	9	192	9	68
18. Lugos (magyar tag.)	1891	6	161	12	89
19. Marosvásárhely	1897	7	150	8	117
20. Nagyszeben (szt. Fr.)	1893	6	171	7	206
21. Nagyvárad-Olaszi	1892	7	232	9	100
22. Nagyvárad (Ors.)	1890	11	171	16	149
23. Nagyvárad (Immac.)	1894	7	259	9	135
24. Petrozsény	1905	6	95	7	124
25. Székelyudvarhely	1919	—	—	12	100
26. Szatmár	régi	10	280	9	46
27. Szilágy-somlyó	1909	—	104	9	88
28. Temesvár-Gyárvaros	1882	6	197	8	143
<i>Református.</i>					
29. Brassó (nyilv. jog nélkül)	1919	—	—	7	164
30. Dicsőszentmárton (nyilv. j. nélkül)	1919	—	—	6	43

	Alapít. év	Tanár 1912/13-ban	Tanuló 1912/13-ban	Tanár 1927/28-ban	Tanuló 1927/28-ban
31. Marosvásárhely	ősi	8	207	5	166
32. Nagyvárad (nyilv. jog nélkül)	1919	—	—	9	116
33. Sepsiszentgyörgy	1920	—	—	8	99
34. Szatmár	1862	9	280	10	114
35. Torda (nyilv. j. nélkül)	1920	—	—	7	115

Állami polg.

36. Arad, fiu	1909	10	548	1924/25 tanévben	231
37. Arad, leány	1888	15	638		332
38. Temesvár, leány	1907	12	235		112

3. A Romániához csatolt Erdély magyar tannyelvű polgári iskolái:

	1918-ban	1919/20-ban	1928-ban
Állami	66	21	3 (?)
Községi	19	12	—
Róm. kath.	25	46	27
Ref.	3	20	7
Unit.	—	2	—
Luth.	—	2	1
Izr.	3	3	—
Együtt	116	106	38

D) Magyar tanításnyelvű tanítóképzők.

Régiek, 1918 előtt alakultak.

Államiak:

Alapítás éve:

1. Arad, fiu	1873	1919 IX-től csak román tannyelvűek.
2. Déva, fiu	1870	
3. Kolozsvár, fiu	1871	
4. „ leány	1870	
5. Máramarossziget, fiu	1870	
6. Sepsiszentgyörgy, leány	1892	
7. Székelykeresztur, fiu	1870	
8. Temesvár, fiu	1893	1919-től román tannyelvűek.
9. Zilah, fiu	1913	

Alapítás éve:

Felekezetiek:

10. 1. Csiksomlyó, kath. fiu	1858	
11. 2. Nagyszeben, kath. leány	1892	
12. 3. Nagyvárad, kath. fiu	1856	Megszűnt 1924. VIII.
13. 4. „ „ leány	1859	Bezárva 1923. XI. 12.
14. 5. Szatmárnémeti, k. fiu	1847	Megszűnt 1922. VI.
15. 6. „ „ k. leány	1857	
16. 7. Temesvár, k. leány	1881	Német.
17. 8. Nagyvárad, kath. óvónő	1891	
18. 9. Szatmárnémeti, k. óvónő	1892	Beszűntetve.
19. 10. Temesvár, k. óvónő	1894	Beszűntetve.
20. 11. Nagyszeben, k. polg.	1914	Bezárattak 1923-ban.
21. 12. Szatmárnémeti, k. polg.	1894	
22. 13. Temesvár, k. polg.	1881	
23. 1. Nagyenyed, ref. fiu	1853	
24. 2. „ „ leány	1917	1927-től Székelyudvarhelyen.
25. 3. Nagyvárad, ref. leány	1905	Megszűnt.
26. 4. Szatmárnémeti, ref. leány	1903	„ 1922.
27. 5. Zilah, ref. óvónő	1917	„ 1922.

Ujak, 1919 után létesültek:

1. Kolozsvár, kath. leány	1919	Megszűnt.
2. „ „ polg. képző	1919	Bezárattott.
3. Sepsiszentgyörgyi ref. leány	1919	Megszűnt.

1928-ban még működnek:

	Alapít. év	Tanár	Tanuló 1927/28-ban
1. Csikszeredai kath. fiu	1858	10	103
2. Nagyszebeni „ leány	1892	12	83
3. Nagyvárad „ óvónő	1891	6	15
4. „ „ tanítónő	1858	15	49
5. Nagyenyedi ref. fiu	1853	14	99
6. Székelyudvarhelyi ref. leány	1917	19	195
7. Szatmári kath. tanítónő	1857	11	47

E) Magyar tannyelvű felső kereskedelmi iskolák.

Régiiek, 1918 előtt alakultak.

Államiak: Alapít. éve

1. Brassó, fiu	1885	} 1919-ben elrománosítva.
2. " "	1895	
3. Lippa, fiu	1887	

Községi és társulatiak:

4. Arad, közs. fiu	1885	} 1923/24-ig magyar és román tagozattal működtek, 1926/27-től csak román tannyelvvel működnek.
5. " " leány	1908	
6. Hátszeg, közs. fiu	1914	1919-től elrománosítva.
7. Kolozsvár, társ. fiu	1839	1921/22-től magyar és román tagozattal.
8. M.-vásárhely, közs. fiu	1907	} 1925/6-ig magyar tannyelvű és azután tisztán román tannyelvű.
9. " " közs. leány	1909	
10. Nagyvárad, társ. fiu	1887	} 1925/6-ig magyar tannyelvű s azután román.
11. " " társ. leány	1914	
12. Szatmárném. közs. fiu	1906	1919 elrománosítva.
13. Temesvár, közs. fiu	1873	1923/24-ig magyar tagozattal s azután csak román.

Felekezetiak:

14. Kolozsvár, k. leány	1900	
15. Szatmárném. r. leány	1907	
16. Temesvár, k. leány	1900	Megszűnt.

Újak, 1918 után alakultak:

17. Brassó, ref. vegyes	1919	
18. Szászváros, r. "	1919	Bezárták 1924.
19. Dicsősztm. " "	1919	Megszűnt 1925.
20. Temesvár " "	1919	Megszűnt 1921.
21. Nagyszeben, k. leány	1919	

Még működik 1927/28-ban:

	Tanár	Tanuló
1. Brassó, ref. { fiu	8	96
{ leány 2 éves tanfolyam	4	81
2. Kolozsvár, kath. leány	10	153
3. Nagyszeben, kath. leány	10	89
4. Szatmárnémeti, ref. leány	6	30
5. Kolozsvár, állami fiu, magyar tagozattal, 1914/15-ben 11 tanár, I—III. oszt. 197 tanuló, 1926/27-ben 8 tanár, I—IV. oszt. ban 138 tanuló.		

F) Elemi iskolák.

A román kormány átvett (a román külügyminiszter beadványa a Népszövetséghez, 12.234/923. sz. szerint) 5.342 elemi iskolát. Ebből magyar tannyelvű volt 2.593, még pedig:

állami és községi	1.822
r. katolikus	383
református	322
unitárius	26
lutheránus	8
izraelita	32

Ezek közül a román kormány az 1.822 állami és községi és a 32 izraelita felekezeti elemi iskolát rendre megfosztotta magyar jellegűtől, minek következtében a magyar kultúra szolgálatában csak 739 elemi iskola maradt.

Az így elvesztett, avagy magyar jellegétől megfosztott 1.854 elemi iskola pótlására a magyar felekezetek a korábban megszüntetett, avagy az államnak átadott felekezeti iskolákból visszaállítottak:

107 róm. kath. elemi iskolát,
402 református " "
59 unitárius " "
11 lutheránus " "

együtt 579 elemi iskolát.

Ezek szerint a magyar népkultúra szolgálatában állott volna a román uralom alatt a korábbi 2.593 elemi iskola helyett 1318 és az államiak u. n. magyar tagozatai.

Működött ezzel szemben az 1927/28. tanévben (egyházi kimutatások szerint) csak:

Róm. kath. elemi iskola	összesen magy. tannyelvű elemi iskola	ném.	örm.	szláv	rom.
1. Erdélyi egyházmegyében	193	189	3	1	—
2. Csanádi "	93	21	65	—	7
3. Szatmári "	40	15	25	—	—
4. Várad " "	58	55	1	—	1
együtt	384	280	94	1	8

Ref. elemi iskola:	összesen magy. ném. őrm. szláv rom. tannyelvű elemi iskola					
1. Erdélyi egyházkerületben	364	364	—	—	—	—
2. Királyhágómelléki „	132	131	1	—	—	—
együtt	496	495	1	—	—	—
Unitárius elemi iskola	37	37	—	—	—	—
Lutheránus „	7	6	—	—	1	—
összesen	924	818	95	1	9	1

Tehát az elemi oktatás terén tíz év alatt a magyar jellegű iskolák száma 2.593-ról leapadt 818-ra s így a tízéves apasztás 68·5%-nak felel meg.

A román kormányintézkedések igen gyors tempót idéztek elő az apasztás terén. E gyors tempó jellemzésére álljon itt, a 95%-os magyarságu Udvarhely megyebeli ref. egyházmegye 41 anyaegyházának elemi iskoláztatási adatai (az esperesi jelentések szerint):

az 1919/20. tanévben volt:	39 iskola,	69 tanító,	4.171 tanuló
„ 1920/21. „	32 „	53 „	2.891 „
„ 1921/22. „	25 „	34 „	2.839 „
„ 1922/23. „	20 „	30 „	1.109 „
„ 1923/24. „	18 „	24 „	1.277 „
„ 1927/28. „	15 „	20 „	784 „

Tehát az elmúlt kilenc év alatt *vesztéség*:

24 iskola,	49 tanító,	3.337 tanuló
azaz: 61·6%	71·0%	81·2%

Itt meg kell jegyezni, hogy a még működő, ugynevezett magyar tannyelvű elemi iskolák sem tisztán magyar tannyelvűek (miként a magyar uralom alatt tisztán román tannyelvűek voltak a román felekezeti iskolák, amikor a magyar nyelvet csak mint *tantárgyat* tanították és magyar nyelven nem is volt szabad tanítani semmiféle tantárgyat — a magyar nyelvet kivéve! —) mivel azokban *legalább három tantárgyat* kell kizárólag román nyelven tanítani. Így is csak az I—IV. elemi osztályokban (magyar uralom alatt a román felekezeti elemi iskoláknak mind a 6 osztályába *kizárólag* román volt a tanítási nyelv, kivéve a magyar nyelvi tantárgyat!) érvényesülhet a magyar nyelv, mivel az V—VI—VII. elemi osztályokban *minden tantárgy* csakis románul tanítható.

Az 1928-ban még működő magyar tannyelvű felekezeti iskolák adatai.

Az illető egyházak által közölt adatok (l. „Magyar Kisebbség“ 1928) alapján.

Az iskola fajtája és jellege	Iskolák száma %		Tanárok száma %		Tanulók száma %	
Liceum						
r. kath.	9	50·0	178	49·3	2381	48·2
ref.	7	39·0	144	39·9	2194	44·4
unit.	2	11·0	39	10·8	366	7·4
Együtt	18	100·0	361	100·0	4941	100·0
Polg. isk.						
r. kath.	26	76·5	195	74·8	2835	75·8
ref.	7	20·6	56	21·4	817	21·8
luth.	1	2·9	10	3·8	89	2·4
Együtt	34	100·0	261	100·0	3741	100·0
Tanítóképző						
r. kath.	4 (+1 óvó)	71·4	54	62·0	278	48·6
ref.	2	28·6	33	38·0	294	51·4
Együtt 6 (+1 óvó)		100·0	87	100·0	572	100·0
Felső keresk. isk.						
r. kath.	2	50·0	20	52·6	242	53·9
ref.	2	50·0	18	47·4	207	46·1
Együtt	4	100·0	38	100·0	449	100·0
Elemi isk.						
r. kath.	280	34·2	537	38·3	(22557 36·5)	(86786 6-11 éves tankötelesből)
ref.	495	60·5	747	53·3	(36488 59·0)	(92908 6-11 éves tankötelesből)
unit.	37	4·5	92	6·6	(2096 3·3)	(9198 6-11 éves tankötelesből)
luth.	6	0·8	25	1·8	(707 1·2)	(5415 6-11 éves tankötelesből)
Együtt	818	100·0	1401	100·0	(61848 100·0)	(194307 6-11 éves tankötelesből)
Összesen:						
r. kath.	322	36·4	984	45·9	28293	39·6
ref.	515	58·4	998	46·5	40000	55·9
unit.	39	4·4	131	6·0	2462	3·4
luth.	7	0·8	35	1·6	796	1·1
Végeredmény	883	100·0	2148	100·0	71551	100·0

A magyar tannyelvű iskolák számában 1918-1928-ig beállott változások összefoglalása.¹

	1918-tól kezdve működött összesen			1928-ban működik még		
	állami	felek.	együtt	állami	felek.	össz.
	iskola			iskola		
1. Főiskola: 1 egyetemi, 1 gazdasági, 1 kereskedelmi és 2 jogakadémiai; 4 rk. polg. isk. tanítóképző; 1 ref. tanárképző	2	8	10	—	—	—
2. Középiskola: főgimnázium, liceum	25	45	70	(Csak tagozat) 1	18	19
3. Polgári fiu- és leányisk.	53	62	115	(?) 3	35	38
4. Elemi iskola	1497	1088	2585	(?) 360	818	1178
5. Óvónőképző	—	4	4	—	1	1
6. Elemi isk. tanítóképző	9	13	22	—	6	6
7. Polgári isk. tanítóképző	—	4	4	—	—	—
8. Felső kereskedelmi isk.	3	18	21	(csak tagozat) 1	4	5
9. Felső ipariskola	11	—	11	—	—	—

Ime a Romániához került magyarságnak² a gyulafehérvári határozatokkal, nemzetközi szerződéssel garantált kisebbségi kulturájáért folytatott kétségbeejtő tízéves küzdelmének számszerű képe. A tízéves harc alatt kipisztult a magyarnyelvű kultúra: 10 főiskolából, 51 liceumból, 77 polgári iskolából, 1407 elemi iskolából, 3 óvónőképzőből, 20 elemi és polg. tanítóképzőből, 16 kereskedelmi iskolából, 11 ipari szakiskolából stb. stb.

¹ A közokt. miniszt. 1924/25. évi Közép kt. Évkönyve (L. lap) szerint, az 1924/25. tanévben volt magánjellegű középfokú iskola:

	Iskola	Tanár	Tanuló	Nyilv. joggal	
Erdélyben:	Liceum	40	737	13944	36
	Közép (polg.) isk.	57	522	8570	54
	Tanítóképző	23	266	1980	22
	Szakiskola	8	108	1030	4
	Együtt	128	1633	25524	116
Regátban:	Liceum és középisk.	63	863	11650	—
	Szakiskola	4	18	257	—
	Együtt	67	881	11907	—
Bukovinában:	Liceum	8	141	5107	3
	Polg. isk.	1	12	180	—
	Együtt	9	153	5287	3
Besszarábiában:	Liceum	36	492	5107	—
	Polg. isk.	6	—	—	—
	Együtt	42	—	—	—

² A szászok és svábok német kulturája szolgálatában állott Erdélyben, az 1928-ik évben (Jahrbuch der Deutschen in Rumänien 1929 - Lap 28):

Iskola	luth.	kath.	állami	összesen
Liceum	7	1	1	9
Gimn. (polg. isk.)	14	7	4	25
Elemi iskola	255	58	87	400
Tanítóképző	2	1	—	3
Földmives iskola	3	—	—	3
Összesen	281	67	92	440

A) Hány iskolát vett át birtokába a magyar területekkel Románia?

A legelső, idevonatkozó román adatokat Gh. Adamescu tanár teszi közzé, a román vidékek tanügyi hatóságából létesített bizottságnak 1919 áprilisi megállapodásaival és a nemzeti-liberális párt tanulmányozó-köre előtt, 1919 május 31-én tartott előadásával együtt, még 1919-ben Bukarestben megjelent (Problemele fundamentale ale învățământului în România-Mare) művében. Adamescu e művében (44-46. lap) közölt adatok szerint Nagyrománia* egyes részeiben találtak 1919-ben:

	Régi királyságban	Erdélyben	Besszarábiában	Bukovinában	Együtt
Kisdedóvodát	229	645	—	—	874
Állandó menhelyet.	—	59	—	—	59
Nyári menhelyet	—	280	—	—	280
Népiskolát (áll. és magán)	5.339	5.631	1.292	493	12.755
Ismétlő iskolát	—	4.563	—	—	4.563
Liceumot, fiuk részére	21	65	13	13	112
„ leányok „	6	7	15	7	35
Gimnáziumot (polg. isk. és felsőnépisk.)	23	130	28	—	181
Tanító- és tanítónőképzőt	16	28	3	3	50
Óvónőképzőt.	—	4	—	—	4

* Románia 1922. évi Anuarul Statistic-ja (22-26. lap) szerint:

Tartományok	terület km. ²	százalék	lakosság	százalék
Regát	139.078	47,0	7.897.311	48,5
Erdély	102.200	34,5	5.248.522	32,2
Bukovina	10.442	3,5	804.822	5,0
Besszarábia	44.422	15,0	2.344.800	14,3
Nagyrománia	296.142	100,0	16.295.455	100,0

Tehát Nagyrománia 1919. évi összes iskoláiból jutott:

	óvoda	el. isk.	liceum	polg.isk.	tan.képző
a Regátra	22,8	41,8	18,8	12,7	32,0
Erdélyre	77,2	44,2	58,0	71,9	56,0
Bukovinára	—	3,9	11,6	15,4	6,0
Besszarábiára	—	10,1	11,6	—	6,0
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Adamescu e művében (49–50. lap) megemlékezik a román oktatásügy multjáról is kapcsolatban a magyarországi román nyelvű oktatással, amikor következőket írja:

«Erdélynek sokkal előbb voltak román felsőbb iskolái, mint nekünk. A balászfalvi liceumot 1754-ben létesítették. Különben a fejedelemségbeli első iskolák létesítése is az erdélyi tanároknak tulajdonítható. Az 1803-ban Veniamin Costache által létesített Veniamin-szemináriumot 1820-ban reformálják meg, az Asachi által Erdélyből behívott tanárok segítségével. Az 1860 előtti összes iskolák létesítésénél mindig valamely erdélyi nevére akadunk, mint alapítóra vagy közreműködőre. Amidőn a mi középiskoláink még kezdkorukban voltak, sok szülő küldötte gyermekét Brassóba és Nagyszebenbe, míg a moldovaiak Csernovicba, (amint Eminescu esete is mutatja) tanulmányaik jolytatása végett». Azt is elismeri (13. lapon), hogy 1912-ben 2655 román elemi iskola volt Erdélyben. (O. Ghibu: Școala românească stb., București 1915, szerint: volt 2665 felekezeti és 165 községi, együtt 2830 román tannyelvű elemi iskola!)

A bukaresti *Dacia* napilap 1919. okt. 31-iki számában sorolja fel, hogy Erdély átcsatolásával hány iskolához jut Románia:

1.014 óvoda és menhelyhez, közülök 26-ban tanítottak románul,	
1.369 állami	} összesen 5.780 elemi iskolához, közülök 2436-ban tanítottak románul.
476 községi	
2.436 román felekezeti	
1.499 idegen „	

343 ipari- és keresk. iskolához, közülök 165-ben tanítottak románul.

70 liceum- és gimnáziumhoz, közülök 6-ban tanítottak románul.

32 tanítóképzőhöz, közülök 7 fiu- és 4 nőképzőben tanítottak románul.

15 theologiai szemináriumhoz, közülök 6-ban tanítottak románul.

14 felső kereskedelmi iskolához.

5 jog-, gazdasági- és keresk. akadémiához.

1 teljes egyetemhez.

A *Dacia* még megjegyzi: A nemzetiségeknek saját felekezeti iskolájuk van, melyekbe bevezették a románok nyelvét, történelmét és földrajzát.

C. Anghelescu közokt. miniszter a magánoktatási törvényjavaslat indokolásában (Desbaterile Senatului No. 85/1925; Ședința 1925. Mai 15.) így tünteti fel a magyar uralom alól román uralom alá került iskolák számát (1911 lap):

A magyar uralom alól román u alom alá került iskolák száma.

ISKOLA JELLEGE	Elemi iskola				Polg. isk.			Liceum			Tan.képz.		
	magy.	rom.	ném.	szláv	magy.	rom.	ném.	magy.	rom.	ném.	magy.	rom.	ném.
	t a n n y e l v v e l												
1. Állami	1497	—	—	—	66	—	—	25	—	—	10	—	—
2. Községi	305	96	26	80	12	—	2	—	—	—	—	—	—
3. Görög keleti	—	1218	—	—	—	1	—	—	3	—	—	—	3
4. Görög katolikus	—	1078	—	—	—	2	—	1	2	—	—	—	5
5. Lutheránus	8	—	261	—	—	—	7	—	—	9	—	—	3
6. Róm katolikus	383	—	—	—	25	—	—	13	—	—	11	—	—
7. Református	322	—	—	—	3	—	—	9	—	—	3	—	—
8. Unitárius	26	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
9. Izraelita	42	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	2583	2392	287	80	109	3	7	52	5	9	24	8	3

E román hivatalos miniszteri statisztika valahogyan téved, amikor pl. azt állítja, hogy csak 1218 gör. kel. román iskola állott fenn az átvételkor, mivel a „legszigorubbán ellenőrzött hivatalos adatok alapján“ (C. Martinovici – N. Istrati: Dicționarul Transilvaniei, Cluj 1921.) még 1921-ben is 1289 működött, pedig a román felek. iskolák elállamosítása már korábban megkezdődött volt. Amíg a miniszter csak 5.342 átvett elemi iskoláról emlékszik meg, addig Adamescu fenti kimutatása 5631-ről és a *Dacia* tudósítója 5780-ról tud 1919-ben!

*

B) Néhány adat a román közokt. minisztériumtól 1925-ben kiadott 1924/25. évi középiskolai évkönyvből (Anuarul învățământului secundar din România pe anul 1924/25.

1. A régi királyság háboru előtti közepoktatása.

A regátban 1910/11-ben volt: 45 fiu liceum és gimnázium, 875 tanárral, 14.255 tanulóval és 599 abszolvenssel, ugyanakkor volt: 10 leányközépiskola 207 tanárral, 2.263 tanulóval és 68 abszolvenssel, együtt 55 középiskola, 1082 tanárral, 16.519 tanulóval és 667 abszolvenssel (VI. lap).

Az 1915/16. évben volt:	fiu liceum (főgimn.)	23
	fiu gimnázium (polg. iskola)	25
	II. foku leányközépisk. (leánygimn.)	4
	I. foku " (leány polg.)	6
	szakirányu középiskola	1

összesen 59

Dr. Angheliescu közokt. miniszter még 1919. szept. 9-én, a középiskolák szaporítására vonatkozó törvényrendelet indoklásában írta: «Összehasonlítva közepoktatásügyünket az új román tartományokéval, az kedvezőtlenül üt ki reánk nézve, mert nemcsak aránylag, hanem abszolút számokban is kevesebb számú iskolánk van, mint Erdélyben, Bukovinában és Beszarábiában» (VIII. lap).

2. Államilag segélyezett magániskolák.

Az állami iskola-szaporítási politika támogatására létesítették az 1919. júliusában kelt törvényrendelettel az *Iskolai Bizottságokat* (Comitetele Școlare), melyek jogot nyertek arra, hogy nemcsak költségvetésen-kivüli párhuzamos osztályokat (clasele paralele extrabugetare) létesíthetnek a meglévő iskolák mellett, hanem teljes költségvetésen-kivüli iskolákat (școale extrabugetare) is (VIII. lap). Az 1924/25. évben ilyen költségvetésen-kivüli osztály volt:

a regátban	403 osztály	18.830 tanulóval
Erdélyben	14 " "	463 " "
Bukovinában	2 " "	47 " "
Besarábiában	39 " "	1.148 " "

Együtt 458 osztály 20.488 tanulóval.

Ezekből 60 osztály az Iskolai Bizottságok 17 önálló iskoláját alkotja, míg 398 osztály a rendes költségvetési liceumok mellett működik (XLV. lap).

Az Iskolai Bizottságok feladata az iskolák anyagi szükségletéről gondoskodni, a szülők tagdíjából, adományokból, ünnepek jövedelméből stb. Amikor az Iskolai Bizottság költségvetésen-kivüli osztályokat is létesít az illető iskolában, akkor anyagi gondjai is megnövekednek, mivel az egész iskola anyagi szükségletein kívül, melyek az összes növendékeket egyformán érintik, még biztosítani kell a költségvetésen-kivüli osztályokban tanító tanárok díjazására szükséges összegeket is. Ezen külön költségek fedezésére az 1924. évi okt. 11-iki 102.512 sz. rendelet ér-

telmében a költségvetésen-kivüli osztályok tanulóitól egyenként évi 4.000 lej taxa szedhető. Egyes iskoláknál ezenkívül a szülőket még «önkéntes adományok»-ra is kényszerítik, s ezeket a rendes díjakkal együtt szedik be (LXI. lap). A középiskolai regátbeli Iskolai Bizottságok utóbbi évi költségvetése 128,914.505 lejre emelkedett, amiből 66,567.485 lej a liceumokra, 23,513.190 a gimnáziumokra és 38,833.830 lej a leányközépiskolákra esett. Ezek a számok sokkal felülmúlják az állami költségvetésbe az illető iskolák személyi és anyagi szükségleteire felvett összegeket. (LXII. lap).

A költségvetésen-kivüli osztályok elszaporodását jellemzi, hogy a középiskolák osztályainak (30%) és azok növendékeinek (32,7%) közel egyharmada az Iskolai Bizottságok külön iskoláiban és osztályaiban tanul (LXIV. lap). A helyzetet élesen jellemzik pl. a bukaresti liceumok I. osztályainak adatai:

Az I. osztályba beiratkozott

Tanév	F i u		L e á n y	
	rendes	költségvetésen-kivüli	rendes	költségvetésen-kivüli
	o s z t á l y b a		o s z t á l y b a	
1920/21	724	273	273	55
1921/22	641	352	247	66
1922/23	651	413	274	112
1923/24	694	659	272	157
1924/25	657	861	272	329

Ezen adatok mutatják, hogy a költségvetési osztályok növendékeinek száma kezd megállapodni, míg ellenben a költségvetésen-kivüli osztályok növendékeinek száma rohamosan nő és haladja túl a rendes osztályok növendékeinek számát. És ez a fejlődés nyilvánvalóan az igazi magánoktatás kárára van (LXIV. lap). A költségvetésen-kivüli osztályok ellátásánál 1.7-3 tanárra van szükség s ezekből 1.419 az illető iskola költségvetésbeli osztályainak a rendes tanára, akiknek *költségvetésen-kivüli osztályokban tanított óráiért nagyobb mellékdíjazás jár, mint amennyit rendes óráik után kapnak*. Káros hatása e rendszernek, hogy az illető középiskolákban a heti óraszámot *24 re kellett leszállítani, hogy ugyanazon helyiségben naponta két sorozat tanuló tanulhasson*, egyik a rendes délelőtti, másik a költségvetésen-kivüli tanulók sorozata a délutáni órákban; továbbá az is, hogy egyes tanárok erejüket meghaladó munkát vállalnak és az oktatásügy több helyen fiskalizálódik és kommercializálódik a

lakosság megkárosítására, állandósítva egyuttal a tantestületek tagjai között a sérelmes egyenlőtleniséget (LXV. lap).

A magánoktatási törvényjavaslat szenátusi tárgyalása rendjén 1925. május 15-én (Lásd Desbaterile Senatului 1924/25. No. 85.) N. Costachescu egyetemi tanár, szenátor (1928 novembertől közokt. miniszter) ezeket mondotta: *Az állami iskolák párhuzamos osztályai is tulajdonképpen – magániskolák.* Ezeket az állami iskolák tanárai néhány külső tanár bevonásával létesítik az állami iskolákban, az állam tanszereivel és fizetésüket az Iskolai Bizottságtól kapják (nem az államtól!) *Ezeknek a magániskoláknak tehát egész sereg előnyük van, (helyiség, felszerelés stb.) az igazi magániskolákkal szemben. Miért alkalmaznak tehát annyi drasztikus rendszabályt a magániskolákkal szemben, mikor az ugyanazon feltételek mellett működő paralell-osztályokkal szemben nem alkalmazzák? . . .* Nem értem meg a nagy kezelési különbséget a tanulóval szemben, ha az magániskolában tanul, vagy ha a paralell (extrabügetar) osztályban tanul, mikor mind a két kategória közel azonos, ugyanazon tanárokkal, ugyanazon miniszteri ellenőrzéssel ugyanazon tanterv és vizsgálatok mellett? Mégis miért van a különböző elbánás?*

* Hogy e téren már milyen visszaélésekkel találkozunk, az állam által közvetlenül kezelt és fenntartott iskoláknál (a kisebbségi iskolákba magántanulók nem is iratkozhatnak be!), ennek igazolására felsorolunk néhány konkrét adatot a közokt. minisztérium 1924/25. évi középoktatási évkönyvéből (221–244. lap):

Az állami iskola megnevezése	Az engedélyezett			
	rendes osztályok száma	tanulói	extrabügetar oszt. száma	tanulói
A bukaresti Sf. Sava fiu liceum . . .	16	809	5	310
« Gh. Lazar « . . .	12	645	18	813
« Mat. Basarab « . . .	12	703	8	513
« Mih. Viteazul « . . .	9	405	7	354
« Cantemir Vodă « . . .	8	374	4	229
« Spiru Haret « . . .	8	352	5	194
« II. foku leányközépiskola	12	657	4	223
« « Reg. Maria I. isk.	12	660	5	256
« « Carm. Sylva «	13	668	2	90

Ezen iskolák között vannak olyanok, melyeknek nincs is saját épületük (Spiru Haret, Carmen Sylva), de különben is minden férő helyet osztálytermül használnak délelőtt a rendes osztályok tanulói számára és délután az extrabügetar „álmagántanulói“ számára. Ez utóbbiak tanárai között gyakran szerepelnek a közokt. minisztérium magasrangú hivatalnokai (şef-cabinet, sub-director stb. l. 225. lapon l) is, de egyáltalán nem hazafias áldozatkészségből . . .

3. A magyar tannyelvűnek hirdetett iskolák.

A Romániához csatolt területen, a magyar uralom utolsó évében volt 66 liceum és 117 polgári iskola. A liceumok közül 25 volt állami, még pedig 20 fiu és 5 leány, a polgári iskolák közül 66 volt állami. Még volt 2 községi liceum és 11 községi polgári iskola. A többi, *liceum és polgári iskola felekezeti volt. Román felekezeti volt: 4 liceum, Brassóban gör.-kel., Balázsfalván és Belényesen gör. kath., Naszódon alapítványi; 2 gimnázium, Brassóban réal, Brádon modern, mindkettő gör. kel.; 4 polgári leányiskola, Nagyszebenben az Asociațiune-féle, Balázsfalván és Belényesen gör. kath., Aradon gör. kel. (IX. lap).*

Az egyesülés után a román állam a magyar állam összes jogaiba lépve, átvette az állami iskolákat. A legtöbb liceum nacionalizáltatott, bevezetve tanításhelyül a magyar helyett a román egyszere az összes osztályokba, vagy pedig egyelőre az első osztályokba (IX. lap).

A magyar és német származású tanulók számára állami liceumokat hagytak meg, az összes, vagy csak egyes osztályokban magyar vagy német tannyelvvel, míg egyesekben külön kisebbségi tagozatokat létesítettek.

Igy lett:

a) Nagyszalontán és Gyergyószentmiklóson a liceum teljes egészében magyar.

b) a temesvári német-magyar liceumban külön német és magyar tagozat.

c) A resicai liceumban (községi reáliskola) német tagozat.

d) Az aradi, brassói és dévai liceumokban magyar tagozat.

Egyes magyar tagozatok elnéptelenedtek, mivel tanulóik vagy előnyben részesítették a magyar felekezeti liceumokba való átiratkozást, vagy pedig Magyarországra távoztak. Ezen okból az aradi, dévai és brassói tagozatokat meg kellett szüntetni. A nagyszalontai és gyergyószentmiklósi liceumokban, a román tanulók számának növekedése miatt, román tagozatokat is létesítettek. Másfelől, 1922-től egyes helyeken a felekezeti liceumok megszűntek, s ezért ugyanazon helyeken az állami román liceumokban magyar tagozatokat létesítettek az iskola nélkül maradt magyar tanulók befogadására, így Nagyváradon, Tordán, Szatmáron, Máramarosszigeten, továbbá az 1923-ban ujonnan létesült nagykárolyi és az 1923-ban az állam számára átvett marosvásárhelyi magyar községi leányliceum. *A magyar tanulók irány-*

elvé az, hogy vagy a magyar felekezeti iskolába járnak, vagy ha az állami liceumba iratkoznak, akkor a román tagozaton tanuljanak. Ez okból a magyar tagozatok a teljes megszűnés útján vannak. Ma teljes tagozat csak a nagyváradi Em. Gójdu liceumban van, míg nem teljes tagozatok működnek még: Aradon, Petrosényban, Nagyszalontán, Gyergyószentmiklóson, Marosvásárhelyen, Tordán, Szatmáron, Máramarosszigeten, Nagykarolyban (X. lap).

Polgári iskolák. Az egyesülés után, az 1919—1921 években 60 polgári iskola átvettette a román állam számára. A lakósság többsége szerint egyesek elrománosítottak, mások pedig megmaradtak magyar vagy német tanítási nyelvvel, néhánynak román-magyar vagy román-német a tannyelve (X. lap).

Jelenleg működik:

39 fiu- és leány polgári iskola román tannyelvvel.

8 polgári iskola magyar tannyelvvel.

4 polgári iskola német tannyelvvel.

3 polgári iskola román és magyar tannyelvvel.

1 polgári iskola román és német tannyelvvel.

16 polgári iskola az utóbbi három év alatt átalakított gimnáziummá és I. foku leány-középfiskolává.

2 liceummá alakítottát át.

A magyar uralom alatti román felekezeti iskolák közül a naszói és brádi liceumokat és a nagyszebeni — liceummá alakult — polgári leányiskolát átvette az állam, míg a brassói balázsfalvi, belényesi liceumok, ugyancsak a balázsfalvi és belényesi — leányliceummá átfurmált — polgári iskolák, továbbra is mint felekezeti iskolák folytatják működésüket az állam nagymérvű anyagi támogatásával. A brassói reálgimnázium beleolvadt az új állami liceumba, az aradi leányközépfiskola is megszűnt, tanárai és tanítványai az újonnan létesített leányliceumba mentek át (XI. lap).

Az erdélyi állami oktatás rendelkezésére áll ma 136 közép-foku iskola, ezek közül 50 liceum és II. foku leányközépfiskola, 86 gimnázium, I. foku leányközépfiskola és polgári iskola. Ezek mellett működik még a felekezetektől fenntartott: 40 liceum és 57 középfiskola, együtt: 97 kisebbségi iskola, melyekbe Erdély magyar és német nyelvű tanulóinak többsége jár (XI. lap).

4. A romániai ugynevezett magyar tannyelvű állami közép-foku iskolák sorsa 1919 — 1928-ig.

A szenátus 1925 május 15-iki naplójában (Desbaterile Senatului No. 85/925) a magánoktatási törvényjavaslat indokolásában (1912 lapon) a közokt. miniszter ezt írja:

... „a magyar állam egyetlen román nyelvű iskolát sem tartott fenn, noha Erdély lakosságának tulnyomó többsége román volt. Ezzel szemben a román állam 1922-ben a következő kisebbségi iskolákat tartotta fenn:

	Tanításnyelv szerint:		
	magyar	német	más
Elemi iskola	600	89	73
Polgári iskola	22	8	—
Liceum	9	2	—
Kereskedelmi iskola	6	—	—
Tanítóképző	1	—	—
Ipariskola	10 (tagozat)	—	—

A 72 állami polgári iskolából (magyar uralom alatti!) 44 átalakított románná, 20-nál meghagyatott a magyar nyelv, a 42 állami liceumból 33 elrománosított és 7-ben megmaradt a magyar nyelv, a 15 kereskedelmi iskolából 10 vált románná és 5 maradt magyarnak.

A magánoktatási törvényjavaslat alkalmából 1925-ben a magyar egyházi kisebbségek panaszokkal a Népszövetséghez fordultak. A román kormány által a panaszra, a Népszövetséghez beadott „Observation“ * 16 lapján a kormány ezeket jelenti: „Tény, hogy a román állam nem ad szubvenciót, azonban — ami többet jelent — magára vette 762 elemi iskolának, 22 polgári

*Observations du gouvernement roumain a la petition supplémentaire des églises réformée, unitaire et catholique de Transylvanie au sujet du projet de loi roumain sur l'enseignement privé. Société des Nations, Geneve, le 3 décembre 1925. No. 41/48067/1481.

iskolának, 9 liceumnak stb. teljes költségét, megjegyezve, hogy ezekben a tanítás magyar nyelven folyik és 1.586 tanítót és tanárt fizet.*

A román kormány ugyanezen „Observation“-ban (152. lap) még ezeket jegyzi meg:

— A román államot az az elv vezérli, hogy minden polgára részére biztosíttassék az anyanyelven való tanítás, ami mindenestre ellenkezik a régi Magyarország politikai elveivel.

— Románia nem elégedett meg annyival, hogy a kisebbségi felekezeteknek csak megengedte, hogy anyanyelvű iskolákat alapítsanak és tartsanak fenn, hanem a maga részéről is minden kategóriájú iskolát tart fenn, melyekben a tanítás az illető kisebbség nyelvén folyik.

— A román állam átvéve Magyarország iskoláit, ott, ahol a lakosság román volt, román iskolákká alakította át azokat. A magyar többségű helységeiben megtartotta a magyar nyelvet, míg a vegyes lakosságú községekben minden kisebbség részére saját nyelvű tagozatot állított fel, melyben a tanítók kisebbségiek.

Amikor a román kormány, Románia nevében, a Népszövetséget a fentiek valódiságáról biztosította, ugyanakkor rendelkezésre állott már a román közokt. miniszterium által kiadott hivatalos *Középiskolai Évkönyv* az 1924—25. tanévről Románia Középközpontjáról. (Anuarul Invățământului Secundar din România pe anul 1924—25), amelynek adatai szerint következő volt az ugynevezett magyar tannyelvű állami középfokú iskolák sorsa:

* Sajnos a kormánynak ez az állítása se ellenőrizhető, mert az elemi iskolákra vonatkozólag semmiféle részletes adatközlés nem jelent meg. A középközpontokra vonatkozólag a középközpontási törvényjavaslat indokolásában idevonatkozólag (Desbaterile Senatului 1928. apr. 2. Lap: 1469) következőket olvashatjuk: Az erdélyi liceumoknál és középközpontoknál 1922. január 1-én működött 662 tanár és a felekezeti iskoláknál 93, együtt 755 tanár. Ezek közt volt nemzetiség szerint 638 román, 50 magyar, 48 német, 17 francia és 6 zsidó.

A magyar tannyelvűnek hirdett román állami középfokú iskolák rövid története — egyenként.

a) Liceumok.

Iskola hivatalos megnevezése	Keletkezési éve	Magyar uralom alatt mi volt?	Román uralom alatt mi lett a sorsa?	Jegyzet
1. Aradi <i>fuliceum</i> Moise Nicoară	1745	Püspöki Bics-alap r. kath.főgimn. 1873-tól kir. kath.főgimn.	1919-ben magyar tagozatú áll. liceum. 1922/23-ban magyar V—VIII. oszt. 1924/25-ben magyar VII—VIII. oszt.	Magyar tagozat megszűnt 1926-ban
2. Temesvári <i>fuliceum</i> német-magyar tannyelvvel	1870	M. kir. fő-reáliskola 1919-ig	1919/20-ban tiszta német nyelvű, 1920/21-től magyar tagozat is. 1922/23. magyar osztály csak V—VIII. oszt. 1924/25. magy. oszt. csak VII—VIII.	Magyar tagozat megszűnt 1926-ban
3. Nagyváradi <i>fuliceum</i> , Em. Gojdu, román-magy. tagozattal	1873	M. kir. fő-reáliskola 1919-ig	1922/23. román tag. I—VIII. oszt. 549 tanulóval; magyar tag. I—VIII. oszt. 528 tanulóval. 1924/25. román tag. I—VIII. oszt. 610 tanulóval; magyar tag. I—VIII. oszt. 449 tanulóval.	
4. Nagyszalontai <i>fuliceum</i> , román-magy. tannyelvvel	XVII. század végén	Ref. gimnázium, 1901-től községi és 1903-tól áll. főgimn.	1920/21. egészen magyar 1922/23. román tag. I. o. 28 tanulóval. Magyar tag. I—VIII. oszt. 275 tanulóval. 1924/25. román tag. I—II. és V—VI. oszt. 220 tanulóval. Magyar tag. III—IV. és VII—VIII. oszt. 180 tanulóval.	Magyar tagozat megszűnt 1926-ban
5. Máramaros-sziget, <i>fuliceum</i> , Dragoș Vodă	1730	Róm. kath. (piarista) főgimn. 1919-ben a román kormány elvette; „a tulajdonjog“ még nincs tisztázva	1921-ben létesül a magyar tag. I—VIII. osztállyal, a ref. liceum bezárásával. 1922/23-ban román tag. I—VIII. oszt. 265 tanulóval. Magyar tagozat I—VIII. oszt. 165 tanulóval. 1924/25-ben román tagozat I—VIII. oszt. 366 tanuló, magyar tagozat csak III. oszt. 21 tanuló.	Magyar tagozat megszűnt 1925-ben

Iskola hivatalos megnevezése	Keletkezési éve	Magyar uralom alatt mi volt?	Román uralom alatt mi lett a sorsa?	Jegyzet
6. <i>Nagykároly, fuliceum, Vasile Lucaci</i>	1720	Róm. kath. főgimn.	1923-tól magyar tagozattal. 1924/25. román tag. I–VIII. oszt. 164 tanuló; magyar tag. III–IV. és VI. oszt. 59 tanuló.	Magyar tagozat 1925-ben megszűnt
7. <i>Szatmári fuliceum, M. Eminescu, román-magy. tannyelvvél</i>	1634	Róm. kath. főgimnázium; 1863-tól kir. kath. liceum	1923-tól 7 oszt. magyar tagozattal 402 tanulóval; 1924/25. magyar tagozat III–IV. és VI–VII. oszt. 147 tanulóval.	Magyar tagozat 1926-ban megszűnt
8. <i>Marosvásárhelyi leányliceum, Unirea rom.-magyar tagozattal</i>	1907	Községi leánygimn.	1923/24. magyar tag. I–VIII. oszt. 1924/25. magy. tag. már csak III–IV. osztállyal. 47 tanulóval. 1923/24-ben létesül internátus „román leányok számára“.	Magyar tagozat 1925-ben megszűnt
9. <i>Tordai fuliceum, Reg. Ferdinand, III. IV. oszt. magy. tannyelvvél</i>	1908	M. kir. főgimnázium	1922/23-ban létesül a magyar tagozat. 1923 24-ben magyar tagozat II–III. o. 78 tanuló. 1924 25-ben magyar tagozat III–IV. oszt. 47 tanulóval.	Magyar tagozat 1925-ben megszűnt
10. <i>Petrozsényi fuliceum</i>	1904	M. kir. főgimnázium	1919/20. román tagozat I. oszt., magyar tagozat II–VI. oszt. 1922/23. román tagozat I–IV. oszt. 234 tanulóval, magyar tagozat V–VI. oszt. 41 tanulóval.	Magyar tagozat
11. <i>Székelyudvarhelyi fuliceum rom. és magyar tannyelvvél</i>	1890	M. kir. főreáliskola	1923/24-ben román egészen 1924/25-ben magyar tagozat VI–VIII. osztállyal	Magyar tagozat 1926-ban megszűnt
12. <i>Brassói fuliceum, dr. I. Merota</i>	1889	M. kir. főreáliskola	1919/20-ban magyar tag. II–IV. és VI–VIII. oszt.; 1922/23-ban magyar tagozat csak VIII. oszt. 25 tanulóval.	Magyar tagozat 1923-ban megszűnt

Iskola hivatalos megnevezése	Keletkezési éve	Magyar uralom alatt mi volt?	Román uralom alatt mi lett a sorsa?	Jegyzet
13. <i>Gyergyószentmiklósi St. Nicolae fuliceum, öt oszt. román és hat oszt. magyar tagozattal</i>	1908	M. kir. főgimnázium	1919/20-ban egész magyar, 1920/21-ben román tagozat I. oszt., magyar tagozat I–VIII. oszt. 1921/22. román tagozat I–II. oszt. magyar tag. I–VIII. oszt. 1922/23. román tagozat I–III. oszt., magyar tag. I–VIII. oszt. 1924/25. román tagozat I–V. oszt., magyar tag. II–IV. és VII–VIII. oszt.	Magyar tagozat megszűnt 1926-ban
14. <i>Dévai fuliceum Decebal</i>	1871	M. kir. főreáliskola	1923-ig magyar tagozat, de amikor a helyi r. kath. liceumot bezárták, a	magyar tagozat is megszűnt 1923-ban
b) Polgári iskolák (gimnáziumok, középiskolák).				
1. <i>Aradi főközepiskola No. 2</i>	1909	Községi polg. iskola	1924/1925-ig egészen magyar, I–IV. oszt. 31–272 tanulóval	1925/26-tól a No. 2 és a No. 3 polg. fiúiskolákat egybe vonták össze
2. <i>Aradi főközepiskola No. 3</i>	1909	Községi polg. iskola	1924/1925-ig egészen magyar, 224–274 tanulóval	
3. <i>Aradi leányközepiskola</i>	1889	Községi polg. leányiskola	1922/23-ig egészen magyar nyelvű, 371 tanulóval; 1924/25-től román tagozat I–IV. oszt. 180 tanulóval és magyar tagozat I–IV. oszt. 142 tanulóval. 1926/27-ben román tagozat I–IV. oszt. 191 tanulóval (77 izr., 17 r. kath., 6 ref.) és I–IV. osztályos magyar tagozattal 96 tanulóval (53 r. kath., 31 ref., 12 lut.)	

Iskola hivatalos megnevezése	Keletkezési éve	Magyar uralom alatt mi volt ?	Román uralom alatt mi lett a sorsa ?	Jegyzet
4. <i>Lugosi leány-középiskola</i>	1903	1919-ig áll. segélyezett községi	1919 20-ig román tagozat I–IV. oszt., magyar tagozat II–IV.	Magyar tagozat 1923-ban megszűnt
5. <i>Nagyszentmiklósi fiú- és leányközépiskola</i>	1894	M. kir. áll. polg. isk.	1919/20-ig román tagozat I–IV. oszt., magyar tagozat I–IV. oszt. 1920/21-ig román tagozat német tagozat	Magyar tagozat 1920-ban megszűnt
6. <i>Temesvári fiúközépiskola magyar tannyelvvel</i>	1874	Magán polg. isk. 1899-től községi polg. isk.	1922/23-ig I–IV. oszt. egészen magyar, 236 tanulóval; 1924/25-ben I–IV. oszt. 165 tanulóval	?
7. <i>Temesvári leányközépiskola magyar tannyelvvel</i>	1907	Községi polg. iskola	1922/23-ig I–IV. oszt. egészen magyar, 164 tanulóval, 1923/24-ben 112 tanulóval	?
8. <i>Nagyszalontai leányközépiskola rom.-magyar tannyelvvel</i>	1906	Magán polg. 1912-től községi polg. iskola	1922/23-ig I–IV. oszt. egészen magyar 144 tanulóval. 1924/25. I–II. oszt. román tagozat 81 tanulóval. III–IV. oszt. magyar tagozat 49 tanulóval	Magyar tagozat 1925-ben megszűnt
9. <i>Nagykárolyi leányközépiskola román-magyar tannyelvvel</i>	1893	M. kir. áll. polg. iskola	1922/23-ig román tagozat I–IV. oszt. 112 tanulóval, magyar I–IV. oszt. 159 tanulóval. 1924/25. román tagozat I–IV. oszt. 182 tanulóval, magyar tagozat III–IV. oszt. 70 tanulóval	Magyar tagozat 1925-ben megszűnt
10. <i>Marosvásárhelyi áll. polg. leányiskola magyar tannyelvvel</i>	1919/20	—	1922/23-ig egészen magyar, I–III. oszt. 134 tanulóval; beolvasztva az áll. leányliceumba 1923-ban	Megszűnt 1923-ban
11. <i>Marosvásárhelyi fiúközépiskola magyar tannyelvvel</i>	1872	Községi, 1906-tól áll. polg. iskola	1922/23-ban egészen magyar, I–IV. oszt. 288 tanulóval; 1924/25. csak II–IV. oszt. 131 tanulóval	Megszűnt 1926-ban

Iskola hivatalos megnevezése	Keletkezési éve	Magyar uralom alatt mi volt ?	Román uralom alatt mi lett a sorsa ?	Jegyzet
12. <i>Lupényi fiúgimnázium</i>	1913	M. kir. áll. polg. iskola	1919 től fokozatosan elrománosítva	Magyar tagozat 1923-ban megszűnt
13. <i>Lupényi leányközépiskola</i>	1913	M. kir. áll. polg. iskola	1919-től fokozatosan elrománosítva	Magyar tagozat 1923-ban megszűnt
14. <i>Székelyudvarhelyi leányközépiskola román-magyar tannyelvvel</i>	1884	Községi, 1893 től áll. polg. isk.	1920/21-ben egészen magyar, 1924/25-ben már egészen román	1924-ben megszűnt a magyar tanítási nyelv
15. <i>Baróti fiúgimnázium</i>	1919	Ref. polg. iskola 1922/23-ig	1924/25-től elrománosítva	1925-ben megszűnt a magyar tanítási nyelv
16. <i>Sepsiszentgyörgyi fiúközépiskola magyar tannyelvvel</i>	1878	M. kir. áll. polg. isk.	1919/20-ban egészen magyar, 1922/23-ban I–III. oszt. magyar	1925-ben megszűnt már a magyar tanítási nyelv
17. <i>Sepsiszentgyörgyi leányközépiskola magyar tannyelvvel</i>	1878	M. kir. áll. polg. iskola	1919/20-ban egészen magyar, 1925/26-ban egészen román	1925-ben megszűnt már a magyar tanítási nyelv
18. <i>Kézdivásárhelyi leányközépiskola magyar tannyelvvel</i>	1899	Nőegyleti, 1904-től áll. polg. iskola	1920/21-ben egészen magyar, 1925-26-ban egészen román	1925-ben megszűnt a magyar tanítás
19. <i>Kézdivásárhelyi fiúközépiskola magyar tannyelvvel</i>	1872	Megyei, 1892-től áll. polg. iskola	1920/21-ben egészen magyar, 1925/26-ban egészen román	1925-ben megszűnt a magyar tanítási nyelv

Iskola hivatalos megnevezése	Keletkezési éve	Magyar uralom alatt mi volt?	Román uralom alatt mi lett a sorsa?	Jegyzet
20. Csikszeredai leányközépiskola magyar tannyelvvel	1880	Községi (Csiki magánjavakból fenntartva)	1924/25-ben egészen magyar, 1925/26-ban egészen román	1925-ben megszűnt a magyar tanítási nyelv
21. Szatmári áll. polg. fiúiskola	?	M. kir. áll. polg. iskola	1921/22-ben egészen magyar tannyelvű, 1923-ban beleolvasztva román tannyelvvel a liceumba	Megszűnt 1923-ban
c) Tanítóképző.				
1. Székelykeresztúri tanítóképző magyar tannyelvvel	1871	M. kir. áll. tanítóképző	1920-tól magyar tannyelvű egészen, 1924/25-től egészen román tannyelvűvé téve	1924-től megszűnt a magyar tanítási nyelv
d) Kereskedelmi iskolák.				
1. Aradi fő felső keresk. iskola	1908	Községi felső keresk. iskola	1921/22-ig egészen magyar, 1922/23-tól román tagozat is	Magyar tagozat 1926-ban beszüntet.
2. Temesvári városi felső keresk. iskola	1873	Községi felső keresk. iskola	1922-től magyar és román tagozattal	Magyar tagozat 1923-ban beszüntet.
3. Aradi leány felső keresk. iskola	1908	Községi felső keresk. iskola	1921/22-ig egészen magyar, 1922/23-tól román tagozat is; 1925/26-ban a román tagozat I–IV. osztályos a magyar tagozat csak a IV. oszt. áll	Magyar tagozat 1926-ban beszüntetve
4. Kolozsvári felső keresk. iskola	1839	Társulati felső keresk. iskola	1921/22-ig csak magyar, 1922/23-tól román és magyar tagozattal	
5. Kolozsvári keresk. akadémia	1900	Társulati, később államsegélyes keresk. akadémia	1919/20-tól magyar tannyelvű. 1920/21-től külön román és külön magyar tagozat; 1923/24-től csak román nyelvű	1923 július-tól a magy. tagozatműködése beszüntetve.

Az erdélyi vallásfelekezetek tagjainak s ezek 6–11 éves tanköteleseinek száma, továbbá az 1926/27 tanévre a felekezeti és állami óvodákba, elemi iskolákba, polg. iskolákba, liceumokba, tanítóképzőintézetekbe, kereskedelmi és ipariskolákba beiratkozott tanulók vallásfelekezetek szerint, hiányos vonatkozó adatokkal a többi tartományokból is

Adatforrások: A felekezeti oktatásra vonatkozó adatok: a Magyar Kisebbség folyóirat 1928. és 1929. évfolyamaiban megjelent magyar egyházi kimutatásokból és a Kirchliche Blätter 1927. évfolyamából (576 lap) vannak véve, míg az állami oktatásra vonatkozó adatokat a hivatalos Anuarul Statistic al României 1927. (Pag. 364–384) szolgáltatta.

E r d é l y b e n R e g a t B e s z a - B u k o - Ö s s z e -
l a k ó s 6 - 1 1 r á b i a v i n a s e n
é v e s t a n k ö t e l e s *)

A r. kath. egyház tagja:

összesen	972.924	131.344		
ebből magy. anyany.	637.265	86.031		
román „	5.837	788		
német „	277.284	37.432		
más „	52.538	7.093		

Beiratkozott r. kath. vallásu: Tanuló

Saját felekezeti óvodába:

magyar tannyelvű	1.093			
német „	1.381			
Együtt	2.474	—	—	2.474

Állami óvodába	7.588	1.881	209	446	10.124
Óvodába összesen	10.062	1.881	209	446	12.598

Saját felek. elemi iskolába: Tanuló

magyar tannyelvűbe	22.597				
német „	9.795				
román „	47				
örmény „	46				
szláv „	316				
Együtt	32.801	—	—	—	32.801

*) A tankötelesek számát az 1910. évi népszámlálás eredményeiből megállapított 13,5% országos átlag alapján számítottuk ki 1927. évre.

	Erdélyben		Regat	Besza- rábia	Buko- vina	Össze- sen
	Lakós	6—11 éves tanköteles				
Állami elemi iskolába	42.763	10.287	1.299	10.986	65.335	
Elemi iskolában összesen	75.564	10.287	1.299	10.986	98.136	
Saját felek. <i>polg. isk.</i> (Gimn.)	Tanuló					
magyar tannyelvűbe	2.835					
német „	902					
román „	94					
Együtt	3.831	—	—	—	3.831	
Állami polgári iskolába	2.256	71	29	13	2.369	
Polg. isk. (gimn.) összesen	6.087	71	29	13	6.200	
Saját felek. <i>liceumba</i> (főgim.)						
magyar tannyelvűbe	2.381					
német „	43					
román „	863					
Együtt	3.287	—	—	—	3.287	
Állami liceumba	1.987	363	103	936	3.389	
Liceumba (főgimn.) összesen	5.274	363	103	936	6.676	
<i>Polg. iskolába és liceumba</i>						
összesen	11.361	434	132	949	12.876	
ebből magyar tannyelvű						
felekezeti iskolába	5.216	—	—	—	5.216	
német tannyelvű						
felekezeti iskolába	945	—	—	—	945	
román tannyelvű						
felekezeti iskolába	957	—	—	—	957	
állami iskolába	4.243	434	132	949	5.758	
Saját felekez. <i>tanítóképzőbe</i> :						
magyar tannyelvűbe	278					
német „	74					
Együtt	352	—	—	—	352	
Állami tanítóképzőbe	95	25	2	16	138	
Tanítóképzőbe összesen	447	25	2	16	490	
Saját felekezeti <i>felső keresk.</i>						
<i>iskolába</i>	242	—	—	—	242	
Állami <i>felső kereskedelmi</i>						
<i>iskolába</i>	258	68	1	9	336	
Együtt	500	68	1	9	578	
Állami alsóf. keresk. isk.	37	113	3	2	155	
Keresk. iskolába összesen	537	181	4	11	733	

	Erdélyben		Regat	Besza- rábia	Buko- vina	Ösz- szesen
	Lakós	6—11 éves tanköteles				
Állami felső ipariskolába	56	105	24	76	261	
„ alsóf. „	138	34	9	39	220	
„ ipariskolába összesen	194	139	33	115	481	
Szakiskolába összesen	1.178	345	39	142	1.704	
ebből magyar tannyelvű						
felekezeti iskolába	520	—	—	—	520	
német tannyelvű						
felekezeti iskolába	74	—	—	—	74	
állami iskolába	584	345	39	142	1.110	
Általában beiratkozott r. kath. tanuló						
összesen	98.165	12.947	1.679	12.523	125.314	
ebből saját felek. iskolába						
magyar tannyelvűbe	29.426					
német „	12.195					
román „	1.004					
örmény „	46					
szláv „	316					
Saját felekezeti iskolába	42.987	—	—	—	42.987	
Állami iskolába összesen	55.178	12.947	1.679	12.523	82.327	
<i>A reform. egyház tagja :</i>						
összesen	730.034	98.554				
ebből magy. anyany.	722.734	97.569				
német „	1.180	159				
román „	1.202	162				
más „	4.918	664				
<i>Beiratkozott ref. vallásu :</i>	Tanuló					
Állami óvodába	4.059	14	3	—	4.076	
Saját felek. <i>elemi iskolába</i>						
magyar tannyelvű	33.464	34	—	57	33.555	
német „	44	—	—	—	44	
Együtt	33.508	34	—	57	33.599	
Állami elemi iskolába	30.583	747	97	10	31.437	
Elemi iskolába összesen	64.091	781	97	67	65.036	
Saját felek. <i>polgári iskolába</i>	817	—	—	—	817	
Állami „ „	849	4	15	1	869	
Polg. iskolába összesen	1.666	4	15	1	1.686	

Erdélyben		Regát	Besza- rábia	Buko- vina	Ösz- szesen
Lakós	6—11 éves tanköteles				
Saját felekezeti <i>liceumba</i>	2.194	—	—	—	2.194
Állami „	759	34	1	—	794
Liceumba összesen	2.953	34	1	1	2.988
Polg. isk. és <i>liceumba</i> együtt	4.619	38	16	1	4.674
ebből saját felek. iskolába	3.011	—	—	—	3.011
állami „	1.608	38	16	1	1.663
Saját felek. <i>tanítóképzőbe</i>	294	—	—	—	294
Állami „	51	—	—	—	51
Tanítóképzőintézetbe össz.	345	—	—	—	345
Saját felek. <i>felső keresk. isk.</i>	96	—	—	—	96
Állami „ „ „	145	—	—	—	145
Együtt	241	—	—	—	241
Állami <i>alsóf. keresk. iskolába</i>	1	2	—	—	3
Keresk. iskolába összesen	242	2	—	—	244
Állami <i>felső ipariskolába</i>	6	—	2	—	8
„ <i>alsóf.</i> „	4	1	—	—	5
Ipariskolába összesen	10	1	2	—	13
Szakiskolába összesen	597	3	2	—	602
ebből saját felek. iskolába	390	—	—	—	390
Állami „	207	3	2	—	212
Általában beiratkozott ref. tanuló összesen	73.366	836	118	68	74.388
ebből saját felek. iskolába:					
magyar tannyelvűbe	36.865	34	—	57	36.956
német „	44	—	—	—	44
állami iskolába	36.457	802	118	11	37.388
Az unitárius egyház tagja:					
összesen	70.654	9.530			
ebből magy. anyany.	69.976	9.447			
német „	90	12			
román „	363	49			
más „	225	30			
Beiratkozott unit. vallásu:	Tanuló				
Állami <i>óvodába</i>	531	4	—	9	544
Saját felek. <i>elemi iskolába</i>	1.730	—	—	—	1.730
Állami „ „	3.871	81	118	6	4.076
Elemi iskolába összesen	5.601	81	118	6	5.806

Erdélyben		Regát	Besza- rábia	Buko- vina	Össze- sen
Tanuló					
Állami <i>polg. iskolába</i>	81	—	—	—	81
Saját felek. <i>liceumba</i>	366	—	—	—	366
Állami „	52	—	—	—	52
Liceumba összesen	418	—	—	—	418
Polg. isk. és <i>liceumba</i> együtt	499	—	—	—	499
ebből saját felek. iskolába	366	—	—	—	366
állami „	133	—	—	—	133
Állami <i>tanítóképzőbe</i>	21	—	—	—	21
Állami <i>felsőkeresk. iskolába</i>	15	4	—	—	19
„ <i>alsóf.</i> „ „	20	3	—	—	23
Keresk. iskolába együtt	35	7	—	—	42
Állami <i>felső ipariskolába</i>	29	3	3	2	37
„ <i>alsóf.</i> „	69	—	3	—	72
Ipariskolába együtt	98	3	6	2	109
Szakiskolában összesen	154	10	6	2	172
Általában beiratkozott uni- tárius tanuló összesen	6.785	95	124	17	7.021
ebből saját felek. iskolába	2.096	—	—	—	2.096
állami „	4.689	95	124	17	4.925
Lutheránus egyház tagja:					
	Lakós	6—11 éves tanköteles			
összesen	297.565	40.172			
magyar anyanyelvű	45.528	6.147			
német „	245.788	33.182			
román „	1.785	241			
más „	4.464	602			
Beiratkozott luteránus:	Tanuló				
Saját felekezeti <i>óvodába</i>	?	?	?	?	?
Állami „	934	288	263	47	1.542
Saját felek. <i>elemi</i> iskolába:					
magyar tannyelvűbe	668	—	—	—	668
német „	30.504	2.341	11.611	2.795	47.251
összesen:	31.172	2.241	11.611	2.795	47.919
Állami <i>elemi</i> iskolába	2.851	960	10.643	1.896	16.350
Elemi iskolába összesen	34.023	3.201	22.254	4.691	64.269

	Erdélyben	Regát	Besza- rábia	Buko- vina	Össze- sen
Tanuló					
Saját felek. <i>polgári</i> iskolába:					
magyar tannyelvübe . . .	89	—	—	—	89
német „ . . .	822	44	—	—	866
Állami polg. iskolába . . .	175	1	12	—	188
Polg. iskolába összesen . . .	1.086	45	12	—	1.143
Saját felek. német <i>liceumba</i> . . .	1.733	184	—	—	1.917
Állami „ . . .	197	63	29	219	508
Liceumba összesen	1.930	247	29	219	2.425
Polg.-ba és liceumba összesen	3.016	292	41	219	3.568
Ebből: felekezeti	2.644	228	—	—	2.872
államiba	372	64	41	219	696
Saját felek. <i>tanítóképzőbe</i> . . .	?	?	?	?	?
Állami „	6	3	4	—	13
Saját <i>felső keresk.</i> iskolába . . .	136	—	—	—	136
Állami „ „ „	40	5	—	3	48
Együtt	176	5	—	3	184
Állami <i>alsóf. keresk.</i> isk.	—	13	2	1	16
Keresk. iskolába együtt	176	18	2	4	200
Állami <i>felső ipariskolába</i>	16	10	2	37	65
„ <i>alsóf.</i> „	7	—	2	6	15
Ipariskolába együtt	23	10	4	43	80
Szakiskolába összesen	205	41	10	47	303
ebből: felekezeti	136	—	—	—	136
államiba	69	41	10	47	167
Luth. tanuló beiratkozott	38.178	3.812	22.578	5.004	69.572
ebből: felek. iskolába					
magyar tannyelvübe	757	—	—	—	757
német „	33.195	2.469	11.611	2.795	50.070
állami „	4.226	1.343	10.967	2.209	18.745

Az izr. egyház tagja:

	6—11 éves Lakós	6—11 éves tanköteles
összesen	203.191	27.430
ebből magy. anyany.	142.437	19.229
német „	59.942	8.092
román „	609	82
más „	202	27

	Erdélyben	Regát	Besza- rábia	Buko- vina	Ösz- zesen
Tanuló					
<i>Beiratkozott izr. vallásu:</i>					
Állami <i>óvodába</i> *	1.633	1.502	2.471	967	6.573
Állami <i>elemi</i> iskolába	10.714	9.296	18.612	6.053	44.675
Állami <i>polg.</i> iskolába	811	656	1.309	37	2.813
„ <i>liceumba</i>	1.447	4.268	2.645	1.805	10.165
Polg. isk. és liceumba együtt	2.258	4.924	3.954	1.842	12.978
Állami <i>tanítóképzőbe</i>	11	—	10	—	21
Állami <i>felső keresk.</i> iskola	168	555	52	63	838
„ <i>alsóf.</i> „ „	27	1.314	99	6	1.446
Keresk. iskolába együtt	195	1.869	151	69	2.284
Állami <i>felső ipariskolába</i>	25	474	183	18	700
„ <i>alsóf.</i> „	17	6	54	17	94
Ipariskolába együtt	42	480	237	35	794
Szakiskolába összesen	248	2.349	398	104	3.099
Izr. vallásu tanuló beiratk.	14.853	18.071	25.435	8.966	67.325

	Erdélyben	Regát	Besza- rábia	Buko- vina	Ösz- zesen
--	-----------	-------	-----------------	---------------	---------------

A gör. keleti egyház tagja:

	6—11 éves Lakós	6—11 éves tanköteles
összesen	2,086.097	281.623
ebből magyar		
anyanyelvü	14.602	1.971
román „	1,974.701	266.585
német „	834	112
más „	95.960	12.955

Beirat. gör. kel. vallásu Tanuló**

	Erdélyben	Regát	Besza- rábia	Buko- vina	Ösz- zesen
Állami <i>óvodába</i>	8.610	25.020	12.822	2.179	48.631
Állami <i>elemi iskolába</i> 143.545	842.088	249.174	71.490	1,306.297	
Állami <i>polg. iskolába</i> 4.559	7.977	3.850	95	16.481	
„ <i>liceumba</i> 9.277	40.562	7.486	4.196	61.521	
Polg. isk. és lic. együtt	13.836	48.539	11.336	4.291	78.002

* Az izraelitáknak köztudomásúlag van saját felekezeti iskolájuk is, de ezekre vonatkozólag se egyháziilag, se államilag közrebocsátott adatok nem állnak rendelkezésre.

** Hogy a magyar uralom alól átjött gör. keleti és gör. katolikus óvodák, elemi iskolák, polg. iskolák, liceumok, tanítóképzők, keresk. iskolák, felekezeti iskoláknak számíthatnak-e az eddigi hivatalos statisztikai évkönyvekből nem állapítható meg biztosan. A középiskolák 1924/25. évi hivatalos évkönyve a volt román felekezeti középiskolákat az államiak között tünteti fel.

	Erdélyben	Regát	Beszarábia	Bukovina	Összesen
Tanuló					
Áll. tanítóképzőbe . . .	4.012	16.065	2.349	786	23.212
„ felső keresk. isk. . .	1.860	2.908	138	47	4.953
„ alsóf. „ „ . . .	300	9.545	284	40	10.169
Keresk. isk. együtt . . .	2.160	12.453	422	87	15.122
Áll. felső ipariskolába . .	753	9.013	1.012	250	11.028
„ alsóf. „ „ . . .	1.577	9.386	1.328	400	12.691
Iparisk. összesen . . .	2.330	18.399	2.340	650	23.719
Szakiskolába együtt . . .	8.502	46.917	5.111	1.523	62.053
Gör. kel. beiratk. össz.	174.493	962.564	278.443	79.483	1,494.983

Gör. kath. egyház tagja: 6—11 éves

	Lakós	tanköteles
összesen	1,336.000	180.360
ebből magyar anyanyelvű	85.504	11.543
román „	1,186.048	160.116
német „	420	57
más „	64.028	8.644

Beirat. gör. kath. vallásu* Tanuló

Állami óvodába . . .	3.954	46	2	101	4.103
Állami elemi iskolába	111.154	493	95	1.575	113.317
Állami polg. iskolába	1.884	11	7	4	1.906
„ liceumba . . .	5.070	77	5	171	5.323
Polg. isk. és lic. együtt	6.954	88	12	175	7.229
Áll. tanítóképzőbe . . .	1.332	79	—	6	1.417
„ felső keresk. isk. . .	443	10	—	1	454
„ alsóf. „ „ . . .	184	35	—	1	220
Keresk. isk. együtt . . .	627	45	—	2	674
Áll. felső ipariskolába	394	15	2	9	420
„ alsóf. „ „ . . .	991	6	3	27	1.027
Ipariskolába együtt . . .	1.385	21	5	36	1.447
Szakiskolába együtt . . .	3.344	145	5	44	3.538
Gör. kath. beirat. össz.	125.406	772	114	1.895	128.187

Más felekezet tagja: 6—11 éves

	Lakós	tanköteles
összesen	4.702**	635
ebből magyar anyanyelvű	937	127
román „	2.867	387
német „	478	64
más „	420	57

* Lásd az előbbi oldalon levő utolsó jegyzetet.

** A „más-felekezetiiek” számaként itt az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerepelnek más vonatkozó adatok hiánya miatt.

	Erdélyben	Regát	Beszarábia	Bukovina	Összesen
Tanuló					
Más felekezethez tart. beirat.					
Áll. óvodába (rend. járt)	97	1.892	139	4	2.132
Állami elemi iskolába	943	13.806	2.986	109	17.844
Állami polg. iskolába	12	30	42	—	84
„ liceumba . . .	96	154	77	12	339
Polg. isk. és lic. együtt	108	184	119	12	423
Áll. tanítóképzőbe . . .	1	3	—	—	4
„ felső keresk. isk. . .	16	10	—	1	27
„ alsóf. „ „ . . .	1	32	—	—	33
Keresk. isk. együtt . . .	17	42	—	1	60
Áll. felső ipariskolába	—	10	17	—	27
„ alsóf. „ „ . . .	12	1	9	—	22
Ipariskola együtt . . .	12	11	26	—	49
Szakiskolába együtt . . .	30	56	26	1	113
Más felekezethez tart. beiratkozott összesen	1.178	15.938	3.270	126	20.512

A beiratkozott tanulók összesítése felekezetek szerint:

	Erdély	Regát	Beszarábia	Bukovina	Összesen
1. R. kath. vall.: saját felek. isk. . .	42.987	—	—	—	42.987
állami iskolába . . .	55.178	12.947	1.679	12.523	82.327
Beiratkozott összesen . . .	98.165	12.947	1.679	12.523	125.314
2. Ref. vall.: saját felek. isk. . .	36.909	34	—	57	37.000
állami iskolába . . .	36.457	802	118	11	37.388
Beiratkozott összesen . . .	73.366	836	118	68	74.388
3. Unit. vall.: saját felek. isk. . .	2.096	—	—	—	2.096
állami iskolába . . .	4.689	95	124	17	4.925
Beiratkozott összesen . . .	6.785	95	124	17	7.021
4. Luth. vall.: saját felek. isk. . .	33.952	2.469	11.611	2.795	50.827
állami iskolába . . .	4.226	1.343	10.967	2.209	18.745
Beiratkozott összesen . . .	38.178	3.812	22.578	5.004	69.572
5. Izr. vall.: saját felek. isk. . .	?	?	?	?	?
állami iskolába . . .	14.853	18.071	25.435	8.966	67.325
6. Gör. kel. vall.: beiratkozott . .	174.493	962.564	278.443	79.483	1,494.983
7. Gör. kath. vall.: beiratkozott .	125.406	772	114	1.895	128.187
8. Más vallásu: beiratkozott . . .	1.178	15.938	3.270	126	20.512
Összesen 1—4 vallásu beiratkozott saját felek. iskolába . . .	115.944	2.503	11.611	2.852	132.910
állami iskolába . . .	100.550	15.187	12.888	14.760	143.385
1—4 vallásu együtt . . .	216.494	17.690	24.499	17.612	276.295
5—8 „ „ . . .	315.930	997.345	307.262	90.470	1,711.007
Összesen 1—8 vall. beiratkozott .	532.424	1,015.035	331.761	108.082	1,987.302

IX. Erdély lakossága és tankötelesei s az ezekből beiratkozottak abszolút- és arányszáma felekezeti és anyanyelv szerint 1927-ben.

Adatforrások: A bukaresti „Logos” nemzetközi orthodox folyóirat 1928. I. felekezeti adatai. — Az erdélyi ref. Egyházkerület 11.518/927. számú ig. tanácsi jelentése. — Királyhágómelléki ref. egyházkerület 1926. évi közgyűlési jegyzőkönyve. — „Kirchliche Blätter” 1928. IX. 27. — „Evangélikus Néplap” 1928. III. 15. — „Calendarul Clujul Românesc” 1929. (gör. kel. püspökség kiadása). — „Calendarul dela Blaj” 19 9. (Statistica generală Mitropoliei gr. cat.).

Az 1927. évi felekezetek anyanyelvi megoszlása és a 6–11 éves tankötelesek száma (száz lakósból átlag 13·5 a tanköteles) az 1910. évi megfelelő arányszám alapján számított ki.

	1927-ben a lakosság:		Ebből tanköteles		
	összesen	százból	összesen	beiratkozott	%
<i>Felekezet szerint:</i>					
Gör. keleti vallásu	2,086.097	36·6	281.623	143.545	47·4
„ kath. „	1,336.000	23·5	180.360	111.154	61·6
Róm. kath. „	972.924	17·0	131.344	75.564	57·5
Református „	730.034	12·8	98.554	64.091	65·0
Lutheránus „	297.565	5·2	40.172	34.023	84·7
Izraelita „	203.191	3·6	27.430	10.714	39·0 ¹
Unitárius „	70.654	1·3	9.538	5.601	58·8
Egyéb „	?	—	?	943	—
Összesen	5,696.465	100·0	769.021	445.635	57·9

¹ Az izr. felekezeti iskolákba beiratkozottakról nincs még hivatalos közlés. Itt csak az állami iskolákba beírt izr. tanulók száma van feltüntetve.

1927-ben a lakosság: Ebből tanköteles
összesen százból összesen beiratkozott %

Anyanyelv szerint:

1. Magyar anyanyelvű:		Saját felek. isk.-ba.			
Reform. vallásuakból	722.734	42·1	97.569	33.464	34·3
Róm. kath. „	637.265	37·1	86.031	22.597	26·3
Unitárius „	69.976	4·1	9.447	1.730	18·4
Lutheránus „	45.528	2·6	6.147	613	10·0
Engedély. vallás.-ból ¹	1,475.503	85·9	199.194	58.404	29·3
Izraelita vallásuakból	142.437	8·3	19.229	—	—
Gör. kath. „	85.504	5·0	11.543	—	—
Gör. keleti „	14.602	0·8	1.971	—	—
Nem eng. vallásuakból	242.543	4·1	32.743	—	—
Magy. anyanyelv. össz.	1,718.046	100·0	231.937	58.404	25·2

2. Német anyanyelvű:

Róm. kath. vallásuakból	277.284	47·3	37.432	9.795	26·2
Lutheránus „	245.878	42·0	33.194	30.504	92·0
Izraelita „	59.942	10·2	8.092	—	—
Református „	1.180	0·2	159	44	27·6
Gör. keleti „	834	0·2	112	—	—
Gör. kath. „	420	0·1	57	—	—
Német anyanyelv. össz.	585.538	100·0	79.046	40.343	51·0

3. Román anyanyelvű:

		állami iskolába:			
Gör. kel. vallásuakból	1,974.701	62·3	266.585	143.545	54·0
Gör. kath. „	1,186.048	37·4	160.116	111.154	69·0
Róm. kath. „	5.837	0·2	788	42.763	5.426·8
Lutheránus „	1.785	0·1	241	2.851	1.183·0
Református „	1.260	0·0	162	30.583	18.877·1
Izraelita „	609	0·0	82	10.714	13.065·8
Unitárius „	363	0·0	49	3.871	7.900·0
Egyéb „	?	—	?	943	—
Összesen	3,170.603	100·0	428.023	346.424	80·7

¹ A tanügyi hatóságok ugyanis minden izr., gör. keleti és gör. kath. vallásu egyént eleve kizárnak a magyarság sorából. Tehát e vallásfelekezetekhez tartozók semmi körülmények között sem vallhatják magukat — hivatalosan — magyaroknak, bármennyire annak érzik magukat öntudatuk és családjuk hagyománya alapján.

1927-ben a lakosság: Ebből tanköteles-
 összesen százból összesen beiratkozott %/o

Összesítés:

				saját tan- nyelvű iskolába:	
1. Magyar anyanyelvű:					
a) engedély. vallásu	1,475.503	25·9	199.194		
b) nem enged. „	242.543	4·3	32.743		
Összesen	1,718.046	30·2	231.937	58.404	25·1
2. Német anyanyelvű:	585.538	10·3	79.046	40.343	51·0
3. Román anyanyelvű:	3,170.603	55·6	428.023	346.424	80·9
4. Egyéb anyanyelvű:	222.278	3·9	30.015	464	1·5
Összes lakosság:	5,696.465	100·0	769.021	445.635	57·9

Felekezetenként minden 100.000 hívő után beiratkozott¹ az elemi iskolába 1927-ben:

a görög keleti vallásuaknál	6.882	tanuló
a görög katolikus „	8.312	„
a római katolikus „	7.767	„
a református „	8.779	„
a lutheránus „	12.392	„
az izraelita „	5.272	„ ²
az unitárius „	7.927	„

Átlagban 7.823 tanuló.

¹ A beiratkozott elemi iskolai tanulóknak Erdélyben átlagban csak 82·70/o-a járt rendszeren iskolába és csak 67·80/o-a végezte osztályát. Az egész Romániában 76·70/o-a, illetve 62·20/o-a. Lásd: Anuarul Statistic al României 1927. Pag. 370—373.

² A felekezeti izr. iskolákba beiratkozottak nincsenek ideszámítva.

BEFEJEZÉS.

A Romániához csatolt régi kulturájú népek és az állam hivatása velük szemben.

Hogy az eddig követett kisebbségi kulturpolitika nem egy habozó kormányzat félszeg intézkedéseinek és a végrehajtóközegek tulzó nacionalizmusától fütött visszaélésének az eredménye, hanem kiméletlenül, hideg ésszel kigondolt és rideg szízzel végrehajtott kormányprogram, arra nézve koronatanura hivatkozunk az alábbiakban.

Brătianu Vintila volt miniszterelnök és a román liberális párt vezére 1926 októberében Turnu-Severinben, a kulturházban előadást tartott „Uj Románia eljövendő hivatásáról.“ Romániának — mondotta az előadásában — három részletkulturával van most dolga. Egyik a régi királyságban: a francián keresztül a latin kultura, a másik Erdélyben: a magyaron keresztül a germán kultura és a harmadik az ország keletén: a szláv kultura. A fiatal román nép uj kulturáját kell ezeknek a régi kulturáknak a helyébe ültetni. A részletkulturák továbbtáplálásával szakítani kell s a közös uj kultura megteremtését kell végbevinni. Csak bátorság kell a *multnélküli állapotok* elképzeléséhez és az *előzményeknélküli* ismeretlenbe való merész belevágáshoz. Arra, hogy a bátor nekivágás sikerüljön: a gazdasági és természeti feltételek adva vannak.

Brătianu Vintila ezután kifejti, hogy a kultura gazdasági alapokon épül fel. A régi kulturák megszüntetése — szerinte — ugy valósítható meg, ha elvonjuk alóluk a gazdasági alapot. Így leszegényítjük a régi kulturájú népeket s visszavetjük kezdetleges életmódokba, haladásuk sülyedésébe, meghasonlásba és társadalmi züllésbe. Így lesz a magasabb régi kulturákból rom, amelyen felépülhet aztán az elgondolható uj és egységes román kultura. Az átörökölt kulturai adottságokat Brătianu Vintila szerint meg lehet szüntetni és egyáltalában nem baj, ha ez bizonyos foku idegengyűlölet előidézésével fog járni.

Jellemző, hogy a liberális kormányok a gyakorlatban Brătianu Vintila fentebb kifejtett elvét követik, de kifelé diplomáciai és nemzetközi sajtószervezeteik segítségével azt hirdetik, sőt a Nemzetek Szövetségének kisebbségi-tanácsával sikerült is elhittetniök 1926-ban, hogy Románia különböző kisebbségei a román államban szabadon fejleszthetik nemzeti kulturájukat és népi egyéniségüket.

Hatvan év előtt egy másik Brătianu, a nagy Ion Brătianu, a modern Románia megteremtője is nyilatkozott 1868-ban, amikor az egyik parlamenti ülésben az erdélyi románok ügyében való beavatkozásra ösztönözték a román kormányt. Ekkor Ion Brătianu a szabad román nemzet kötelességét az „elnyomott” magyarországi románokkal szemben következőleg fejtette ki:

„Uraim, ha nővérem férjhez ment, nincs jogom beleavatkozni családi ügyeibe. Nincs jogom egyetlen olyan lépés megtételére sem, amely férjének okot adhatna a gyanura, hogy közöttük egyenlenséget akarok szítani. De uraim, ha nővérem férje, sógorom odáig megy, hogy őt brutálisan bántalmazza és úgy bánik vele, mint egy rabszolganővel, pedig tudja, hogy nemes vérből való; mikor látom, hogy késsel megy neki: nekem jogom van kiáltani, hogy megakadályozzam a büntett elkövetését”.

E két Brătianu-veretű nyilatkozat bizonyos programszerű elhatározásra kényszeríti a romániai magyar kisebbséget: felkészülni a kérlelhetetlen életküzdelemre és bizni a természeti jogok és kötelességek érvényesülésében.

TARTALOM-MUTATÓ.

	Oldal
Előszó	4
I. A magyar kisebbséggel szemben gyakorolt oktatásügyi politika a trianoni békeszerződés ratifikálásáig (1921 VII. 26)	4—13
— A hágai II. nemzetközi egyezmény 4 — A gyulafehérvári román nemzetgyűlés 1918 dec. 1. határozata 4 — A magyar közigazgatás kapcsolatát a magyar kormánnyal megszüntetik december 29-én 4 — A Kormányzó Tanács I. számú Decret-je (1919 I. 24) az új oktatásügy alapelveiről 5 — Rendelet, mely a magyar állami tisztviselők eskütételének határidejét 1919 február 15-re tűzi ki 6.	
— 1919/20. tanévre átvételnek a román állam tulajdonába az összes állami és királyi katolikus iskolák 6 — A felekezeti iskolák áll. segélyét nem folyósítják 7 — Átmenetileg 8 állami főgimnáziumban és 11 polg. iskolában hagyatott meg a magyar tanítási nyelv 7 — A magyar felekezetek a megszüntetett állami iskolák pótlására visszaállítják régi iskoláikat 7 — A közokt. kormány megengedi új felek. iskolák állítását 7 — A kir. kath. főgimnáziumok román tannyelvűekké alakíttatnak 8 — A szatmári r. kath. főgimnázium elvételének lefolyása 8 — A felekezeti magyar iskolák kénytelenek az 1919/20. tanévben bevezetni a román nyelv, történelem, földrajz és alkotmánytan tanítását 9 — A gyulafehérvári határozatok alkalmazásáról nyilatkozatok 9 — A magyar kultúra érdekeit szolgálni hivatott állami iskolák mellett hivatalos propaganda 10 — Magyar tannyelvű állami tanítóképzőt állítanak fel 1920/21-ben Székelykeresztúron 10 — A román származású tanulók érdekében az első intézkedés 10 — Hivatalos közlés szerint zsidó gyermekek magyarul nem taníthatók a trianoni szerződés alapján 12 — Versengés a felekezeti és állami magyar tannyelvű iskolák között 12 — A nyugdíjasok és állami alkalmazottak gyermekeiket állami iskolába kötelesek járattatni 13 — A kormány nem vállal felelősséget az alantok közegek eljárásáért 13.	
II. A trianoni békekötés-utáni iskolapolitika a magyarság kulturája ellen	14—22
— A ratifikált békeszerződés és a párizsi kisebbségi egyezmény csak részben kötelezik Romániát 14 — Goga Octavian nyilatkozata a Magyar Szövetség memorandumában foglalt oktatásügyi panaszokról (1921 IX. 29.) 14 — Prie Octav közokt. államtitkár nyilatkozata: az államsegélyes iskolapolitika Erdélyben végrehajthatlan 15 — C. Anghelescu közokt. miniszter 1922-ben üzeni a magyar-	

ságnak; az erdélyi felek. iskoláknak jobb dolguk lesz, mint a magyar világban volt 15 — A kormányzó liberális párt sajtóhadjárata a kisebbségi jogok érvényesülése ellen 16 — Az 1923. évi alkotmányozó nemzetgyűlés csak román jogokat ismer el 16 — C. Angheliescu közökt. miniszter utasítása: mindenkinek mielőbb románá kell lennie 16 — A felek. iskolák tanító-személyzetétől megvonják a féláru vasuti utazás kedvezményét — A magyar nyelv nem lehet vizsgatárgy még a magyar iskolákban sem — A magyar felekezeti iskolák nem kaphatnak államsegélyt — A magyar felek. iskolák tanítószemélyzetének nyugdíjigényét az állam nem ismeri el 17 — A magyar tanítók, tanárok a román nyelvből, földrajzból, történelemből, alkotmánytanból román nyelvű vizsgálatra kötelezettek 17 — A román nyelvi vizsgán elbukottakat a szolgálatból elbocsájtják 17 — A magyar felek. tanítók és tanárok okleveleit egyenjogusítani kell 17 — A magyar határmenti városokban az összes magyar óvodák működését beszűnteti a miniszter 17 — Az állami iskolák ifjúsági és tanári könyvtárainak magyar könyveit megsemmisíteni rendeli el a miniszter 18 — Az 1923/24. tanéven kezdve az állami magyar nyelvű iskolákban a román nyelv, földrajz, történelem, alkotmánytan, számtan és francia nyelv román nyelven tanítandó 18 — Az 1923/24. tanévtől az izr. iskolákban a magyar nyelv kiegészítőnyelv gyanánt se használható 18 — Temesváron a r. kath. fiú- és leányliceumban, az izr. liceumban és felső keresk. iskolában 1923/24. tanéven kezdve a tannyelv kizárólag a román lehet 18 — Minden szerzetesi, községi és társulati középiskolában 1923/24-től az I. oszt. kezdve a román tanítási nyelv vezetendő be 18 — A magyar felek. liceumok VIII. osztályát végzettek abszolváló vizsgáján a magyar nyelv és irodalom sem a szóbeli, sem az írásbeli vizsgán nem szerepelhet 18 — A magyar felek. iskolák más vallású tanulót nem vehetnek fel. Ezekből az angol nyelv tanítása kizárható 18 — Két ref. vallású magyar tanulónak a g. kath. román vallásban való nevelését rendeli el a miniszter 18 — Felek. iskolákban magántanulók nem vizsgálhatnak 18 — Magyar felek. tanárok mozgósítás esetén nem nélkülözhetetlenek — Magyar felek. iskolákhoz csak olyan tanítók és tanárok választhatók, akiknek megválasztásához a miniszter előzetesen hozzájárul 18 — A magyar felek. iskolák évvégi *Értesítői* elsősorban román nyelven szerkesztendők és adhatók ki *előzetes cenzurálás után* 18 — A magyar felek. iskolákban a koedukációt szigorúan eltiltja a miniszter (még két év múlva is 50 „vegyes“ állami középiskola és liceum működik!) 18 — Kiránduló tanulók magyar nótákat nem énekelhetnek 19 — A magyar felek. iskolák más vallású tanulót csak miniszteri engedéllyel vehetnek fel; ezekben más vallású tanító, tanár alkalmazása is tilos 19 — Egyszerre 15 Háromszék megyei községben zárják be a felekezeti magyar iskolákat s egyuttal az egyházközségek iskolafenntartó jogát is elvették 19 — Ref. falusi iskolákat zárnak be, mert unit. r. kath. vagy izr. vallású tanulókat vettek fel 19 — A magyar felekezeti iskolák helyiségeit elrekvirálják — A magyar felek. iskolát bezárták, mert tanító helyett

Oldal

pap tanított 19 — A magyar felek. iskolában a román nyelv és irodalomon kívül Románia földrajzát, történelmét és alkotmánytanát is kizárólag román nyelven kell tanítani 19 — Az óvodától felfelé minden kisebbségi iskolában tanítani kell a román nyelvet 19 — 40.000 magyar anya kérése a királynéhoz, az anyanyelv védelme érdekében. Ugyanekkor tüntetőleg tizenegy Háromszék megyei magyar iskola bezárása 19.

— Ferdinánd király inti a hatóságokat, hogy megértően bánjanak a kisebbségekkel 20 — A szászvárosi ref. kollegium bezárása és elvétele 20 — C. Angheliescu közökt. miniszter azt hiszi, hogy drákói rendelkezései a magyar törvények szelídített alkalmazása 20.

— Az állami elemi oktatásról szóló (1924. VII. 26.) törvény — Román származású állampolgárok gyermekei — A kulturzóna paragrafus (159. §.) 21 — Maros-Torda megye kir. tanfelügyelőjének jelentése a lakosság nyelvét nem ismerő kulturzónabeli tanítók „vergődéséről“ 21 — Dan Pompilius tanügyi főfelügyelő nyilatkozata a „magyar tannyelvű“ állami iskolákban folyó „teljesen abszurd pedagógia-ellenes“ román nyelvi tanításról 20 — A magánoktatásról szóló 1925. évi törvény 20.

III. A magyar kisebbségi kultúra ügye a Népszövetség előtt

23

— A Magyar Párt, a r. kath., ref. és unit. magyar egyházak tiltakozása a magánoktatási törvényjavaslat ellen — A három egyház folyamodása a Népszövetséghez 23 — A román kormány 1925. XII. 1-én terjedelmes (nyelvet 8 héten át 46 tanfelügyelő, 11 külügyi tanácsos, 8 külügyi titkár és 9 gépiróadó készítette) Észrevételben (Observation) válaszol az egyházak panaszára 23 — Egy román középiskolai tanár nyilatkozata a magánoktatási törvényről, amely valamely fogház rendszabálya-hoz hasonló 24 — A román kormány érvelése az iskolák kétnyelvűségére vonatkozó vád ellen 24 — Érvelés a hivatalosan meghamisított magyar törvényekkel a Népszövetség előtt és a román törvényhozás két háza előtt 25 — A nagy-szebeni g. kel. érseki egyházmegye 1910. évi körrendelete a magyar nyelv tanításáról a román felek. iskolákban 29 — A román tannyelvű iskolák valódi száma Magyarországon 1914-ben O. Ghibu volt erdélyi tanügyi inspektor szerint 30 — Az Observation ismét hamis adatokkal érvel a Népszövetség előtt arra nézve, hogy az egyházak miért követelik vissza a korábban átengedett iskolákat 31 — Az Apponyi féle 1917. évi kulturzóna hamis beállítására a Népszövetség előtt s ezzel szemben Triteanu nagy-szebeni g. kel. szentszéki ülnök adatai 32 — A romániai magyar kisebbség nevében Sándor József képviselő 1928. XII. 2-án bejelentette, hogy betűről-betűre elfogadják a sokat gyalázott Apponyi féle törvények alkalmazását 32 — A brassói g. kel. román főgimnázium tanárai tizen, élükön az igazgatóval, 1916-ban eltávoztak az ellenséggel s a magyar kormány még sem zárta be az iskolát se államsegélyt nem vont meg 33 — A brassói g. kel. román főgimnáziumban évente átlag 43 román ifju érettségizett a magyar uralom alatt, míg román uralom

alatt a r. kath. státus hét főgimnáziumában együtt sem tesz évente u. annyi magyar ifju érettségít 33 — A kormány nem segíézi a felek. iskolákat, de fenntart 762 elemi, 22 polg. iskolát és 9 liceumot. E — Népszövetség elé terjesztett — számokat, maga a közokt. miniszter cáfolja meg a középoktatási Évkönyvben 34 — Az Observationsban komolyan állítja a kormány a Népszövetség előtt, hogy a baccalaureatusi vizsgán 10 tárgyból, köztük a magyar nyelvből is, magyar nyelven felelnek 35 — A magyar iskolák még a román uralom alatt is tanulási előjogokat és kedvező bánásmódot biztosítottak a román tanulóknak; panasolja a román kormány a Népszövetségnél 36 — A szatmármegyei sváb községekkel történt előszakosságok 36 — Névelmezés következtében bezárták a temesvári városi felsőkeresk. iskola magyar tagozatát 36 — Kolozsvárt a kormány az „elmagyarosított” szász gyerekek visszanevelését határozta el, a szülők akarata ellenére 37 — Kolozsvárt a névelmezés miatt szűnik meg a keresk. tanonciskola 37 — Kolozsváron a felső keresk. iskolában a faji elemzés már odáig fejlődött, hogy az «origina etnica» szerint románok lehetnek: orthodoxok, gör. és római katolikusok, ref., unit., evangélikusok sőt mőzeshitűek is, míg a magyarok csakis r. kath., ref., unit. és evang. vallásúak lehetnek 37 — A csíkszeredai r. kath. liceumból a névelmezés alapján két r. kath. tanulótt távolított el az állami főfelügyelő-hatóság 37 — Szamosújváron a r. kath. polg. iskolát be kellett zárni, mert a kormány az örmény nyelven való tanítást követelte 37 — Maga a közokt. miniszter se román származású 38 — Ellenben aki románnak vallja magát, az mentesítve van a tanügyi-inkvizíció alól 38 — Az Observation-ban a kormány tagadja, hogy a magyar uralom alatt az egyházak iskoláikat autonóm jogkörrel igazgathatták, iskoláik tantervét megállapíthatták, tanítóikat választhatták stb. míg O. Ghibu, volt erdélyi román tanügyi inspektor mindezeket megerősíti, ugyszintén adatokkal igazolja a brassói g. kel. liceum 1925. évi jutileumi évkönyve is 38 — Az Observation állítja, hogy a kormány az állami tanítóképzőkben kisebbségi tagozatokat tart fenn, melyekben az oktatás az illető kisebbség nyelvén folyik 40 — A székelykereszturi magyar tannyelvű állami tanítóképző elrománosítása még 1924-ben 41 — A kisebbségi iskolák összeesküvéseket, merényleteket szőttek 41 — A máramaroszigeti ref., a nagyváradi r. kath., az aradi r. kath. liceumok „hazaárulása” 41 — A brassói r. kath. leányliceum bezárása „botránys” jelenetek miatt, de a sepsiszentgyörgyi áll. tanítónőképzőt nem bántották, ahonnan egyszerre 14 leány növendéket kellett kórházba szállítani 42 — Bacau-ban az állami leányliceum a gyalogsági kaszárnyában működik 42 — Kisebbségi iskolákat bezártak, mert nem volt saját épületük, míg állami iskolák százával vannak nyomorúságosan elhelyezve 42.

— A Népszövetségi Kisebbségi Tanácsnak 1926. III. 18-án kelt jegyzőkönyvi határozata, az erdélyi kisebbségi egyházak iskolai panaszára a román kormány Observation-ja alapján 43.

IV. A magyar kisebbségi oktatásügy helyzete a Népszövetség meglévesztése után

— A kormány „nagyelkü politikája” a gyakorlatban 46 — A magyar tannyelvű liceumok, polg. iskolák, tanítóképzők, felsőkeresk. iskolák számában tíz év alatt beállott csökkenés 47 — Az új középiskolai törvényjavaslat tárgyalása alatt felszólaló (1928 IV. 3.) Gyártás Elemér szenátor beszéde 47—50 — Csikmege megyei-tanácsának meglállapítása: a kormány az összes állami iskolában beszüntette a magyar tanítási nyelvet és a tanulók nyelvét nem beszélő tanítókat alkalmaz 48 — A magyar uralom alatt a gör. keleti román iskolák másfél-millió arany korona évi államsegélyt élveztek 48 — Névelmezés alapján a kormány 218 r. kath. tanulótt tiltott ki a róm. kath. iskolából — Az 1928. évi állami költségvetésben a kulturzónabeli lakosság nyelvét nem ismerő tanszemélyzet jutalmazására 12,900.000 lej van felvéve 50.

V. Nehány illetékes nyilatkozat a romániai kisebbségi kulturpolitikáról

1. Az erdélyi ref. egyházkerület igazgató tanácsának 1928. évi jelentéséből

— A névelmezésekről 51 — Az államsegélyről 51 — A felek. iskolák portómentességeit megvonták 52 — Az évvégi Értesítők már kéziratban, a vizsgai jutalomkönyvek jegyzéke és az iskolai ünnepek mősora előzetes cenzurának vettettek alá 52 — Egyszerre négy állami ellenőrző közege is jelenik meg ugyanazon ref. felek. iskolánál. Az egyoldalú vizsgálati jegyzőkönyvekről 52 — Az érettségi vizsgálatok tolmácsolási rendszeréről 52 — A hat ref. liceum 134 nyolcadik osztályu tanulója után csak 38-an kaptak érettségi bizonyítványt 53 — A ref. elemi iskolák és tanítóik működési engedélye iránti kérések közel három éve elintézetlenek 53 — A törvény értelmében a román nyelv tanítása az elemi iskola III. osztályában veszi kezdetét és a miniszteri tanterv ugyanazon osztályban a földrajz és történelem tanítását is román nyelven követeli 53 — Román tanítói-egyesület nevelési szempontból is követeli, hogy Románia földrajza és történelme a tanulók anyanyelvén történjék 53 — A hatóságok közegek akadályozzák a felekezeti iskolába való beiratkozást 54 — Az állami felügyelő közegek még ref. presbiter gyermekeire is kimondják a „román származást” és román iskolába való járásra kényszerítik 54 — A tanulók még a magyar felek. iskolában is hetenként három napon át, még az óráközi szünetek alatt is románul kötelesek beszélni 54 — A más vallásu magyar tanulókat a ref. iskolákból a hatóság még mindig kitiltja 55 — A név-, vallás- és fajelemzéssel a felek. iskolák tanulói létszámát leapasztják s az iskolát bezárják vagy megszüntésre kényszerítik 55 — Románosító munka az állami iskolákban 55 — Az új felekezeti iskolai épületekben való tanítás engedélyezését éveken át elhúzzák 56 — Egyes állami iskolákból a ref. hitoktatókat is kitiltják 56.

2. Az erdélyi r. kath. státus vezetői memorandumban sorolják fel iskoláik sérelmeit a Maniu-kormány előtt 56—59
 — A régi iskolák nyilvánossági jogának megtartása iránti kéréseket már harmadik éve nem intézi el a minisztérium 56 — A miniszter ismerje el a szülőknek azt a jogát, hogy gyermekeik anyanyelvét ők hivatottak meghatározni 56 — A szülőknek legyen meg a joguk arra, hogy gyermekeik számára az iskolát maguk válasszák meg 57 — A felek. iskolát fenntartó lakosság ne kényszerítessék állami iskola építésére és fenntartására 57 — Az eddig sikerrel működő tantervek kapjanak végleges tanítási engedélyt 57 — Az állami középiskolákban már négy elemi, vagy gimn. osztályt végzettek is taníthatnak. Hivatalos adatok 57 — A román egyetemet végzett magyar tanároknak se engedi meg a miniszter, hogy a román nemzeti tárgyakat és a francia nyelvet taníthassák 58 — A miniszter ismerje el, hogy az iskolafenntartók állapíthatják meg iskolájuk tannyelvét 59.
3. A kisebbségi egyházak jogainak védelmére alakított amerikai-komité 1928. évi jelentése a romániai kisebbségek helyzetéről 59—62
 — A Romániába küldött bizottság tagjai 59 — Antiszemita mozgalmakról 60 — Románia kisebbségi politikája. Nem hajlandó megadni a minden civilizált államban egyformán élvezett jogokat sem 60 — A lojalitást nem lehet hatalmi szóval létrehozni 61 — Románia adjon tényleges autonómiát a felekezeti iskoláknak 61 — Engedtesse meg, hogy a kisebbségek saját nyelvükön taníthassanak iskoláikban 61 — Az állami ellenőrzés csakis az irredentizmus megakadályozására irányuljon 61 — A felek. iskolák még nem kaptak államsegélyt 61.
4. Az édesanya átka — a névelemzés miatt 62—63
 — A csikszeredai r. kath. liceumból 4 róm. kath. tanulóknak távozni kellett a hatósági névelemzés miatt 62.
5. Egy román tanügypolitikus képviselő nyilatkozata a liberális kormány által meghonosított kisebbségellenes kulturpolitikáról 63—65
 — Ghița Pop parasztpárti képviselő nyilatkozata: A magyar uralom alatt a román és szász középiskolákban a magyar nyelvet csak mint tantárgyat tanították 63 — Hibás a kétnyelvű rendszer 63 — Az iskolának nem az a feladata, hogy a kisebbségeket elnemzetlenítse 64 — Az államsegélyhez feltétlen joguk van a felekezeteknek 64 — A magyarelles tendenciával megírt iskolakönyvek használata kvalifikálhatatlan módszer 64 — Magyarországon érettségi vizsgámat román liceumban és minden tantárgyból román nyelven tettem le, kivéve a magyar nyelv- és irodalmat 65.
- VI. Románia állami költségvetése nem gondoskodik még tíz év után sem a magyar kisebbség kulturájáról 65—71**
1. Az egyenlő elbánás elve, hogyan érvényesül a román uralom alatt? A román ASTRA és a magyar EMKE 65—67
 — Az Astra, erdélyi román közművelődési egyesület a magyar uralom alatt közel 50 éven át működött zavartalanul és gyűj-

- tött vagyont 65 — Most a román uralom alatt évi négy milliót meghaladó közsegélyben részesül az államtól, megyéktől és városoktól. Egymaga 125 mozi-koncessziót kapott és eddig 685 községben sajtóítottak ki részére házhelyeket (még a Székelyföldön is) 66 — Az EMKE minden ingatlan alapítványi vagyonát elvették és működési engedélyt se kapott a román államtól 66.
2. Románia 1928. évi közoktatásügyi költségvetésébe a magyar kisebbség kulturája támogatására semmi sincs felvéve, míg denacionalizálására, kulturzónai jutalmakra milliók vannak előirányozva 68—71
 — A kormány a Népszövetség előtt hogyan védte meg kulturzónapolitikáját? 71.
- VII. A magyar tannyelvű iskolák számában beállott változások 1918—1928-ig 72—84**
- A) *Főiskolák.* Kolozsvári egyetem hallgatói felekezet szerinti megoszlásban 1918/1919—1927/1928-ig 72.
- B) *Középiskolák,* névszerint 1912/13 tanévből 72 — Az 1927/28 tanévben még működő magyar tannyelvű középiskolák névszerint, alapítási éveikkel, a tanárok, tanulók számával 74 — A magyar tannyelvű középiskolák jelleg szerint 1918-ban, 1919-ben és 1927. ben 75.
- C) *Polgári iskolák.* Magyar tannyelvűtől megfosztott vagy szünetelésre kényszerített polgári iskolák névszerint, az 1912/13. évi tanulói létszámmal 75 — A kormány által elvett, bezárt vagy megszűnésre kényszerült polgári iskolák pótlására létesített és később bezárt vagy megszűnt felekezeti magyar polgári iskolák 76 — Az 1927/28. tanévben még magyar tannyelvvel működő polg. iskolák név és iskolafenntartók szerint, alapítási évükkel, a tanulók és tanárok 1912/13. és 1927/28. évi számával 77 — A magyar tannyelvű polgári iskolák jelleg szerint 1918-ban, 1919/20-ban és 1928-ban 78.
- D) *Tanítóképzők.* Régiek, 1918 előtt alakultak 78 — Ujak, 1919 után alakultak 79 — Az 1928-ban még működők névszerint, alapítási évükkel, az 1927/28. évi tanulói és tanári létszámmal 79.
- E) *Felső kereskedelmi iskolák.* Régiek, 1918 előtt alakultak 80 — Ujak, 1918 után alakultak 80 — Még működnek 1927/28-ban, névszerint felsorolva a tanulók és a tanárok számával együtt 80.
- F) *Elemi iskolák.* A román kormány által átvett magyar tannyelvű iskolák jelleg szerint 81 — Az elvett, jellegüktől megfosztott magyar iskolák pótlására létesített iskolák száma, felekezetek szerint 81 — Az 1927/28. tanévben működő magyar felekezeti iskolák száma, felekezetek és egyházmegyék, valamint az iskolák jelenlegi tannyelve szerint 81 — Példa a magyar tannyelvű iskolák apasztásának gyors tempójára 82.
 — Az 1928-ban még működő magyar tannyelvű felekezeti iskolák adatai (az iskolák fajtája és jellege, száma, tanárok és tanulók száma) 83.
 — *Beállott változások összefoglalása* 84 — Egész Romániában tartományonként a magánjellegű középfokú iskolák 1924/25. évi adatai (iskolák fajtája, száma, a tanárok, tanulók száma) 84 — A szászok és svábok iskolái, fajták, jelleg szerint 84.

VIII. Szemelvények Nagyrománia oktatásügyi statisztikájából. Oldal

A) *Hány iskolát vett át birtokába a magyar területekkel Románia* 85—87

— Nagyrománia területe és lakóssága 1922-ben tartományonként 85 — Adamescu szerint 1919-ben az iskolák száma tartományonként 85 — Erdélynek sokkal előbb voltak román felsőbb iskolái, mint Romániának 86 — A *Dacia* napilapban közölt adatok az elvett erdélyi iskolákról 86 — A román közokt. miniszter adatai az átvett iskolákról fokozat, jelleg és tannyelv szerint 87.

B) *Néhány adat az 1924/25. évi Középköztartási évkönyvből* . 87

1. *A régi királyság háboru-előtti középköztartása* 87

2. *Államilag segélyezett ál-magániskolák* 88 — Visszaélések az ál-magániskolákkal 90.

3. *A magyar tannyelvűnek hirdetett iskolák* 91 — Liceumok 91 — Polg. iskolák 92.

4. *A romániai, úgynevezett magyar tannyelvű állami középfokú iskolák sorsa* 93

— A kormány hogyan dicsekszik el a Népszövetség előtt az általa fenntartott magyar tannyelvű iskolákkal? 93 — És mi a valóság a román hivatalos adatok alapján? 95.

C) *Az erdélyi vallásfelekezetek tagjainak s ezek 6—11 éves tanköteleseinek száma, továbbá az 1926/27. tanévre a felekezeti és állami óvodákba, elemi és polg. iskolákba, liceumokban, tanítóképzőkbe, kereskedelmi- és ipariskolákba beiratkozott tanulók vallás és felekezet szerint, hiányos vonatkozó adatokkal a többi tartományokból* 101—109

— *A r. kath. egyház tagjai szám- és anyanyelv szerint* 101 — Beiratkozott tartományonként r. kath. tanuló: óvodába, elemi iskolába 101 — Polg. iskolába 102 — Liceumba 102 — Tanítóképzőbe és f. keresk. iskolába 102 — Ipariskolába 103 — Általában beiratkozott r. kath. tanuló összesen, az iskolák tannyelve szerint 103

— *A reform. egyház tagjai szám- és anyanyelv szerint* 103 — Beiratkozott tartományonként ref. tanuló: óvodába, elemi- és polg. iskolába 103 — Liceumba, tanítóképzőbe, keresk. és ipariskolába 104 — Általában beiratkozott ref. tanuló összesen, az iskolák tannyelve szerint 104.

— *Az unit. egyház tagjai szám- és anyanyelv szerint* 104 — Beiratkozott tartományonként unit. tanuló: óvodába és elemi iskolába 104 — Polg. iskolába, liceumba, tanítóképzőbe, keresk. és ipariskolába 105.

— *A lutheránus egyház tagjai szám- és anyanyelv szerint* 105 — Beiratkozott tartományonként luth. tanuló: óvodába és elemi iskolába 105 — Polg. iskolába, liceumba, tanítóképzőbe, keresk. és ipariskolába 106.

— *Az izraelita egyház tagjai szám- és anyanyelv szerint* 106 — Beiratkozott tartományonként izr. tanuló: állami óvodába, elemi- és polg. iskolába, liceumba, tanítóképzőbe, keresk. és iparisk. 107.

— *A gör. keleti egyház tagjai szám- és anyanyelv szerint* 107 — Beiratkozott tartományonként g. keleti tanuló: óvodába, elemi- és polg. iskolába, liceumba 107 — Tanítóképzőbe, keresk. és iparisk. 108

— *A gör. kath. egyház tagjai szám- és anyanyelv szerint* 108 — Beiratkozott tartományonként g. kath. tanuló: óvodába és elemi iskolába és polgári iskolába, liceumba, tanítóképzőbe, keresk. és ipariskolába 108.

— *„Más” felekezet tagjai szám- és anyanyelv szerint (1910-ben)* 108 — Beiratkozott tartományonként „más” felekezetű tanuló: óvodába, elemi iskolába, polg. iskolába, liceumba, tanítóképző, keresk. iskolába és ipariskolába 109.

— Az 1926/27. tanévre saját és állami iskolákba beiratkozott tanulók összesítése felekezetek szerint és tartományonként 109.

IX. Erdély lakóssága és tankötelesei s az ezekből beiratkozottak abszolút- és arányszáma felekezet és anyanyelv szerint 1927-ben 110

— Felekezet szerint 110 — Anyanyelv szerint 111 — Összesítés anyanyelv szerint 112.

— Felekezetenként Erdélyben minden 100.000 hívő után beiratkozott az elemi iskolába 1927-ben 112.

— *Befejezés.* A Romániához csatolt régi kulturájú népek és az állam hivatása velük szemben 113.

